Ramadan Barka

ATAGA GÉNÉRAL
RAMADAN BARKAI MOUSCOU
1960 - 1995

PALMERAIE
CENTRE CULTUREL

Langue : Tudaga (Toubou) - parlé :

- au Tibesti au Tchad
- au Kawar au Niger
- au Fezzan et Koufra en Libye

Traduction du titre : Général Moscou et son invention

Saisi sur l'ordinateur : Abdolsalam Wahali Brahim

Révision et correction : Abdolsalam Wahali Brahim
Kandamai *(Mark Ortman)*
Ôyi Mahûmut

Design, mise en page : Dočuiĩ *(Anja Neuhaus)*
Kandamai *(Mark Ortman)*

Première édition : 50 exemplaires (avril 2026)

© 2026 Centre culturel Palmeraie

PALMERAIE
CONCOURS TOUBOU

TUDAGA
DAZAGA
KANEMBU

Sagahunu soyû turonnuu-ã 1965 6

Gorsu komboĩ Oozuu-ã : Mars 1968 14

Sagahunu Abdullai hi Bordo činakã 1965 16

Yibe têhiĩ yanduu-ã : 1969 22

Sagahunu Haya karanurã 1969-1970 25

Sagahunu Adum Tôgoi hi Haya huzanurã 1978 38

Sagahunu bûnnu arbataš-ã karaha-ã su naarã : Mars 1980 . 61

Lôko Kûssiri taraŋgurã 74

Sagahunu Algerie tigirtã : 1982 77

Gorsu Gûroo-ã : 1 82

Gorsu Hayaa-ã 96

Sagahunu yogodi-ĩ Haya zoduã 101

Gorsu Wañaŋaa-ã 1983 105

Sagahunu Gûkuni hi Tripoli a ŋuyindã : 1986 106

Sagahunu Oozu yara du tigirtu Yibi lukurã : 1986 119

Sagagunu Hada toburrã : 1987 127

Sagahunu Hîsen Wadî Dôm čoŋã : 1987 128

Sagahunu Bordo yari di tigirĩ : 1987 132

Lôko Njamina tigiri 134

Sagahunu êĩ kônurã : Decembre 1993 147

Tani *général* Ramadan Barkai čer nur budi lûyindĩ *général* Mouscou lûduyindi. Tani 1953 Bordo numeĩ turo Muska čindĩ du tudobus.

Lokol nurã Muskaa yernuru ma Bordo numi-ĩ tigiri karaniri. 1960 kôwuro to lokol tûduus. 1969 ŋgirigĩ Bordo di karanaar. 1969 čoŋu 1970 ŋgirigĩ Haya tidedu ni Haya du karanaar. Tûgi yîsii-ĩ ŋgirigĩ Haya karanaar.

To di bu sohi lokol *Supérieur* aya Njamina tiri ni *Institut Supérieur de Gestion* to di du *certificat* maar. Ôwonni *manegement* čindĩ to ni gunna karanaar. Kôi to di lokola nurã karanuru yina tada ha su tigiri.

Yoo, gudi hunã tani ndobusi nurã Bordo di tudobus. Bordo di tani odo kunu aŋgaltuduno di bu ; yina togusã, tada gunna kunu, kunu du anna-ã ha haduru yeri. Dîne-ã du njîde tûrtu togusoo, nuro yunu durumma anna-ã ha hadummó di, četu nunohoo, yunu nuũ tamma četu nunohudo. Toi yiŋgaldu gubi yê sogohi yê yina tohudã, gunna odu haturu nendiri.

SAGAHUNU SÔYU TURONNUU-Ã 1965

Yire du Naharu-ã (1964) Bordo di čuruk. To di bu ôskoro Čadiana-ã Bordo leo. Odu Bordo lidu ni, hôuluu *Lieutenant* Rôdai Samuel čindĩ aũ to sû-pîrefe kôi to di ôskoro čîkã muro bui. Ôskoro-ã muro, anna kuna ni adaga numia-ã hanayundú. Anna buya-ã mura daha-ã ôskoro-ã hôuluu lida ni adaga numi-ĩ du čîkã hanayundú. Adaga numia-ã hananummó tohoo, yina šišaa togusidi.

Ôskoro kuna-ã yum turo abigo tûrrã, anna kuna numi-ĩ du čîkã četu gowo. Četu gokã, kôi to di sôyu turo nos. Yum gokĩ tani kômma ha tugó, čîidi ôro Tûskiĩ a tîyiidi gorsu-ã togus. Togusã, odu sôlli maarsu-ã tohudo taa yernduru dî Muska lukuri nduru, Tûskiĩ a tani yê odo lau nur turo yê yernduru lukurî daŋammi tûruzi-ĩ hi tigirdã adibi wûyini. « Adibi a wûyinĩ ŋga lukuru waha torkar to gunnoó dî numi-ĩ tigirtoo, anna-ã ha ndû nduru hatiri » ndar.

Zabtudundu, kôi to daŋammi hi tûruzi di wô čaŋguru, tûgi to sû-pîrefe-ã ha tugurkuru labtan-ã ko-ĩ hi tugurkurã, labtan-ã du tabul turo ho aũ gûrti di yîsu čî. Odu du landirî tîyikiidi, aũ turo yuhadi čêne-ã dogu nduũ yûsurru čunu boktiyuo.

Odu wô tugurkurã, adibi a Hatimî ndirĩ wûyini « Yîdirsi ndoo, Yîdirsi ndoo » čini.

Odu tunda norko tigirtu hindar « Nûgoi Yîdirsi ŋga di tedo » ndar ?

Yina tada gunna hindirî, yunu dahu makurdo yugó. Kôi to hi wô numi-ĩ du lukar. Wô du tudugandî tîyikiidi gîmie guru kôi turoa tugandî čûku durtaar. « Kahuda-ã yîridu » čuo.

Tani yê odo lau nurã Sugiĩ yê tunda čû. Odu lukurî tigirtã, njaka, njaka tiyendã, yarku čundu tuyuhado. Odu yarku čundã, tunda yarkaar, ma yê dî yê gunna šiša du yarkaar. Tani wô dahu yeru yaaru numi-ĩ tuguurã aũ durrú. Môido Tôido-ã hananiri ; yaabi-ĩ tidedî tigirĩ du aũ čîde yugó ; orro do mannu yugó.

Odu kobo turo čî maaru, hornuru su tîš. Neŋirî tûgohu saa tûdušu, yusu kor yernaar. Yernuru dî tuguurã, tûgi a ŋgo ôlogorde-ã tigirĩ, sôyu turo adiba čû yê ômuri turo yê čusči yida dogu du zîi di tuyudurã, korro tiyenu : « Hêi, odo to sus, sus » čunu tudus.

Odu têi liĩ : « Yalla, anna ada četu yûsurru » či.

Odu čustuyundu daŋammi tiyiigitu, yaabiĩ tûkuliĩ turo du tertuyundu tûyuuŋo. Adiba-ã du, adibi turo-ã ači Alahai Sugumi ayî hunu, ômuri-ĩ ni Abduraman ndirĩ Arrahã Toŋgošã ômuri hunu. Ômuri to yê odu daŋaĩ sêlil tûkuliĩ turo ma du sûusu čunu du tûyuuŋo. Daŋammi muro lôko to ka hunã gala gunú. Bîrmile mbia-ã to koa yugopu

hîričundu daŋammi ka-ã tududa. Daŋammi du tîyikã, tani huuria-ã du goŋuru yiga bî laniri.

Kunu čî gunna anna du yigiiti, zûbčindi, adiba-ã ha zîi di laniri, zûbčindi. Daŋammi saraa čû yida. Lau turo-ã du gûhi tugopudo ômure-ã ha du « yûsurru » čindi. Zûbčindi ma du čûuŋgi, adiba-ã ni ŋgirigo di čûo, du gunna zûbčindi. Kôi to di tani goŋuru zîi di laniri. To koo kohidirî, de numi-ĩ du aũ yusopudo yugó. Dî Muska mannu tigirtu ači ayî nurã na dada nurã na ha mannu yigiitu daŋammi du čûuŋgu gunna ha zûbčuo.

Boogur Bôloi na gîmie Anur Kôsoi mi na tada mannu du čûku zîi di duraar. Boogur Bôloi dahu hunã tedã gunna guro borsu. Odu dî lanirî, tani njii, anna teitã ha « Nûgoi nuru hinuroo, hanandurú čindi. »

Ndû mannu yunu dahu maardo yugó.

Odu tûyuku kunu odoorčunno kor aũ turo li. Mbo yaabi a di tûgohu anna mûkurã du čûku ni čunu li. Ko-ĩ horiyinã, ômure-ã yalla yuruku čundã, tani sa hundã hûi di luuru tûrizi di kôi ômure-ã du čûuŋgã hananiri. Du tigiri tobuzã, ômure koduro kora du bosu čûo. Gunna wonno borsa, aũ kubu yidado yugó. Gunna mbo du čûuŋgu, zûbčundu du bosu čûo.

Odu kôi to du tigiri ômure-ã du tobus. Du tîyikiidi sôyu turo Êdĩ čindi li. Anna-ã gunna ha su layini. Aũ su layinã

soma hunã mada tûrtu tohoo, kubo hunã yuaki « Unda yîri » čini.

Lôko amma tigiroo, sôyu-ã tataki tuzi : « Ayî nurã ŋgo tani hi tuyuha, abba nurã tuyuha, čini. Aũ hu lôĩ di yubũú, korčo di babũú, bûnnu du babũú, a koo di yubab » čini.

Odu dôoni hunu huraa-ã njoko a ammaa zobka čenoo, amma dî ataga tuzoo koraa toburri. Sûgoi layinoo, aũ gudi hi čuduroo « Yîri » čini : « Odu abba nurã ŋgo tuyuha ayî nurã tuyuha » čini. « Aũ hu korčo di babũú, lôĩ di yubũú » čini.

To muro koo yuhadi anna-ã ha njaka čeni, njaka ada čeni, turo turo du lûyi čenî kubo hunã hartu.

Odu kôi to di tobusu tûyuku, anna-ã muro budi mundu tihesuda, Sîdi Adiliĩ mi yê yoo Lemai yê anna tada ndihei turo yihekã hakundu ôro yerčundú. Buruweta ha guyundu yidadu yigiitu anna-ã du čûdutu yûhudo. Odu anna guda-ã de gunna aũ ŋgullaha yidado yugó. De anna-ã asuba yidadú. De yunu-ã muro dahu čoŋgudo yugó. Gunna to koo di tihesuda.

Odu saa allahar tohudo, ôro matar-ã lau čôhuri kanji. Kunu tobusã « Yalla, anna-ã gunna yiga kuruku » čuo.

Odu yiga tugurkurã, aũ a bui ŋgo Haya čĩĩ ôzi hunã munurú, tedî liĩ, sû-pîrefe-ã ha hiyi : « A ndû ? » či.

« Adiba yê aũ a gunna daŋaĩ mûkumma. »

Adiba-ã ha : « Yalla kumandu yaaba nduã yûsurru » či.

Kômma su adiba-ã ha yaaba hundã keyi. Tunda ômure-ã du tîšu togo tûgohu tohudo gunna ha tûyuhudo. A mbozoo aũ aŋgal numa gali koo, anna čû gokudo tohoo, anna šaaba ma yê dî yê čîkã gunna ha yobuũ daŋaĩ mûĩ ni ? Yunu tûrtu gunú. Anna daŋammi du čîkã gunna yunu a sôbob daŋai zotuã aũ hanayinîe yugó.

Zogo sohi, kôi a gîmie-ã ha daŋaĩ yidadã ndabčunu, durdi-ĩ na Gûkuni Wêdei na ada hunã na tada gunna daŋammi du čûku, anna-ã gunna četu tiyihido. Mura daŋammi di čûkudo kor du mannu labar tadurú.

Mbozoo, aũ gali aŋgal tammo tûrtu togusoo, anna čû gorsu yohudoo, anna šaaba numi-ĩ du čîkã yê yoo anna dogu du Zûgura na ma Zûi na čîkã tada ha ndigiri yobuũ gunna Bordo numi-ĩ kiiduũ daŋaĩ mûũ četu zûmiĩ tûrtu gunú. Sôyo ada hakumma lôko to hôuluu kegirčiniã mura aŋgal ôskoroo gunnoó, yunu gudi aŋgal du yidadú. To koo di yunu a gunna togus.

Yunu to yohudã yiŋgaldu gorsu Čad du tohã gunna Tû du sôbobči yerči. Yunu to hi su sôbobčinã, šaaba ada tihesudã yê gîmie tihesudã yê gunna yunu to hi su muro. Nûgoi tunda ha numo ndurã du yina a tûrto tuyogusudã čundu budi wayuo.

To di bu sû-pîrefe-ã ha yodurku, Yîtina Allahî čindĩ hi Bordo yûgurto. Yîtina Allahî, aũ yodurkã du muro kubaga zondu. Kubaga nozundu hunã, anna-ã ha yertu numo nduma yibendu, tînne yûuŋgu, bara yûuŋgu čini. Aũ guru ni bari čûuŋie čî. Aũ guru ni ôroze hiliyinîe čî. Anna-ã horkusa hundã gunna šiša.

Yoo, aũ guru numo guru du yerči liwo, aũ to hi čudurtoo, « Yalla nûgoi horkusu kohumãá » čundu čoŋgu daŋaĩ duyindi, a zabčindi. Yunu to hi su yina budi sôbobo toguso. Yoo, ôwonni adiba čû gokoo, daŋaĩ mûũ hidiĩ gunnoó, adiba-ã ha yobuũ daha hundã hiduũ, dîhini hundã toriĩ, yina to koa kohiĩ tûrtu gunú. Bûgudi a Kôkoi čindĩ, Aniri Yisa do na dîhi hundã, aũ to tunda daha-ã durtirî sûg a Bordoo-ĩ lôko to maršê čindi. Kôi to hi tedî čĩidi, gîmie a Hîseniĩ yuhadi : « Nûgoi nuro horkusa kohũú nduganĩ » či.

Amma yuhadi : « Tani horkusa kohurîe yê kohurdó yê nuro ndû koloko nuũ » či.

Yunu to hi su četu kîdikidiyundu, miškile čenu, amma ha njoko če. Amma muro mannu gîmie-ã Hîseniĩ hi njoko če. Yunu to hi su gîmie guda-ã tigirtu teterčundu čoŋgu tûrri. Allahî bûro hunaã čĩidi wô zîi di čuduru. Čudurũwo, wô čaî tigiri « Yalla kumandu ôro kûrtudu » či.

Amma terčundu, tûrri tûgi sû-pîrefee-ã gubugi-ĩ du tigirtã, tunda čêne-ã dogu du tudusu landirî, korčo yê ôrku yê

yidadu amma ha yudopî, yudopî, amma nohudo čoŋgu bu laptan-ã taa nerkaa čî, burãkar su činaku tûko. Labtan-ã ko-ĩ tûkudã, logotori-ĩ yuha : « Du kûrtudũú, yigannu yusopu » či.

Mura yuhati : « Nûgoi, nûgoi čindã. »

Logotori-ĩ yuhadiadu : « Tani aũ nohudo haki sura kohurú. Aũ nduma yoŋgu yûsurru šîdirandie noo, aya labtan-ã du kûrtudũú » či. Aũ to kôi čĩĩ hi čoŋgu tûrru šîdirayuo.

A dûski yuzogo saa yîsii yê murdom soũ turo yê kôidi soma ndurã čudurî yunu to gunna togus. Yunu to hi su yunu gunna sôbobčunu, aũ gunna sôyu-ã tunda ha a tuyogusĩ ndû čundu. Anna-ã čuruku wô Lîbia tûrru horkusa yohudu bûnno čepu čoobo.

Yuson a koo yogus čindi, yuson a koo yogus čindî. Ôwonni sôura turo agasiĩ yidĩ čindi, ma kôi turo du čî. Aũ to koo turo yuguruudo čundu, aũ gunna yunu to hi čaasu, numi-ĩ gunna odu bûnno guyundu sôura bôdiyuo.

Sôura Tû du bôdidinã gunna gali yê zondu yê yunu to hi su bôdidu. Gîmie-ã ha mannu yuayuakunu, gîmie-ã Šahai Šîdi mi na, yoo Darkalla Šîdi mi na, tada ha gunna durda tuga du ma yê dî yê miškile čenu. Durda tuga du ma Oozu na keyi.

Odu mura yuhati : « Dikundu tunda ha durda tuga du Oozu na kediyindĩ ndû čundu, sôura-ã muro lôko to Êli Sugudu na, Kêbir Kêllei na ma dogu du čûo. Gîmie-ã tûrru anna tada četu hoktuo. Aya ŋgo Darkalla Šîdi busau a Gitaa-ã du teitu tîyo. Sôbob yunu a kohudumma ndû nuru ? » hinar.

Muro yuhadi : « Yire du sôbob yunu a kohudurĩ gunna, sôura agasiĩ yidĩ čindĩ ma kôi turo du čî tubazo, či. Tubasã, hakumma tunda ha somzûne he tiyendĩ, anna guru hu yiduru, yuso sôura a di tidewo gali gunnuũ nuru yunu to tuduŋos, či. Tuduŋosã, tani yunu turo tardo kordu Šahai Šîdi mi hanayi, či. Odu tani hi sôortuyunu hidiyi » či.

« Nuro yunu tamma ndû dugusa ada aŋgal numa ŋgo gibi-ĩ koo gunnãá nûgoi čunu hidiyunu yire-ã tuha » či.

« Tani yunu tardo yugó » nuru hadar.

Ôwonni muro tuyuhadi : « Ã-á, yunu turo taũ njî, yunu tamma tuha » či.

« Odu budi hidiyinîe tohã yire-ã hadar, či. Oguro a dî čĩĩ tunda ha durda tuga čunu, somzûne he tiyendĩ, yuso guru hu yiduru, ma anna ada agasiĩ yidadaã tided nuru yunu to orro di dunar » nuru hadar.

Muro tuyuhadi : « Yunu to koo oor du tawo gali miškile gunú. Nû yire du aũ a tunda ha miškile tiyendĩ, anna ada

četu hoktudundu yunu yidadã dahu makuroo, to di bu yunu turo čûwo četu kohudar » či. Odu Šahai « Wuna mannu bazunnó di gûi di ma anna tada Kêbir na Êli Sugudu na aũ a agasiĩ yidĩ čindĩ na četu hoktu » či.

Odu Šahai tedî tigirĩ aũ a agasiĩ yidĩ hi hiyi či : « Sôura kohiri niĩ, ndû taũ aya niri sôura kohiĩ, wuna na ha taũ, ndû ni taũ sôura kohiĩ nuru hinar » či.

Hinurã : « Odu metur yaaba ŋalčindĩ yida, yodurã, a diruũ ! » či.

Aã nurã. « Torroo, kubo nurã ma yuaŋuroo, anna ma čîkã čati. Dî yuaŋuroo, dî čîkã čati. To koo di tani sôura tar. Duna taru tirido » či.

Muro hi hadiriadu : « Tunda ha čayadindiĩ, a yunu yaaba ŋalčindĩ gunnuũ, tunda ha yunu a koo čayadindiĩ, tunda anna to koo di čayadia gunú nuru » hadar či. Yunu to koo čunu ni Šahai yuha či.

Odu Šahai tedî liĩ yuhadiadu : « Anna ada yunu yidadudo yugó. Yunu ndur turo čûwo tunda tûmoore kohudirîe gunnoó, zo dikundu yunu a agasiĩ yida na yina na čindĩ, yina ada du bara mannu yugó čunu tuyuhado » či.

GORSU KOMBOĨ OOZUU-Ã : MARS 1968

Odu to hi su yerturu yum sûbud-ã ôskoro-ã kuura kuboo čubapi. Landirî kuura hundã bôdiyundã : « Tunda kombommi du sûktudo » či. « Sôyo dî ko-ĩ hi čîkã haki aŋgaltundu bûnno čoopudo yugonnó di gunna ha yitar » či. « Odu ko-ĩ hi Hasaniĩ Mûsai mi to koo di nos » či. « Tunda guda-ã ŋgullahada numi-ĩ gunna Allah tiyendu kubaa makar » či.

« Odu yum sûbud-ã to koo yohudã, yum lahad-ã Bordo a tîyikiidi Allahî ma Zûi čuruu ted. Zûi a čîidi, dûnogi odu yuzo čûluko tohudo. Yaabi a Mahuma Kandîi-ĩ komboĩ nerkaa čî. Tobusu tîyikiidi karaha ma du čî mude du yuguruu wô komboĩ tûruzi di ted » či. « Kînniĩ tobusã asubu a môdii-ĩ koŋ, koŋ, koŋ wô du sauyi » či. « Sauyinã, bûgudi-ĩ Mahuma kandî kayuã huna ôskoria-ã čûuŋu mude di wô čuruu ted. Kunu bozuã sûgoi tedî liĩ yuhadiadu : « Sohura-ã Oozu čubapu čoŋo, čundu yuhatudo, nû to koo di čačabtudundu ma lukuri » čuo.

Odu bûgudi-ĩ huraša hunã guyunu wô kombommi tigiri yîsu tûgohu ma Oozu dahu čendu tûri. Zogo tohudo anna-ã ha hindurã, yire du sûbud-ã čubapu ni sôyu turo yê aũ mûše ada karayihidĩ yê mura čû yum to Allah čenu čarku čuruku, togi-ĩ dûnogi ma Zûi tigiro.

Odu Zûi tigirtu, Allahî hi kôi to hi labarčuo. Allahî čuruu Bordo tigiri ôskoro čoobu ma Oozu tiked či. Kôi to di mura Darkalla na yoo Ôyi Bôgu na gîmie tada Šahai Šîdi mi na četu gokî, ôskoro-ã ha zabyihido. Sûgoi Bordo lidu ôskoro guda čoopu ma tûrri. To koo yohidî, gubia yê sogohi yê yohidî, Allah čendu ma du ôskoro čûdudo.

Odu yunu to hi su sôura-ã gunna, duna guyi. Sohura yê anna Lîbia du tigirtu zûtuo. Zûtundu, to di lau Zuar lau gunna ma Adiliĩ Yûsuma mi na, mura mannu ŋgo wô Lîbia du ôskoro.

Kôi to di mura mannu asuba hunda yidao. Anna-ã gunna bûnno aširaa yê yoo bûnno Tiliyana yê yidao. Lôko to bûnno giba to kua gunnoó, asubu gudi yidadú. Yina tada yidadu, tigirtu Mursu su bozo.

Odu to koo di sôura-ã Tû du sagahunu (1968) duna guyunu bôdidu. Sûgoi durdi-ĩ ni kôi to di layinã budi somzûne he čindĩ yiŋgaldu čuruu Lîbia ted. Lîbia tedã, Allahî sohi huzayi wô Lîbia čuruu tigiri. Odu Lîbia tigirĩ aũ ôskor bui diki wô numo a nirĩ čundu čoŋgu daŋai duyuo. Wô du ôbure dîšee kora daŋai di bos. Sûgoi yusobo.

Taa čuruu Bordo ted. Bordo tigirĩ, čendu enou bozudo yugonnó di yodurku *capitaine* Abdûlai (44) čindĩ to hi yûgurtudu Bordo di bui činawo.

SAGAHUNU ABDULLAI HI BORDO ČINAKÃ 1965

Abdulai ligĩ gubudi yîtina Allahî numi-ĩ gunna zonyodurdo. Numi-ĩ zondindĩ Allahî turonnu gunú ; gîmie tuda-ã mannu kubo hundu du čî.

Gîmie tuda-ã zaga du kubo yidadã ndû nũwo : « Hakumma yina guru larmaduda čunoo, nuro yiga ndedo tûrtu togusoo, yina yigannu miškile yidadunnãá, tada ha mbozoo anna-ã ha su šer naú. »

Gîmie-ã tugandî aũ ôrozi norriyi čîdu čenoo, hakumma ŋgo lôommi larmadudo čunno yiŋgaldu, gîmie-ã amma ha lôĩ toruũ ôrozi a hi yîduma čundu, amma ha šerčindi. Yina tada ha lanumo tûrtu tohoo, noor-ã numi-ĩ du buyini.

Kômo ada hakummaa čîkã gunna du ŋgo Zûmuri ni gîmie čûo, yoo Yibi ni gîmie čûo, Wûr ni gîmie čûo, Bordo yê Zuar yê Oozu yê du sôyo čîkã gunnoó, kômo ada guda-ã gunna gîmie-ã mura buya du čûo. Yina tada tohudu, Oozu tubapudo di bu, gîmie hakummaa čîkã mannu, gîmie dômure hundã sôura-ã du tûrrã mura mannu dômure hundã ha čaasudu sôura-ã du tûri.

Numa tada gunna bûge yoho. Wûr yê Zûmuri yê Yibi yê gîmie čîkã gunna sôura-ã du tûri. Yibi ŋgo gîmie Hayaa-ã čûo čîidi, numi-ĩ yusopu tûri. Kômo ada gunna kubo sohuraa-ã du tûus.

Hakum bui dî čĩĩ layinã, Allahî numi-ĩ gunna du bibide duyunno yiŋgaldu, Allahî hi dî barayunu, kôi hunã ha Abdulai 44 ndirĩ hi yûgurtu. Abdulai muro aũ mêdi yidanú. Kômo ada sohura-ã čîkã ha de hidigunú. Muro lôko horkusu-ã čendã, anna-ã ha čabčunu mêde huna yuhadĩ tani odo kunu tîyi, čîidi mêdi hunã ôwonni yanuru tar. Yuhadiadu : « Kôi wûni hûnuũ dagizi hi susa (illa) mûwo yugurki yee yugurkunnú ? Hôkorndũwo wenege du susa yugurkú. Tani nû kôi to koo hi tiri tobus, čîidi tani ŋgullaha baranirĩ kôi anna-ã ha tigiri kûdukude na go na yerîe tarú » či.

To koo di čîidi, yum turo ôskoro huna Oozu čîkã ha mašaa čenîe, ôskoro ma keyunu mašaa hunda čendu zabtundã, Oskodom tigirtã, sohura-ã četu hoktundu gorsu gowo. Ôskoro murdom sã čû kubaa čoobo ; ŋuida-ã ha čitido yugó. Kômma ha yûhutu hakumma môori tigiri čoob. Ŋgullahada murdom sã čû kubaa čoopã ha daŋaida yohudu dî Ôhodui tûri. Ôhodui a yidadu lôko hakumma četu yibedundã, Šahaĩ daŋaida-ã ha ŋgullahada du hakumma ha kedugu če.

Tumbulbai mannu budi lerči. Layinã ôskoro muro maša čeniã du mannu daŋaida-ã wortuda. Toi yiŋgaldu yunu to hi su budi lerči. Abdulai muro ŋgullaha-ã barayinĩ yiŋgaldu, dî Njamina du Tumbulbai, Togoi Okor mi yê Tahar Barkai yê he yara du Tû kegirčunu : « Šigirtu miškile a Tûu-ã yibendu » či.

Lôko to Togoi Okor mi ma Moŋgo du sû-pîrefe-ã kubo hunu. To koo di mura čû lidu, dî Hêremedou leo. Hêremedou nduroo, êĩ šilli durusu turo bu Muska tûruzi-ĩ hi čî. Sohura-ã bugi-ĩ gunna kôi to mosko ndur. Kôi to di tîyuku mura tûrri leo.

Gubudi Šahaĩ na anna guru hu čudurtu hoktuo. Yunu to hi su kunu kunu du gorsu-ã Abdulai 44 budi aũ orro di yidadannó yiŋgaldu. Yîgo bu Haya čîĩ ôskoro yê asuba yê kegurčunu, gorsu du mêdi a yibendirîe gunnoó, anna ada tunda ha ŋgullaha tiyendú čunu, ôskoro kegurčunu muro sohi li.

To di bu ôskoro ma Oozu čîkã nozommiri čunu ma ted. Ma tedĩ ôskoro kadura čû du su čîka yida. Tedî Oozu nerko tigirtã, kôi to di sohura ma ŋa čîkã četu hoktundu gowo. Gokî ôskoro-ã ha zabyihido. Sohura taa čîkã anna murdom sã hoo di gudi kanjundú čîidi, ôskoro-ã ha zabyihido. Zogo tani Yîgo ho hinurã yuhadiadu : « Tunda ôskoro kadura čû yê murta tuzoo yê » či.

Tani muro hi hadiriadu : « Nura ha sohura zabnjihitã, sohura murdom sã hoo borsu » nar.

Yûgo yuhadiadu : « Yire mannu togusi. Êĩ a Tûu-ã gorsu hunã, gorsu tosu. Anna ndû kora njûkoo mannu, anna-ã kundugu duyundoo zabnjihiti. Yunu to muro yire toguso » či.

To koo di ôskoro tada kadura čû-ã ha zabyihido. Dî yugurkã, Walyî di sûgoi ôwonni sohura guda dî čîkã četu hoktuo. Sohura dî čîkã, mura mundu, asab hundã murta dîšee yê sã dîšee yê, tada četu kuba hokuo. Gorsu to di muro Yisai Ôki mi na Hai Sûndo mi na Addi na anna tuzoo tada kôi to hi čado.

Ôskoro gabčindã tiri Zûi hi ligĩ hakundu tûrrunó tohu, to hi ma zabtundu tiri gibi ŋgo gorsu njûnjuui dînee-ã, tira guru ŋgo tûrra. Kômo guru karahaa hundã yudombu tarakyihitu, Direnau hu čuruku Zûgura ha wô Bordo tigiro. Odu yunu to tohu layindã, Yîgo muro mannu arrakunnó togus. To di bu Yîgo dî Njamina Tumbulbai hi labarčunu, Hurãs su labaruũ, haduũ li sohura ada ha yihidîe gunnoó zaga gudi sohura ada čurukîe yugó či.

Tumbulbai ŋgo gibi di Hurãs četu nogoa yidado yiŋgaldu, odu Hurãs su barayunu ôskoro Hurãs ga leo. Ôskoro Hurãs gaa-ã lidĩ, lôko to tunda dî kôi turo Wônnodiriši ndirĩ Kadua dî agabka čû koraa mosko ndur kohudurdo du čaŋguru tîyo. Adiliĩ Yûsuma mi Zuar du čî lido. Muro hi bui ndur. Tunda ada kuna tîyo.

Tani lôko to kara yaabi dîšee-ĩ tîyi. Arbidia hundu. Êrbedige kômo keyindîe tohoo, arbinu čundu, arbinuru keyindi. Anna buya-ã gorsu Walyîi-ĩ tohu tûrri lidã, anna munduga-ã gunna tartuo. Anna Zuaruu-ã, Zuar tûri. Ko turo-ã anna Wondogoĩ na čîkã, Môlia Bûbuyina na Ôyi

Bôgu na Sêryeã Allahĩĩ na tada dî kastundu bosu, tiri to Wondogoĩ tedĩ lau lôko ha tugandu ma yugurku sa yugopi. Odu tada ni dî tûri, Zuaruu-ã ni Zuar tûri, to koo di anna-ã gunna tartuo.

Čîidi Abdulai 44 kubo hunã yuaki yida. Yibe-ã de yusobo yugó.

To koo di čîkiidi nahar-ã gunna gali di duna čenu, anna-ã labar yidadunnó di ôskoro Hurãs ga lidã tiri ma Tirennu hu tedĩ, anna-ã tiri to hi yugurki čindi. Tiri to gunna kohunu yibeyundu kûriyundu yidadu čîkiidi, labar yidadunnó di ma ôskoro nahara-ã Yôdiri hi čuruku, kûriyundu, Oozu lau to di tugurku, sôyo hundã ha čoopu tûri.

Odu anna sohi čîkã yuhado. Ôskoro lidu sôyo-ã ha čoopu tûri čuo. Ŋgo ôskoro Oozu čîkã ôbure ôguzuu kora gunna maša hundã čôhuri-ĩ tigiri kûriyunu wô hiye čeni. Čôhuri-ĩ wô kuhu čenoo, guru ni sohura-ã čoopi, guru dohu tohoo sôyo-ã mura tigirtu čoopi. Odu to koo di yina tada turtadî, yohidî, maša hundu čoŋgã haki wûni hûyundu yibeyundu čubudú. Bûni hundã ni kombommi du yidao, haki yiga čurukú. To koo di čîkiidi lau to di naharu-ã kûriyunu tigiri čoobu yihi. Čurukudo di bu sûgoi, anna munduga-ã gunna yibe-ã ha čidakudo di yuhati.

Layindã ŋgo mannu noor du to koo di yerčundã gunnoó, anna ko turo-ã yunu doguu sôura yohidîe yidadú. Yunu-ã

noor su yerči. Odu hakumma tuganî Allah yogusu, anna sohura ko turo-ã četu hoktundu yibe he bozo.

YIBE TÊHIĨ YANDUU-Ã : 1969

Têhiĩ Yanduu nduroo, Muskaa dî di čî. Naharu-ã Bordo a čabtu li. Lôko to Šahaĩ Sîdi mi na Mahuma Môlmai na čîkiidi, kabten Galôpeĩ li. Čigirtakî dugusa murdom kora yoho. Kôi to su anna nû čîkã du Mardakore Adiliĩ mi, lôko to odo kunu lokol karadudo ; muro yê Êli Îsa mi yê arbidia hunda ŋgo Haya du karayundudo. To koo yohidî mura du neyuo. Anna-ã yibe he su bosã, anna guru dahu ŋgirenu yidao. Šahai Sîdi mi na tada yibe-ã čidaku. Odu kôi to hi su neyuo.

Anna dîšee yuhati : « Yunu a muro tunda dahu tigirta gunú. » To koo čundu yerčundu yibe-ã du čuruku tûri. Kôi to neyindã, dogusu wô Sobtogĩ tigirtu, bûnno yihitu tômudu čuruku tûri. Čuruku tûrrã, noor anna dîšee tadaã ha su sûgoi sôura-ã bugi-ĩ yunu to hi su bôdidu.

Lôko to Gûkuni Wêdei mi bu Zuar lau čî, Bordo kôi yibe-ã tohĩ lido yugó. To koo di sôura-ã bugi-ĩ togus.

Yina tada tohududo di bu, aũ yari du tuganî čĩĩ Abdulai 44, muro yibe-ã anna-ã četu yogus. Kôi to hi aũ gîmie čidawo čer hunã arbiyuo ; anna mundu čera hundã arbiyundu gîmie du čûuŋo.

Anna bosudo yugondunnãá sûgoi enou tohunnó di Njamina tûrru, mêde hundã gunna yuhatu tômuyuo.

Odu mašaa hundã guyundu dî di lidî, Daski tigirtã, Mahuma Môlimai na tiri turčundu yidadu, hoktundu gowo. Mahuma Môlimai yê Šahai Šîdi mi yê Kôsimi Mûsai mi na čado. Anna guda mannu čata čûo čîidi čera hundã yanuru tarú.

Odu sôura hundã yidadu, ma yê dî yê kunu, kunu du yohidî, anna ada ma čîkã Êli Sugudu na Kêbir Kêllei na, sôura-ã dahu durusu du yidadã četu hoktuo. Ŋgo nooruu yiŋgaldu yoho. To di bu ni sôura-ã dahu durusu Hûrolina yunu to tûrtu du guyundu yerčuo. Ŋgo Abadi ligĩ gunna aŋgal Hûrolinaa yida lido yiŋgaldu, yunu Hûrolinaa yidadu čoŋgu tûri čûo. To di bu tani numi-ĩ du lôko ha tidedi tigirĩ gunnoó, Bordo di yina tohudã gunna durru tarú.

Abdulai 44 muro dahu-ã lôko anna-ã bosudo di bu tani odo kunu numi-ĩ du tuduganî tîyiidi, tuyuduru hidiyi : « Nuro odo kunu lokol karanîĩ nugonnũú ? » tiyi.

« Tani lokol karanirî tîyi » nuru hadar.

Abdulai yuhadi : « Tûgi ndû korã karanîĩ njî ? » tiyi.

Tani hadiriadu : « Tûgi dîšee-ĩ karanirî tîyi » nuru hadar.

Ôwonni yuhadiadu : « Sa giba ndûusi-ĩ *(composition)* kohummo yugonnũú ? » tiyi.

Tani hadiriadu : « Kohurdo yugó » nar.

Sûgoi tuyuhadi : « Aya mozoo, suru nuũ yidanú, Haya yusu karanu » tiyi.

Odu Abdulai čôhuri hi tiyinaa Haya kediyi.

SAGAHUNU HAYA KARANURÃ 1969-1970

Odu Haya tigirĩ ada lau nurã yê hoktudo. Tûgi dîšee-ĩ tûduusu karanuru, sa giba ndûusi yaabi tûdušuu-ĩ yibenar.

Hayaa tîyuku lokol karandirĩ mannu aŋgal ndurã sôura-ã ha sopurdo yugó. Tani na Êli Mahuma Kandî na Allači Ardia mi na Ôyi Îdiris mannu lau ndur, yunu kohidirîe gunna, muro du tiyetunnoó mannu labar yida. Dohu tohoo, tani gurnad nur tar. Allači Ôli Bôrnoi mi bûnniĩ kunu-ã yida. Tudugandu sôyu durturoo hurnduru boŋgiri. Lôko guruo amma ha kuba hunã ôro kidekti hi nakiri. Yina to koa kohidirî, anna-ã yina a kua yohidi čundu yuhati, kunu abustiyihido. Odu yina ada bibida-ã gunna hûtaar.

Sagahunu 1973, tani yê Allači Alî yê Alî Mahuma Kandî yê yuso čôhuri-ĩ hi wûrnduru makuru Kuhura lukar nduru tuduŋoso. Čîidi tunda ada kuna karandirî tîyo ; gûrso tadurú. Hôkorndurã tigirtu Barkai Anii mi, adurasu hunã Barkai Kono mi čindi, muro hi hatar : « Čôhuri ôgurinduru Ebeše lukurîe gûrso baranuũ tendummoó tohú » ndar.

Muro hidiyuo : « Ndû kohidiĩ ? » či.

Tunda yire ndurã hatar : « Čôhuri wûrnduru Kuhura čaktorkiri nduru » hatar.

Barkai Kono mi tuyuhado : « A yunu ômuree kohidĩĩ njûo » či. Lôko to Hayaa yeruũ Ebeše ndedîe ôguri

čôhurii-ĩ gûrso dûbo ôguzuu. Tunda yunu orro di dundurã, lôko čôhuri-ĩ yerčunu eskenu-ã zodoo, anna čusčindiã ha gûu du su yûturu ma Kuhura lau dahu čeni, yenduru Ebeše tedîadu yugó. To koo di gûrso dûbo murdom yihitu tiyo. Yunu ndurã kohudiriadu tîyikiidi, subua gudi-ĩ êredie Hûrolinaa-ã tugop ; labara haŋgurdo togus.

Tunda hatiriadu : « Labara tadurdó di diŋguru ma tigirtoo, tuyoopu Tumbulbai hi tiyendi nduru abusndar. »

Odu šiĩ nakirî ôburi yê lau kor tobusã, êredie-ã lanɉundú ; yunu čîde yugonnó togus. Tunda zabtudundu tigirtu Barkai Kono mi hi ŋgo ni gûrso nuã yunu a kohidirîe yiŋgaldu yopaar. Nû tohunnó togus gûrso nuã yida ndar.

Barkai Kono mi yuhadi : « Ã-á, orrondu yidadu » či.

Tunda hatiri : « Ã-á nuro nûmoori yida. Lôko lukurîe tohu, yunu turo taduru kohudirîe tohoo, nû zaga tenduma ŋadu tiridu yopuri » nduru hatar.

Taa gûrso hunã zamburu yendar.

Sûgoi lokol ndurã karandirî yaabi yîsii-ĩ tigirtã nahar metur-ã turo četu mêde tuyoobo. Muro hi su kônduru hekar. Odu toi yiŋgaldu, tunda ha kôwuro turo lokol-ã du boktiyo. Kara-ã tuzîe tohã, tani yuso Lîbia tidedu, Lîbia du yiga luuru karanaar. Nuru orro di dunar.

Taa luurã 1.1.1975 Njamina tigiri. Njamina tigirĩ yaabi Haye Ešee-ĩ čaŋar. Njamina du ôbure čû tobuzã, tûgi êriskii-ĩ torru maarã Haya tided. Hayaa luuru Kuhura tided.

Sûgoi Kuhura du luuru ma Bêida ada karayindiã čîkã tigiri, tia ndura sôuraa-ã yûturi.

Ada karayindiã turo yuhadiadu : « Nura tuda-ã sôura kohidĩĩ njûo čîidi yunu turo yandu yidadu » či. Mêdi hunã ôwonni tihinedo yugó.

Odi-ĩ yuhadi : « Aya Gidehi ada karayindiã gunna ha čabči či. Lôko čabčinã, mêde hunã yuhadî lobčinã, yunu turo hinindiri či : Tunda nû yunu ndur tadurã mbi huturol-ã borsu či. Lôko mbi-ĩ morčunno tohoo, kôi dunodo tunda ši tubasunnó di orrodiyindĩ nogor čunu ada karayindiã ha hiyi či. Kômma ni ŋgaa, yunu orrodiyindĩ ni ndû ? » či.

Odu ada guru kora yuhati : « Ereda bara yibendiri čundu yina mundu yuhado. »

Gidehi lôko mêde hundã šiĩ činawo, yuhadiadu : « Nura dahu makũú. Tani yunu hadirî tîyiĩ, aya šibtudundoo, numo dunodo du ôrozi čî, du tûduusu, tobusi hago tiyendĩ, tani numo nû durrî tîyiĩ Tû a » či. « Tû numo mosko yida, du amba čî. Tunda bini di bu zaga Tû makirĩ, orro di dunduroo gali. Yunu to dahu nduma du dundu » či.

Odu ada-ã gunna ohuro čeo. Mbo gubudi lôko ada karayindiã ha čabčinã, Gidehi hiyi : « Ada Lîbiana gunná du čûkun ? » či.

Ada-ã yuhatiadu : « Gunna Lîbiana » čuo. Čîidi labar yidanú ; ada guda du čûo. To koo di mêdi a yuhadã, zogo ôsuri to yiga yuguruk.

Taa tani dî Sebehe tided. Mararam du mannu šêrike turo Hîlip Hozmon čindĩ du ôbure tuzoo kora horkusu kohaar.

Du horkusu kohirî, yuso tûgi karaha čustii-ĩ maar nuru tuduŋos. Diŋuru yiga tidewo suru yidanú. Tûgi nur karaha čustii-ĩ taroo gali nuru tuduŋos.

Sûgoi 1.1.1976 dî Nîyer Agades tigiri. Taa Kuddiĩ Yîlber yê Alahai Lihaĩ yê četu hoktudundu to hi bu Njamina lukar. Njamina du ôbure čû tobuzã tûgi nur karaha čustii-ĩ maarã sûgoi Lîbia zabtudu. Sebehe tigiri dugusa tîšã, tani yê Kôki Ôli Bôrnoi mi yê Ôli Mahuma Kandî yê ma Turabulus lukar. Turabulus tigirdã, Gûkuni lido čî tigirtu lahandaar.

Odu Gûkuni tuyuhati : « Nura sôura-ã du yunu gunna hanandiĩ ; sôura-ã du yîridu » čunu « su budi gurtakar. »

Tunda muro hi hindar : « Nuro Hîsen četu njîkiidi, ndûi yiŋgaldu nendundu ? » ndar.

Gûkuni tuyuhati : « Hîsen Lîbia ha go yendar ; Čad su ni go yendar, čini, dahu du yida, či. Tani yunu orro di tarã Lîbia ha gorsu yendurdo tohoo, anna tuda Tû čîkã gunna ši basi. Tuda-ã Lîbia gunnoó, kôi gudi layundu čûkudo yugó. Dî di ni hakumma čenu ndû mannu ma lenú. Anna-ã šia basi. Yoo, Tû a anna-ã gona ha Lîbia tûrru yina guru yigiitĩ, kûdukude mûkurdo tûrtu tohoo, tunda ši tubasi. Šaaba-ã ni ši basi. To kugiĩ Lîbia ha gorsu yendurdó di, kûsur dunduru, hakum a dî čĩĩ hi gorsu yenduru, yunu Lîbiaa čûwo, sûgoi landuroo, gali gunnuũ nuru hadirî, tani yê muro yê su tigirtenú. »

Hîsen yuhadi či : « Čûu na ha go yendiri » čini. « Lîbia ha ni go yendiri, dî čĩĩ hi ni go yendiri. To gunnoó tani tobuzú čunu čuruu ted » či.

Odu tunda gali ndar, Gûkuni hi hatar : « Tunda mannu diŋguru sôura-ã du lukuroo suru yidanú ; lokol du tooni ôskorie du tûuŋgu yina guru hiŋguru, tigirtoo anna-ã ha wasaga yendiri. Yunu to koo kohuduroo gali nduru » hatar.

Gûkuni yuhadi : « Ôro tigirtudo di bu sûgoi yunu čĩĩ landuroo gali » či.

Yunu to hi su gurtakirî dahu makurdó togus. Yum turo tûgohu tigirtã, Gûkuni yugó. Hindurã, « Ômuši du miškile tohudo ôro ted » čuo.

Yogodi-ĩ ôskoro keyunu čirri to Ômuši na gunna yoŋgu čunu, yuhado. Ma du sohura-ã yê anna šurtaa-ã yê goku, Lîbiana-ã lau wenege du anna murdom kora čado – anna čatã du Sîdi Lêbin, Sîdi Tilako ndirĩ ni nos. To koo di Gûkuni hi barayundu, ôro Tû ted.

Tunda hôkorndurã yunu gudi hanandurdoó ni karahaa buya čusti hundã hiŋguroo gali ndar. Tani yê Ôlî Mahuma Kandî yê Alači Alî yê kôi nani du tûduusudi. Ŋgo karahaa kuna čusti tuguna ; sûgoi buyaa-ã hiŋgaar. To koo di karahaa buya-ã čusti yê yibedi yê tihiko.

Sagahunu 1977 duru tadurdó di sohura-ã Bordo čubapu čoŋo. Sûgoi ôwonni gorsu Hayaa-ã togus. Gorsu Hayaa-ã togusã, šêrke-ã du horkusa kohidirî tîyikiidi, sopar. Tani na Ôli Mahuma Kandî na Ôli Sukaya na Sebehe tigiro.

Lôko to Hûrolina du aũ karaha bui čusčinîe yugó. Karahaa buya su asuba tuzukuda tusu čûo čîidi anna čusčindia yugondú. Odu to koo di karahaa tada tunda yopuru, su ôskoro čûdutu huzaa bu Haya lukar. Haya tigirtu gorsu-ã du kubo dundar. Yogodi-ĩ asuba galigo di če čîidi, aũ ŋuidunoo karaha kunu su gundirîe yugó. Lôko to Lîbia mannu karahaa huna munduga-ã Land-Rovera.

Karaha Land-Rover turo su êredie tôlhun čî. Abdelaziz Îzo ndirĩ to Gûkuni na četu yidadu čûo. Čîidi karaha kunu gudi yidadú. Anna ŋuida čûkoo mannu, karahaa buya-ã ha

yopuru lukuri. Bu Ayaãŋa ndiri, taa bu dogu, Gurmaa lau a di čî. Ŋuida ndurã gunna du tigiituru yûturi. Sûgoi odu zabtudundu tiridi. Anna ŋuida guru Sûnusi Kôso na Hayaa yopuru, Zuar tigiituru, karaha Land-Rover su čûdutu wô Lîbia keyuo.

Odu tunda Zuar ga zabtudundu Haya lukurîe tohoo, asuba bûnno buyaa-ã gunduru lukuri. To koo kohidirî Haya toburu, kubo nduruu togus. Odu numi-ĩ gunna gali di turnduru ôburi turo yê lau yê kor du tobuzo. To di bu tunda guru hu karahaa buya-ã yoopu, wô Lîbia yûsurru mašaa kiiti čuo.

Odu karahaa-ã yopuru wô Lîbia maša bûrodia lukar. Lîbia tigirtã, Adum Tôgoi, yogoda-ã lau tigiri mašaa barayunu čeo. Taa tani hi tuyuhadi : « Ŋgo gorsu-ã yiŋgaldu njûo. Nû nura anna bûre Hûrolinaa, karahaa-ã yûhutu nani horkusa bûro-ã du tohudiã yogusu » či.

Tani hi tuyuhadi : « Nuro aya êredie a tôlhun Sebehe du čĩĩ su sobus » či. To koo di Adum Tôgoi turtuyunu êredie-ã su ôbure yusu kora horkusu kohirî tobus.

Odu êredie tôlhun-ã su tîyi, tûgohu tigiroo, dûnogi saa talata ŋgirigĩ Lîbia du yê Čad yê yunu Hûrolinaa tohã yê tohĩ yê gunna tani labara-ã yeri. Lôko to yogodi-ĩ mannu yunu budi yogus. Anna kuna koa čîkã ha mannu čabčunu yuha : « Njamina ndûrru bapiĩ » či. Čôhuri-ĩ busamma ha

tedî zaga čarku su kôčindĩ yê čakindĩ yê wasaga čeni. Yoo, artasa ada yidadã gunna kumandu a koo di yihitu čunu wasaga čeni.

Bordo yê Zuar yê artasuu yili čĩĩ gunna yogodi-ĩ čoobu zogo Njamina ŋgiridoo, čôhure gorsua čîkã ha zaga nû wasaga nendurã ŋadu yitiĩ či.

Anna, anna-ã ha oskoba čendiã nahara. Artas Tû du čĩĩ gunna yihitu yigidesudu, zogo guda kiituru nendiri či. Anna-ã ni dahu tududa artasa yidadã gunna to koo di yihitu yigideso. Čôhuri-ĩ yerčunu dî Njamina numi-ĩ nerko tigirĩ, wûni numii-ĩ tugopudo haki bozunnó togus.

Odu čôhuri-ĩ sûgoi zabtunu, ma Gûro na kûruyini saa tumania tûgohuu-ã Zuar tigiri bos. To di bu čôhuri-ĩ čoŋgu tûri. Lôko turo tiri kandiri Wow lau tugurkurã čôhuri to bozu čî durturi. Gudi hunã taa numi-ĩ du tîyikã, ŋgo Haya numi-ĩ čoŋgudo di bu Asîl bu tigiri Atia čubabĩ, dahu tigirtenú. Šerayindiadu čîkiidi, Asîl wošiyunu Lîbia yûgurto. Lîbia a čîidi yogoda-ã četu hoktundu, sôura hunã ha duna čenîe yunu to koo dahu du duyi.

Odu Sebehe du araã tunda četu tîyikã mannu tunda du kubogo gunnó togus. Dohu yum turo araã miškile yibeyindîe čabtundu čîkiidi, Êyi Teĩteĩ čuduru tani hi tuyuhadi : « Araã yaabi Wuzaiĩ, Ôbudii Ôyi ayî hunã bu tûruzi-ĩ hi yaabi čĩĩ du čabtundu čîkã labar taũ ni » či ?

Tigiri lanurã, mugoi yaabi-ĩ ko-ĩ zui borsu.

Odu dogusu, anna čû yoburu, bûnno nura yoburu, Gûkuni na Adum Tôgoi na ôro hûndug yebel yiga Sebehe nduriĩ kôi to hi čûo.

Tigiri Adum su gubudi hadar. « Araã čabtundu čûo, čabu a čabtundu čîkã ŋgullaha ndur du yugó. To kugiĩ nuro ni ôskoro F.A.P. gunna nuro bui. Yoo Gûkuni ni êreis F.A.P. nura čû bursa aya njîkã gali gunú. Anna ada četu sobusu » nar.

Adum tuyuhadi : « Anna nuã gunu zabsu » či.

Tani zamuru hadar : « Yaaba bûge so čûo, yuso bozo » nar.

Ôwonni Adum zabči tuyuha : « Anna-ã mêde tuyuhati » či.

Tani zamuru hadar : « To hadũú. Nura gunna hag anna gôrdi gunjindia tadum. Yaaba du bûge čûo. Nura anna šišaa njûo. » Lôko to Abas Koti na Hasan Yamûs na anna guda šišaa mundu čûo.

Odu Adum hadirî dahu tigirennó tohu čed.

Sûgoi Gûkuni hi tigiri hadar : « Araã yunu a tûrtu yohidî čûo. To kugiĩ, anna ada kiiduru gôrde ndua četu njûkoo gali » nar.

Gûkuni zabči tuyuha : « Adum su yuha » či.

Tani hadiriadu : « Adum anna nuã yoob zabsu či tuyuha » nar.

Gûkuni tuyuhadi : « Yoo, anna nuã yoobu zabsu » či.

Odu bî-ĩ ôzuũ, dugusa čû du miškile yohudu, bûgudi-ĩ Adiliĩ Landai mi na ha čitido. Bî-ĩ ôzuũ, tobusu tia ndura yûturi, saa atnašur tohudo. Yiga luurîe tohã, Adum tuyuhadi : « Zogo yîri toŋ wô Hamîa-ã tunak » či. Yoo nuru, yaabi-ĩ ko-ĩ yiga tuguurã, Abduraman Amur ndiri, aram hanandiri, Gûkuni arbidia hunu, tohi karaha hûlkus, hûndug-ã nerkaa yûgurtu činaa sûgoi zabtu.

Tani du tigiri Adum su hadar : « Aũ a arbidia Gûkunii-ĩ aram a yuson su aya karaha činak liî čî. Muro mannu čabu-ã du čî aya činakudo » nar.

Adum yuhadi : « Yoo budi gali » či.

Du tigiri Gûkuni hi to muro koo di hadar.

Gûkuni yuhadi : « Gali yunu yohudã tuyuhati » či.

Tani zamuru hadar : « Yunu čabu yohudã nuro hi njuhatîe gali nar. » Odu tani luuru tided.

Tûgohu wô tigiri, tôlhun-ã Čad yê kôe ndura čîkã gunna četu nûŋuru luuru tided. To di bu ôro tigiri Adum Tôgoi hi maaru tûgi Môsouduu-ã gubugii-ĩ naaru, tani wô numi-ĩ tided. Lôko to tûgi ndurã labtan 2 Mars kûli ôronnu čî.

Odu tûruzi di wô numi-ĩ tidedu, sûgoi kôi zabtudunu bu tôlhun-ã lau tidedî tîyiidi, aram Ahuma ndiri šurtaa ôskoriee-ã du čî. Čad Daguna du tobusudo, gali di hanadiyini. Dogu du kubo kidektiyi. Karaha hunã yida čaî mude du li čirri-ĩ hi tuzu tuyuhadi : « Adum Tôgoi hi čubabo, čîidi ŋui hunã kûrmo yidanú » či.

Odu kôi taa tûgi ndurã dogu yugó, nerkaa čî. Tidedî tigirĩ Kêllei Abdalla yê aũ gudi turo yê čûo. Mura ha hadar : « Adum Tôgoi hi čubabo. Wenege du Gûkuni ôro turonnu čî. Lukuru waha torkar » nar. Odu taa tani yê Kêllei Abdalla yê lau ndur to gudi-ĩ yê lukurî ôro hûndug-ã tigiro.

Mura ha yigannu hûduru tani du kôi Gûkuni čîĩ tigiri. Du tigirĩ, Gûkuni de labar mannu yidanú. Yîsu kîtab hunu turo karayinî čî, lahanuru : « Ndû labar êski mazu ? » nar.

Gûkuni yuhadi : « Labar êski yugó, ŋgullaha » či.

Tani hadiriadu : « Êski yugonnãá, Adum su mannu čubabo » nar.

Odu yerči bos. « Ndû koo nuũ ? » či.

Tani hadiriadu : « Adum su čubabo čîidi ŋui hunã kûrmo yidanú, čundu yuhado. »

Gûkuni hidiyi : « Wunana ? » či.

Tani hadiriadu : « Araã gunu wuna gudi » nar.

Gûkuni yuhadi : « Yoo halas. Kayuã nurã mûuri Môsouduu-ã lukar » či.

Odu kayuã huna čûuŋu četu wô Môsouduu-ã tigiro. Tigirdã, Gûkuni hi čoŋgu du tûri ; tunda ha yiga gartu čuo. Kunu tobusã, tunda ha mannu du lûduyuo.

Tigirtã Môsoud yuhadi : « Yunu togusã ni gînei di togus, daardó di togus. Sûgoi yunu a koo kôi a di yeru togusú ; nû yûsurru Adum su landu. »

Odu tunda wô tigirtu Adum su landuru zabtudo. Kôi yiga kurukurã, Gûkuni hi ôro hûndug-ã čoŋgu tûri. Tunda ha ni bu tûgi ndurã tuyoopu tûri. Tûgi ndurã du aũ aram turo nohudo šurtaa ôskoriee-ã aũ čîduwo wuna čundu anna-ã ha njaka čendî čûku, tani yê Mahuma Dazûka ndirĩ yê tigiro : « Nûgoi nura šurtaa ôskoriee-ã niridu anna-ã ha mêde yendiĩ ? Ndû lamar nduũ nduru yina hatarã, odu tani yê Mahuma Dazûka yê tuyoopu daŋammi tûri. »

Daŋammi di dugusa čû tîšã, tiyihitu saa talata dogusuu-ã kôi a Ahuma Mabûruguu-ã tigiitu tûyuhudo.

Gûkuni yum to yîsã, togi-ĩ Haya čoŋgu tûri. Haya tigirtã araã gorsu yohidî čûo, čôhuri-ĩ hi su bûnno yihitu čendu bozudo yugó. Čôhuri-ĩ tûruzi di Kuhura tigiri bos. Kuhuraa mbi yudou togi-ĩ Zuar tûku činak. To hi bu karaha du Haya tigiri. Adum Tôgoi ni labtan-ã du čî kunu wosčinã čuruu bu Haya ted. Haya tigirĩ čuruu dî Salal kôi ôskoro hunã

čîkã du tigiri bos. Kôi to di dugusa dîgidem kora bozudo, yogoda-ã Gûkuni hi yuhado : « Yunu kohumma gunna šigiri Adum Tôgoi hi kûrtu » čuo.

Odu Gûkuni tani yê Ahuma Abas yê tuyuhatu : « Tûgohu saa talata wûdur turo čî lukuri » či.

Odu taa dogusu saa tînen, ôro hamîa-ã du karahaa čû tusu čûo : turo-ã ni maša tuzukudo, turo-ã ni mbia bîrmile dîšee su čûo. Yopuru Haya dahu yendar. Yerndurã turo tîsã, togi-ĩ Ômul tigirdu tîšo. Haya tigirtã Adum bu Salal lau čî. Kôi to di kayi mannu yidanú. Alî Sukaya karaha Fîad bui yida, Adum su čoŋu Haya yûgurtu.

SAGAHUNU ADUM TÔGOI HI HAYA HUZANURÃ 1978

Adum Tôgoi Haya li Gûkuni četu dugusa ôguzuu hoktundu bosuã, odu yum turo odoor Hayaa yernduru togi-ĩ tûgohu Ôgi tigirtu bu Zuar lukar. Zuar tigirtã, tani hi Momor wûdur čî ndedi čuo. Karaha gudi yidadú, Lîbia lau karahaa barayuo.

Lôko to Lîbia mannu karahaa gala yidanú, Kûruzou hu karaha bui turo yê Land-Rover turo yê Hasan Kôkia yê yuburdo turo yê yigiitu, mura wô Lîbia zabtuo. « Tani hi bu Momor šigiri Anur Kôsoi mi hi yoŋu nani Zûmuri šigiri Salla ha yoŋu yîri » čuo.

Odu luuru Momor tigiri Anur Kôsoi mi yê Kôki dahu wele yoburu kûrinuru Bordo tigiri. Sûgoi Zûmuri tigiri Sala Barkai mi hi maaru, Wow hu luuru Sebehe tigiri. Dugusa tîšã, anna ada Bordo lau čîkã Geti Šegu mi na yuhati : « Tunda Bordo lau tîyikã budi šimasda. Karaha buya-ã turo tenduwo gali » čuo.

Odu karaha-ã čendã, aũ čusčinĩ gali gunú, mura yuhati : « Tani kugiĩ hi tendũwo gali » čuo.

Adum Tôgoi mura yuhadi : « Ramadan Mouscou, tôlhun-ã su čî haki nendurú » či.

Odu budi yuhatã, tani hadiriadu : « Miškile gunú. Ôskor hakummaa koo kôi horkusu hakummaa čĩĩ gunna kohiĩ. Numi-ĩ du anna-ã karaha gudi yidadú. Mura ši masda koo, tani aya tarú. Karaha hundã čuzuru ôro maaru tidedi » nar. « Odu, odo turo Artur ndiri, ŋgo tani tugonnoó muro tôlhun-ã su bozi. Odi-ĩ hi haduru tôlhun-ã su sobus. Tani karaha a maaru ôro Bordo tidedi » nar.

To koo di ôro Bordo gezendaar. Odu Bordo sa čû, ôguzuu kor kohudurdo, lôko 2 *février* gorsu a Njaminaa tohĩ, tiri a Wow yê Taanuã yê kôidi tîyo. Bordo tigirtu dugusa čû kora tîšã, Gûkuni Bordo li. Odu tani gubudi ma Zûmuri tigiri. Anna čîkã ha labarnuru, « Gûkuni lido Bordo čî, wenege du a hi yuguruu kanjini nuru » hadar.

Mbozoo, tani anja hundã čakhiduroo zabtidiniadu tîyi.

Mura yuhati : « Garru nani Gûkuni liwo, mêde ndura tadar hatiri, taa četu Bordo zabtidindi » čuo.

Dugusa ôguzuu kora tîsã, Gûkuni li. Anna-ã ha lahayunu yîsã, togi-ĩ tûgohu yuhadi : « Čabsundu nani, zaga tirĩ nuhatiri » či.

Odu anna-ã « Kînniĩ garru » čuo.

Gûkuni « Yoo » čunu, garčinî allahar tohã, aũ yunu yuhadîe yugó yîso. Togo tûgohu tohudo, čabsundu činã, anna-ã ôwonni čabtindî yugondú.

Odu Gûkuni yuhadi : « Karaha-ã tundu, anna-ã mêdi yidado yugó. Čabsundu niri čabtundunnoó, tani tidedi » či.

Lôko ôskoro-ã karaha-ã su huraša hundã čûdutu tuyundã, anna-ã tiri karaha-ã čuriĩ su ôgune čûdutu, anna guru bûnnuda bosu čûo yuhati : « Karaha-ã yuguruwo, kôkore hunã yitiri » čuo.

Odu Sala Barkai kômma ha čî, yerčunu kabula du čubu, « Huria ada nura anna ndê yertuũ yina a kua kohidiĩ čunu kabula du čubu. » Odu mura Sala Barkai mi hi čoŋgu tuyuo, tududo čîidi, kabula du čubi.

Gûkuni layinã a tûrtu koo kôi a di tobuzú čunu, wô kiši-ĩ tûruzi di čaki.

Taa tunda anna hoo kora wô sohi tugurkar. Odu tigirtu četu tobuzo. Kôi to hi tîyikiidi, saa tînen kor tohã, ôro baradiyuo. Lukurî tigirtã, de aũ êski di lido koo, ôskoro-ã zûr su tusu čûo ; odu turo, turo du kuba čenu lahayunu, zaga hunu tuganã yuha.

Mbo Sala Barkai mi hi tuyundu yidadã mannu yuhurkudo.

Odu Gûkuni mêde hunã yuhadî čîidi, Abdel-Azîz Îzo, tôlhun-ã su čî, êrbedige turo tûku Gûkuni hi če.

Lôko mêde hunã yuhadu tuzã, êrbedige-ã karayinã yuhadi : « Mbozoo, tani Yibi hi ma tidediadu tîyi čîidi, nû

a koo di bu Kalaid čunoo ni munurú, Amšaluba čunoo ni munurú, kôi to lau baradiyindî čûo. Gaŋanu du bu tidennoó tohú, haki ma Yibi tidee » či.

Odu anna-ã ha yunu čenî čîde yugó. Čîidi, yina hunda barayindiã četu yuhatu, dûli di daha toobo.

Gûkuni gubudi čuruu ted. Tani taa tîšu, tûgohu Bordo tided. To di baddu Lîbia lukuru anja ndura yopuru sûgoi zabtudo. Anna-ã Lîbia a mannu yina hunda čepu čoopã gunnoó, Lîbia yina mundu tiyendudo yugó. To di bu yogodi-ĩ mannu ŋgo koo gunú. Aŋgal gudi guyi. Sûgoi yogodi-ĩ čačabtunu yiga yugurîe, to koo di Êyi Mahuma Huka mi na Adili Êyi na lidu labartiyuo.

Odu tani anna ma Zûmuri čîkã ha tigiri labarnaar. Yoo, ôwonni tiri a Yibigo ho ma tûusĩ, to di yê a di yê gunna yandu yidadu su yugurkîe wunaši nuru hadar. Odu kiši a ma Yibigo hi anna keyundu tigirtu bozo. To koo di tîyikiidi, yogoda karahaa šaabîe yidada Oozu tigirtu, kîšibe yuduhaku. Mbozoo tiri a Taanua-ã tûrrie kugiĩ, hanayundunnó di bîe tûrru morčundu tiri a Yibigo tedĩ guyuo. Asab du karahaa mura hoo tûri.

Dogusu kohunu-ã du hidendu, su bûnno yihitu, karahaa-ã kunu šia bazo. Odu karahaa čû kora ŋgullahada čoopu Zûmuri yigiitu dî Bordo labartuyundu, karahaa a kua yopuru Zûmuri kiitar čuo. Odu tani ma Zûmuri tigiri.

Karahaa-ã yê anna-ã yê gunna lanuru buya-ã ha labarniriadu tîyiidi, Kôki dahu wele yê Kôki Tahar yê Allači Môliĩ yê Zuar ga yerčunda ma Zûmuri lidu, yuhati : « Araã ma Šarda tigirtu anna guru hu čitu, bu Haya lau tûri. Tunda ni tôlhun tadurú, tôlhun-ã Allahĩĩ yida Wûr čî » čuo.

Taa tani mbo tôlhun-ã tardo, kumanuru mura četu Bordo zabtudo. Bordo tigirtã, Allahĩĩ Wûr čî tôlhun-ã du haŋuru hadar : « Araã karahaa mundu tugurku kanjuo ; kumanu tôlhun-ã yoŋu Zuar šigiri » nar.

Allahĩĩ yuhadi : « Wenege du mbi nurã Zuar tûyugurtú, yunu kohirĩ munurú » či.

Tani hadiriadu : « Sîdi Adum (Sîdi Ɗiliĩ) anna yida bu huzado tigirî čî. Mbi lîtire murta yusu kor yendiri. Dumadu čakagi-ĩ hi hokndindi nuru » hadar.

Odu karaha Mahuma Ôyi Huka mi hi anna dîgidem sã hoo su yûturu, Sîdi Ɗiliĩ hi bui di nakuru to koo di bu Zuar gezeyuo. Zuar tigirtã, ada čuruku bu Haya lau tûrra.

Tani Bordo a tôlhun-ã tadirîidi, Njamina du tôlhun tiyendu tuyuhati : « Yandu yidadu. Haya du yiga kôi orroa čû koraa, karahaa murta yusu yogodaa tigirtî čûku čôhuri-ĩ čuduru čundu » tuyuhado.

Taa tani bu Haya labarnaar. Turo tîšã, gudi-ĩ anna ndura Haya čîkã dî Ômul tugurku tiri tuyundu yidadîidi ada četu

hoktuo. Hoktundu gokî allahar kor togusudo, dî Njamina du mannu Gûkuni, anna buya čîkã četu čôhure čû yida Haya čaki.

Gûkuni tigirĩ gubudi, goku yogoda-ã ha zabyihitudo. Sûgoi čačabtundã sohi huzayuo. Sa yogoda-ã ha čûku tûrri. Maraha-Dugol tigirtã, yogoda-ã sa hundã tûruzi di Gûriĩ lau tûrra. Anna ndurã yî yidadú, Wadi-Maru tigirtu Zuar tûri.

Odu ŋgaa yopuri čindî, anna guru yuhati kuzo durtũú. Zuarko šigirtu sobusu, kôi to hi yugurki čuo. To koo tohã, anna Hayaa-ã ni bu Haya zabtuo, guda-ã ni Zuarko tigirtu bozo. Sîdi Ŋiliĩ na anna Bordo di kedugundurã yê hoktundu dî Sugurka tigirtu kohunu yibeyundu bozo. Kôi taa čûku dugusa tûdušu bosudo, yogoda-ã tuguruwo.

Yogoda-ã karahaa murta yusu kora yidao. Kôi to di kûsurtundi yogoda-ã čarku Wûr tûruzi di tûri. Ŋgo yogoda-ã lôko yugurkĩ ka čûa toorkuda. Ko turo-ã tigiri Wañaŋa čubab. Tunda anna Wañaŋaa čîkã četu tôlhuno tadar. Mura tuyuhati: « Yogodi-ĩ li. Četu tookî tîyo čindi, gorsu-ã tohî čî čindî. Sûgoi yogodi-ĩ hi zambar » čuo. To koo di yogodi-ĩ hi Wañaŋa du zabčuo.

Gûkuni yê anna ada Njamina du araã yiŋgaldu četu lidã yê tûrri Zuar leo. Taa Gûkuni êrbedige kegirči tiyenu su

yuhadi : « Yogoda ada tiri-ĩ hi bîe tûrru Zûmuri a yopuã, Zuar kii » či.

Odu tani ma Zûmuri tigiri yogoda-ã ha yoburu Zuar tigiidar. Dugusa ôguzuu kora tîsã, anna-ã labara hakundã, « Yogodi-ĩ dî Wûr ga čabtu čî » čuo.

Odu to koo di anna ko turo-ã čačabtundu dî Wûr ndubabia tûri. Mûsa Sugĩ na sêryã Allahĩĩ na dî gubudi tûri. Čačabtundu saa atunašur tohoo gorsu-ã bôdindiri čuo. Odu anna dî Wûr du lidã četu čačabtundu saa yuhatã tohã, gorsu-ã bôdiyuo. Kôi to di gokî, Allah čendu araã ha čusčundu, bokundu yihido. Tunda lau asar bui haŋgurdo yugó. Aũ ndur nohã turonnu Wordugu Wahali mi, aũ gudi morčunno yugó. Araã lau anna hunda mundu čado.

Yum gorsu-ã tohã, tunda mannu tûgohu yernduru dûnogi taa tigirtu dugusa ôguzuu kora tîšu sûgoi Zuar zabtudo.

Anna ndura mbo Bordo di huzaa dî Wûr tûrrã, gorsu-ã tuzuã yopuru Zuar tigirtu, sûgoi Bordo zabtudo. Bordo a tîyikiidi, tani hi aũ komboĩ bui-ĩ kubo hunu tuyoho. Odu Bordo du tobus. Bordo du tîyiku, ôbure mundu tobuzu, horkusu-ã gunna gali di yibenduru tiri hi nakaar.

Sûgoi tîyikiidi, anna ada ôskoro-ã buya hundã čabu čî Haya yîridu čuo. Lôko to Okiĩ Dagaš ôskoro-ã gunnaa bui. Odu Haya tigirtu gurtakirî, anna Annagada bu Bau lau

mannu lida čûo. Kôi to di walčambirî, mêde ndurã du daha tudoopunnó togus.

Adum Tôgoi êrbedige kegurčunu nura gunna Njamina yîridu či.

Čačabtudundu Njamina lukar. Tunda Bordo di tiriđĩ karahaa ndura buya čû tadar. Kôwuro to Lîbia tiri hunã ko yugobó. Hôkorndurã, karahaa ndurã taduru su oro gunduru, ôguri haŋgurã du maša ôskoroo-ã yopuroo gali ndar.

Odu karahaa tada Ogole Kêllei mi hi hûturu yenduru, tunda gubudi Njamina lukar. Njamina tigirtu čaba ndura taduru kohidirî, mêdi taduru tigirtã du nos. Kôi to di ôbure guru tobusã, Sala Barkai, Maka tedîe togusã, tani hi *sous groupement Tibesti* tuyoho. Odu gubia yê sogohi yê anja ôskoro ôro Tû čîkaã kenuru yerî, ôburi 12 tohã, landurã numi-ĩ anna Hîsenuu-ã yê Gûkunia-ã yê du kunu kubogo gunnó togus.

Ŋgo gubudi ôbure du M.P.L.T. četu gokudo. Gorsu hundã mannu sôbobo guruu yiŋgaldu gokudo. Ôwonni Hîsen čačabtinî čî čindi, anna buya-ã četu sôortudundã tani hi ôro ndedu anna kuna koa čûkoo taũ niroo gali čuo. Yire du lôko to yuhatĩ muro tûrtu.

Aramma liĩ, anna-ã gunna ma B.E.T. tûrrã. Ôro magaza ŋgo Gaduu-ã du asuba buya čîkã, Hîsen anna guru hu čebu

ndêbše čenu karahaa dîgidem sã yusu yida, asuba bûnno buyaa čîkã gunna bûroyunu ma kôi hunã čoobu ted. Magaza-ã bûgi yogus. Sôbob bûgi yohĩ, gorsu orro di yidado gunnũú čundu yunu to anna ndurã budi su čigirtawo. Yunu to hi su tani hi aya anna mundu yugondú ; ôro ndedu anna mîndie kiiduwo gali čuo.

Tani mura hadiriadu : « A tûrtu kuba zôdi haki ôro tidedú. Tidedîe dakũwo, ôroŋa mašaa ni yugondú. Yina guru tendu anna-ã ha tigiiduru yeri. To gunnoó ndû mannu tardó di tidedú » nar.

Odu gûrso tiyendu, Alahai Dûga ha tigiiduru yeru, maša karahaa buya ôguzuu baraniri nuru hadar.

Taa Alahai Dûga maša karahaa buya ôguzuu čuzuu tiye. Tidedĩ gubudi, Kêllei Abdalla na, Brahîm Ben na tuyuhati : « Anna centrafricain murta dîšee sã dîšee sôura yohidiadu čûo. Numo a Centrafrique čindĩ êreis hunã Davîd Dakô ho čulopîe to koo di sôura yohidiadu čûo. Bui hundã ni docteur Îdi Lada čindi, Njamina du čî. Nû anna hunã ha yoop nani Zuar yûdu » čuo. « Bui hundã ni, Capitaine Bouro čindi, yunu kohumma gunna yoop Zuar ga yûhu to di bu čôhuri hi wô Lîbia tûrri » čuo.

Odu halas, galigo yanuru tar. Yum to lahad, adibi nurã mannu yum to hode dunuru, karahaa nurã čačamuru yernaar. Aya lukurĩ Capitaine Bouro yê Tošĩ Sala yê teido.

Tošĩ Sala ŋgo Haya du lido. Niri hunu liĩ, yurusu Tumbulaii-ĩ ma Hayaa ŋgo gibi duyundã, muro na Sîdig Bugar, Yabur Wuĩ dîgiši-ĩ to na, ada guda lau huna hoo kora, ŋgo kôi yurusu Tumbulbaii-ĩ gibi duyundã čiletu, yodurku layindã, Tumbulbai du čî hanayundã, tani hi Tošĩ tedî li tuyuha : « Tumbulbai yurusu hunã Hayaa čî. Anna-ã ŋgo kûzo yohududo to koo čindi, Gûkuni na Adum Tôgoi na ha yuha. Yurusu-ã dî tûkudu anna ba hunã ha čendoo gali čunu, Tošĩ to koo di ma Hayaa yerčunu aya li » tuyuha.

Odu Adum Tôgoi hi hadurã, Adum yuhadiadu : « Tunda nû zaga wasaga nuudu du tîyikã, haki yurusa gundurîe koo gunú. Wôku numi-ĩ ŋgullaha yuguruudo tohoo taa landiri » či.

Ôwonni Gûkuni hi hadurã mannu, yuhadiadu : « Wasaga nuudu nû tunda du tîyikã, haki yurusa yopuru anna ha yendirîe koo gunú. Yurusu-ã yeîe tohoo, čabu koo yibenuũ, môore-ã ha yoŋgu nuũ hadiĩ. Diŋuũ haki yeú. Nû garnduru, lôko ŋgullaha yuguruwo, to di bu tûkuduru môore-ã ha yendiri » či.

Odu yum lahad-ã Tošĩ yê Capitaine Bouro yê četu karaha Toyota taduru yernduru, dugusa ôguzuu tîšã Korotoro tigirtu, yiga lukar. Korotoro yê Haya yê kôidi dûski tûdugutu tîyikiidi, gorsu a *9 mois* togus.

Taa tunda yerndurã togi-ĩ Haya tigiro. Haya tigirtã, karahaa buya-ã yî hundã môgoda. Tokurã, yeru yîsido yugó, hiduru kenar. Karahaa buya-ã mura ôguzuu, turo-ã ni ma Mîski tedi. Anna Yibi čîkã anja hundã Mîski yuduhakîe to koo di mbo mannu yertura.

Odu karahaa čû-ã yîe hundã yudokã, kumandu yuruku nuru čuruwo. Kôi to di tani tîšu, anna tundaa čîkã, Ôli Mahuma Kandî mi na Hasan Halali na Allahuza Kêbir na četu hoktudundu, numi-ĩ čuro di labara wudar.

Mura tuyuhati : « Wenege du anna numi-ĩ du čîkã tûrriadu yugondú čuo. Tunda lukurîe ni anna mîndie karahaa mannu tadurú. Yunu kohidirĩ hanandurú. Nû nuro ôro ndedî njĩĩ, ndû koo kohiadu njî » čuo.

Tani mura hadiriadu : « Aya sobusu gartundu, ôro tigiri, anna ôroŋa čîkã yoburu, yunu kohurã gunna a hi kurri nuru » hadar.

Mura zabčundu hidiyuo : « Lau dî di ndedîe wunaši ? » čuo.

Tani mura ha hadar : « Nura anna a kora aya njîkiidi, dî di tidedú. Yunu kohurã gunna a hi kurru četu dî lukuri » nuru hadar.

Tîšu tûgohu tohã, Tošĩ mbo muro Haya bozîe, muro hi soburu, Capitaine Bouro ho maaru luar. Karahaa buya-ã

mannu dohu yasaayindã, Rond-point de Gaulle tûgutu čûku tigiro. Četu tûdugutu, dohu yasaanduru togi-ĩ Zuar tigiro.

Zuar šema zigiĩ kôi wô čaŋgirĩ, karahaa huzaa dî tûrriã, Zûmurii-ĩ yê Bordoo-ĩ yê hoktudo. Karaha Bordoo-ĩ ni Kôso Adiliĩ mi hi bui hundu, Zûmurii-ĩ ni Galmai Kamakama ha bui hundu yuhati : « Gunna bu Wadi-Maru asaga gundurdo čindi ; nû bu Wadi-Maru lukurî tîyo » čuo.

Tani Zuar tigiri tîšu tûgohu tohudo, Mahuma Môro karahado numi-ĩ du čî hoktudo. Taa maša Bordo yê Zûmuri kôida-ã muro hi wašinar. Gudi Zuar yê Wûr yê kôida-ã Allahîĩ hi wašinar. Anna *centrafricain* murta dîšee sã dîšee-ã sêryeã Allahîĩ hi wašinuru, wô Lîbia du čôhuri ligi. Liwo yunu kohumma gunna su yûdudu kenu nar.

Tani Zuar ga kôi zabtidinĩ, Capitaine Bouro tuyuhadi : « Tunda ni čôhuri hi lukurî tîyo. Nuro karaha Toyota a taŋã yoŋu zabsu » či.

Dûski tûdugudu dûnogi yernuru, dogusu Wadi-Maru tigiri. Anna mbo tûrrã četu tîšo. Odu taa anna buya čîkã četu čabtudunu, wasaga nuudu Njamina čîĩ gunna haduru yer. Yum to tûdugudo.

Anna-ã yuhati : « Sala Barkai yerčunno, ma Yibi tigiri anna čoobu ligi. Muro hi aya garndar » čuo. Yum to tûdugutu tîšo, togi-ĩ ôwonni tûdugutu tîšo.

Agudi-ĩ tohudo tani mura ha hadar : « Njamina wasaga hunã gali gunú. Sala ni ôwonni liî yugó. Aya tobusoo suru yidanú. Čabtudundu lukuru Haya tigirtu garnduroo gali nuru » hadar.

« Odu kôi taa čabtudundã, tani hi Galmai Kamakama, Galmai Barka ha to hi kubo nuũ du yida. To koo di lukuroo gali » čuo.

« Tûgohu taa yernduru, tani yê Kôsoi mi yê Mahuma Sîdi yê karahaa ôguzuu taduru, ma Duwor tigirtu waha torkiri. Sala yuguruudo koo nura yê bu Maraha Dugol ga hoktudo ndar. To koo di lau ndurã yerčundu Maraha Dugol lau tûri. Tunda ni karahaa ôguzuu taduru ma Duwor tigirtu, kûrinduri sa kopurã Sala haki yuguruunó togus. Odu anna-ã tûrrudo, yunu kohudurã gunna Haya tigirtu Allahĩĩ hi labarnduroo gali » ndar.

Taa tunda tûruzi di bu Maraha Dugol tigiro. Anna taa čîkã ha labarnduru : « Sala haki yuguruudo yugó. Nura ni sohi kuruku, tani gubudi Haya tigiri sêryeã Allahĩĩ hi labarniri. Yunu yohã gunna Wadi Maru tigiri. Sala četu hoktundu, zaga dî kegirčinĩ tuganoo gali » nar.

Kôi taa tani yernurã, sôlli maarsuu-ã Haya tigiri. Ôli Mahuma Kandî mii čaŋar. Dogusu du, Brahim Mahuma Kandî mi na Îsa Tahariĩ na mura tôlhun-ã su čûo.

Mura ha haduru : « Allahĩĩ hi labarndu » nar.

Odu mura Allahîĩ hi labarčuo. Tîšu tûgohu tohã karahaa lau ndura ôŋgohi hûturã mannu lidu Ômul yîsu, tûgohu saa tumania ma numi-ĩ leo. Tûruzi di ma komboĩ CCS ndirĩ du tûuso. Tani wô CCS tigiri, Galma Kamakama na četu yuso ma tigirtu Îsa Hamid muro bui di čî durturu, mura dî kûši-ĩ orro di yidadú čîidi, yunu hundu yidadã dahu makar » ndar.

Odu ma kôi čîkã lukurî tigirtã Îsa Hamid su durturu hatar : « Tunda ôro Tû du tiro ; dî Njamina ni gorsu tohî čî. Yunu dahu makurdo yugonnãá yiŋgaldu aya tiridudo. Nura ni yunu taduũ njîkã ndû ? Dî kûši hi njûku yee ndû taduũ njûku nduru » hindar.

Îsa Hamid tuyuhati : « Dî aũ baradiyundudo yugó. Tunda tîyo. Hôsči dî baradiyundudo tohoo miškile gunú lukuri » či.

Tani hadiriadu.: « Budi gali » nar. Mbo mannu yunu hundu yidadu čîkã hananiri. Mura ha hadar : « Dî baranjundudo yugonnoó, tunda ni tîyo dugusa subua kor numi-ĩ du tobusi. Hôsči baradiyundudo tohoo, gunna četu zaga dî lukurĩ tudugandi » nar. « Gorsu čî dî yîridu čundoo dî lukuri. To gunú gorsu yugó, dî baradiyundudo yugonnoó, tunda Tû zabtidindi » nar.

Îsa Hamid yuhadiadu : « Budi gali » či.

Muro hi ôwonni hadar : « Karahaa ndurã kôme kînni kînnie yibedi barayindi. Dî worša-ã ha labarru, tigirtu

yibenduru, numi-ĩ du tobusu dî Njamina lau mêdi garnduru, yunu guru čûwo waha torkiri » nar.

Dî worša-ã du mannu Alî Sukaya na mura buya du čûo. Odu karaha ndur bui turo yê Land-Rover turo yê kunu yibedi barayindi. Karahaa guda-ã miškile bui yidadú. Karahaa ndura čû tada ha čoopu tûrru yibeyuo. Saa wahid kor kôi tôlhun-ã čĩĩ tigirĩ, dî Njamina du baranjindi čundu tuyuhado.

Taa Njamina du Allači Galma ha haŋaar.

Allači Galma hidiyi : « Ndû kohidĩĩ njûku ? » či.

Tani hadiriadu : « Haya du tîyo » nar.

Allači zabči hidiyi : « Dî niridî nugondunnũú ? » či.

Tani hadiriadu : « Wuna baradiyundudo ? » nar.

Allači tuyuhadi : « Nû zaga njîkã du yertu » či.

Tani muro hi hadiriadu : « Nû muro čačabtudundu yerndiri nuru » hadar. « Tunda mbo mannu tûgohu yerndirîe orro di tadar. Nû yerndirîe koo anna ndura guru haki yopuru lukurdó toi yiŋgaldu mura ha kusara yitirî tîyo » nar.

Galma yuhadi : « Halas gali » či.

Lôko karahaa hundã yibeyindu, wûdur hundu gunna galčindã, mbo mannu Hasan Halali na Ôli Mahuma Kandî na, numi-ĩ du anna dazaga čîkã gunnoó, anna guda araŋgada yê karra yê aũ gudi čĩĩ gunna ha labarčuo.

« Komboĩ CCS Hayaa-ã du anna murta tuzoo kora čîkã ha mannu labarčundu gunna ha watisundu. Tûgohu saa talata tohoo, aũ gunna CCS kôi ôskoro-ã čîkã tigiri bos » čuo.

Tûgohu saa site kombommi tigirtu, saa sabaa tohã čuruku ma matar-ã lau tûri. Anna numia-ã tûgohu kombommi tigirtã, de anna daŋaida-ã mannu yugondú. Anna čîkã, anna tundaã yê hoktundu čurukudo. Odu bîrigada-ã tani yê Kôsoi mi yê Mahuma Sîdi yê baradiyundu tigiro.

Tigirtã yuhatiadu : « Lûnundurã yunu gudi gunú. Anna ndura CCS ga aya numi-ĩ du čîkã ha aũ turonnu mannu sopummo yugó. Gurada anna čita daŋai di čîkã yê anna ndura *sous groupement* ha mannu yopuũ ndûrri njîkã dahu tigirtenú » čuo.

Odu tani hadiriadu : « Tunda gorsu a lukurî tîyo. Njamina du môyundu êrbedige kegirčundu ôskoro F.A.P. ga Čad du kôi njîkã gunna kumandu Njamina yîridu čundu yuhatã, masunnó gunú, wenege du masi. Tunda gorsu a lukurî tîyikã gunnoó, abigo lukurî tugondú. Nû Njamina du gorsu tohî čî. Nura ada mannu lukuri ndũwo, noopuru lukuri. Aũ tedĩ hi sopuru lukurú. Tennãá ha gûu du makuru lukurú.

Tunda yunu taduru tîyikã a muro. Aũ dahu ŋgirenu yidawo yuha » nar.

Hîsen Babarta ndirĩ yuhadi : « Yire du gorsu a ndûrri njûo, čîidi anna gurada yopuũ ndûrri njîkã to ŋga koo » či.

Tani hadiriadu : « Anna-ã čuruka ôro matar-ã lau karahaa buya guru hu su čûo. Anna gurada čûku hanandîe koo šigirtu njeo » nar.

Ôro tûrri tigirtu anna gurada-ã ha barandiri čuo. Tuda taa čîkã, mura ha bokuo dogu nduũ yûsurru, anna ada čakundú čuo.

Mura yuhati : « Buya nduã yoopu tuyundudo. »

Tuda-ã yuhati : « Ada četu čaŋgirîe gunnoó, tunda anna ada ha hûturu lukurú » čuo.

To koo di kakastindî, Ôli Mahuma Kandî dogu du zîi di čuduru tedî tigiri hiyi : « Nûgoi ? » či.

Mura yuhati : « Anna gurada gûi di tûrri čîkã, buya nduã tiyendudo, čîidi ada tiyendî yugondú » čuo.

Ôli yuhadi : « Anna ada ha kandamandũú sûgoi zabsundu » či.

« Odu čuruku ma Goburuu-ã kôi hôwuluu čakinĩ, taa bûni čî, tigirtu wusčuo. Mbozoo tûrri čîidi, bî-ĩ dûskeyinno.

Ôwonni anna ada Gûro čîkã ôŋgohi êrbedige kegurčundu, Allahuza Kêbir mannu četu tigirtî tîyo gartundu čundudo. Kôi to hi tobusu garndirî. Saa tînen tohã, karahaa munduga-ã ha yûsurru nduru kendar. Karaha Alhai Kêbiruu-ã četu karahaa tuzoo tobusu garndirî to-ĩ ôro dahu-ã kônduru sôlli maarsuu-ã sôllinduru, saa sabaa yina guru tohã, ada lidî yugondú. Odu mbi bîrmil turo Alhai Kêbir su yeru huzanu ma tiri-ĩ hi haŋũwo, četu kuruku. To gunnoó ma Gûro ŋgiri zaga sohi niridĩ sugandu, tunda gubudi lukurdo » nar.

Taa tani na Kôsoi mi na dogusu gezenduru lukurî, Bîr ašura-ã *Puits 110* tigirtunnó di, anna mbo tûrrã kôi di yîsu čûku tigirtu četu tîšo.

Mura ha hatiri : « Nûgoi yasaandumãá êre kor kôi a hi nîšã ? » ndar.

Mura yuhati : « Karaha Ênimog (14.5 mm) yidĩ, wûni yidanú. Toi yiŋgaldu dogusu haki yasaandurú aya tîšido » čuo.

Odu tîšu tûgohu du yerndaar. Lukurî Šiša tiri-ĩ lôko to dî tûruzi di tedi. Kûruune-ã du lukurî owonu yerči. Ôwonni aũ têskide mannu tadurú. Owonu-ã du lukurî, tani nerko di sohi tirĩ gunnoó, aũ tiri-ĩ muguno tadurú.

Durdi-ĩ Êrzei Barka turo du ma lido. To mannu yunu tira mugunoo yidado yugó. Anna guda-ã du aũ gudi ma lido tiri-ĩ hanayinîe čîde yugó.

Odu diŋguru kûruune-ã du lukurî, morndiri nduru, lukurî owonu-ã buyi. Suru yidanú. Tûdugutu saa wahid kor sûgoi yerndaar. Odu lukurî allahar kor tohudo, karahaa-ã ha totura čoobi budi kûsurtudo. To di bu tira-ã guru haŋgaar.

Suag karaha Ênimog-ã ha hadar : « Kuruk četu gubudi lukuri. Kôi sôlli maarsuu-ã tohĩ korã guda-ã gûbkurčindi » nar.

Tunda gubudi lukurî sôlli maarsuu-ã tohã, wusndar. Karahaa guru kora saa ašura dogusuu-ã êski di yasaayundu leo.

Tîšu tûgohu du yernduru lukurî saa ašura kor tohã, ôwonni owonu-ã yerči. Tiri mbo taduru lukurî tîyikã mannu tiri-ĩ mortiyuo.

Tudusu garndirî saa čû kor tobusã, tani hadiriadu : « Têskide tadurdó di bu suru yidanú morndirîe ni četu morndar. To gunú, numo gûmburie ni četu numo gûmbar, hôya lukar » nar. « Tani ôwonni dahu du tar dî Njamina gorsu tohî čî, anna ni yugondú, toi yiŋgaldu anna-ã ha dûski yê dohu yê gûu du yoburu tidedî tîyi. Odu karahaa ndurã wûne-ã wasnduru, karaha yê karaha yê kôi di mitura murdom sã hoo kor, to koo lukurî tiri-ĩ du tidibenno. Odu

tiri-ĩ makurã Allah tiyendu lukurî saa atunaš kor Korotoro tigirtã, ôskoro-ã gaŋanjundu, kumayundu mašaa hunda yibeyundu, mašayindã, tani karaha Ênimog-ã ha maaru hôya gubudi lukar. Mura guda-ã zaga gûbkurčindĩ hi tugano » nar. « Ênimog-ã ha maaru luar. Kuba ha dî tugurkuru, lukurî sôlli maarsuu-ã tohã Tîlis tigirtu wusnduru tîyikiidi, karahaa guda-ã dogusu yasaayundu leo. »

Tîlis ga tîšã, tûgohu du yernduru lukurî saa sabaa kor Salal tigirtã, Njamina du karahaa tuzoo Kôki Kadur su bui hundu du čûku hoktudundu labara wuturã, anna tuda borsu dîgidem soũ turo čatudo čera hundã tuyuhado.

Odu Kôki yuhadi : « Dî numi-ĩ kubogo gunú. Anna guru tenduũ kumanuru karahaa kuna-ã ha yoburu gubudi tidennoó, dî ŋa haraga-ã wudu » či.

Tani hadiriadu : « Karahaa tundaã mannu kôme kûruune tusã du lukurdo, odu dî tûrri miškile yugó četu lukar » nar.

Kunu dahu tigirtennó koo di Salal ga četu bu Mûsoro gezendaar. Taa yerndurã, enou tobusudo yugonnó di saa atunaš kor Mûsoro tigiro. Mûsoro tigirtã, kôi to di Usman Sugĩ na tuda čîkã gunna yerčundu goni yûgurtudu norridiyuo. Anna-ã mašayindã, ko turo-ã yerčuo.

Sûgoi anna tuda Gûro yê Kuhura yê kôi di karahaa dîšee yidadu tûrri lidu yuhati : « Tunda dî Njamina lukurîe

dakuru čĩidi, anna kôi a di čîkã yê bîrigada-ã yê tiyendu lukurú. Nura toopuũ ndûrrunoo tohú » čuo.

Ôwonni yuhado : « Anja nduã tadũwo karahaa tundaã su yûdutu četu lukar » čuo.

Karaha Ênimog (14.5 mm) su čĩĩ, lôko nani kuzo ho tiyendi dogusoo tennãá, bûnnu bui-ĩ čaktorkuru karaha hundã turo ho su nakaar. Ôskoro karaha buya-ã ha čîkã mannu čakhituru karahaa hundã su yûtaar. Saa tînen tohĩ korã yerndaar.

Kôi tigirtã gunna êrbedige kegurčundu kumandu yîridu čindi. Odu karahaa-ã ha čuzuru taru saa talata Daguna tigirtu tîšo. Togi-ĩ tûgohu sa site êrbedige kegurčundu « Kumandu yertu Njamina yîridu ! » čuo. Êrbedige-ã haŋgurã enou tobusunnó di yerndaar. Lukurî saa tumania tohĩ korã Masaget tigiro. Taa tigirtã mannu êrbedige li « Kumandu yîridu ! » čuo.

Tobusudo yugó. Lukurî saa ahadašir tohã Njamina gûmbar. Tigirtĩ mannu gorsu-ã tohî čî. Tigirtã gendarmerie du tûyududo. Du tigirtã Adum Yakûb na Abduraman Sala na budi konnoyuo. To ndû nũwo, F.A.N. lau mannu anna hundã yerčundudo lîdi čûku basa.

Tunda tigirtunnó di mura gubudi tigirtoo, anna ndurã ha bokindĩ, mura hanayundu čûo. Toi di lerda. Kôi gendarmerie du tigirtã, anna čata-ã yurusa hundã du

hidendu čûo. Aũ turo hananiri : Mahuma Yaksun čindĩ ôŋgohi yee arakûduski nohudo. Anna guru ni yurusa hundã kidekundudo, guru ni čûo. To koo di tunda ha kôi a di wusndu čundu tuyuhado.

Tani mura ha hadar : « Karahaa buya-ã su asuba tuzukuda, kôi a di gorsu tohî čî. A kôi tirkugo nakirîe koo gunú. Mosko gudi barandiri » nar.

Ôro matar-ã lau wasaga tiyeo. Kôi to tigirtu landurã, ôwonni lertiyundunnó togus. Aũ morčinã Abduraman Sala, tani hi kuruk čunu tuyoŋu tedu yaaba ada dî ministère intérieur bûrigi-ĩ hi čîkã : « Yaaba ada ŋga lanu » či.

Lanurã yaaba tada budi gala. Kiša hundã ni čuraa, yaaba naharaa, lôko gorsu-ã tohã čuruku čarku tûrra. Odu anna nurã gunna ha yoburu tigiri. Komboĩ Zûmurii-ĩ yê, Bordoo-ã yê, Zuaruu-ã yê, Hayaa-ã četu tiridã yê, Wûruu-ã yê gunna yaabi, yaabi di wasaga yeru du čakuo. Anna ada bûnnu ndur bui arbataš-ã (14.5 mm) yidadã mannu yûgurtudu anna ada Hayaa-ã Ôli Mahuma Kandî mi na yoo Bordoo-ĩ Kôso Adiliĩ mi na čîkã, gunna kômo ndurã nerkaa. Bûnnu-ã wô bîe činaku tiyendu čuruku tûri.

Tani yê Galmai Kamakama yê Kôsoi mi yê Êrzei Banjarai yê Mahuma Sîdi yê bu kôi Gûkuni čîĩ tigirtu, yunu tohã gunna haturu yendar.

Gûkuni tani hi tuyuhadi : « Anna nuã yoob nani, ôro šaria hamsîn (*rue de 50 m*) Digel lau, čirri to di anna nuã yida bui di sobus » či. « Nû muro anna guru yobuũ yûdummoó, anna čîkã šimasda subua gunna čunukudo yugó ; bosu čûo. Kôi hundã du anna yûdu nani, mura yuso wô lidu wowu čao » či.

Odu anna Hayaa-ã yê Bordoa-ã yê yoburu tigiiduru lau ma du yûdaar. Tigiiduru yûdurã, saa lau mannu tohunnó di, Yûsum Narô ŋgo karaha bui-ĩ čusčinĩ yê Šele Togoi mi yê aũ turonnu tada ha čubabu či. Tuyuhatu, kômo tada gunna kûrinduri bî-ĩ yesči. Odu togo tûgohu tohudo, čačabtudundu tigirtu, ôrdi-ĩ hi ma dogu boŋgar.

Ôrdi-ĩ tunda tiridã bazudo kôi to di asuba budi hiye. Asuba hunã hidendoo, mbi yida wiziki anna-ã ha wûni čeni. Kôi to hi Hasan Halali na anna mundu asuba hidendu kusara-ã wûni čubu huluktu. Odu tunda karaha arbataš-ã yidĩ garndirî yum to lido yugó. Togi-ĩ ôwonni lido yugó. Agudi-ĩ tohã, Mahuma Gulai na arbataš môore-ã yuhati : « Suag karahaa-ã ni nohã na, arbataš-ã ni bîe bozu čî, tunda ni diŋguru tobusu tîyo ndû kohidiri » čuo. Arbataš-ã bîe bozu čî, ndû kohidiri čundu, budi waltadindi.

Tani hôkornuru lanurã, karaha a diki bozu čîĩ ndû suru hunu. Toyota-ã kiši hunã so arbataš-ã ha guyini ; yôi-ĩ so arrakini, yunu kohuroo, Toyota-ã du naaru, bîlibili torrĩ ndû nuru hôkornar.

SAGAHUNU BÛNNU ARBATAŠ-Ã KARAHA-Ã SU NAARÃ : Mars 1980

Odu Mahuma Adiliĩ hi maaru, muro hi suag kohirîe, asuba yê dîske karahaa yê yoburu karaha-ã kiši-ĩ du to di yê a di yê yûdaar. Lanurã, kôi a kôkori-ĩ lau du du, kunu ôro durusu tohã, čêne-ã gunna ha čammuru : « Yalla arbataš-ã kideŋgu ! » nar.

Odu kideŋguru su nakaar. Su nakurã, ma yê dî yê gunna kômo guru du yida luhaa mûkuri tîrize kohudar. Kôi a mbo wô du čî čenu čunuunãá, ôro dogu kideŋgurã, odu bîlibiliyinie togus. Landurã, karaha-ã du gali di hûruhuri čagi. Taa tani nekelea taru, karaha-ã dahu hunã gunna hurru bîe naar. Odu gali di bîlibiliyinie tohã, čêne-ã konno borsu, lerčunjudu, bûrčuo.

Yuhati : « Yunu ŋgo ôro karaha bui-ĩ su čî kuzo hi tiyenđĩ, a gali » čuo.

Tani hadiriadu : « Lôko Ênimog-ã liwo torkuru ôro su nakiri » nar.

Yum to dûnogi ôro tûrru, dugusa čû kora kômo ada ôrdi-ĩ du čĩĩ bokundu yoduro. Sûgoi F.A.N. mannu anna hunã leo. Odu tunda arbataš taduru, tiri a šaria Nîmeri hi ôro tedĩ, gunna makuru, ôro Ront-point Sêiseban tigirtu tuduzo.

Mura anna hundã tigirtudo, dogusu saa talata lidu, anna ndurã ha čubapu, kôi to di Brahim Mahuma Kandî mi yê anna šiša čado.

Tani yê Mahuma Sidi yê wônnu yerturu, arbataš-ã sohi tadaru, lukurî Gûyi, *Poudrière* du kînniĩ wô kurukurã, aũ bûnnu yodur. Ma yê đî yê lanuroo, yunu durrudo yugó. Sûgoi kînniĩ lukurã, bûnnu gudi « pîm, pîm » či. Tani, amma nûgoi bûnno yihidĩ nuru karaha-ã tuduzu, wô čaŋurã, aũ kerre turo čaî li yuhadi : « Kôi ondugoi tûdutuma du ôrdi-ĩ li bokundu tiyihido. Anna ndura munduga-ã čado ; guru ni hosčundú » či.

Mahuma Sîdi hi hadiriadu : « Aũ a koo činî čî » nar.

Kunu wô tugurkurã, šaria Hamsîn ôro tedĩ, ôrdi-ĩ wônnu sôkurčunu ôro yugurîi čî. Yum to arbataš-ã Bûgudi

Boogiriĩ mi čusčinî čî. Yosko Adiliĩ mi čubabi. Kumanu kuruk nduru, makuru matar-ã ko ma du yaabi tûgi madiĩ čĩĩ, kôi to ôro dahu huraa-ã ha tûruzi di nakaar. Ôrdi-ĩ wô kûuk koraa hosu. Yusopu li ndar.

Odu yugurkî ôro gali di kôgoi kor lidã, Yosko Adiliĩ mi du duyi. Kôi to di ômuri ŋgullahado čuruwo, wenege du Njamina du mannu bozudo yugó. Wô tatartundã, guru bu hôdi-ĩ mannu tarakuo. Ŋgullahada čarku numi-ĩ du zotã, tômudu wô du bozo. Aũ bûnnu pîl čunno mannu yugó.

Kôsoi mi na lau a šatô dô lau čûo. Sasau asubaa-ã basuã, čarku ma yugurkoo, ôrdi-ĩ kômo munduga-ã gunna tuyoopuda. Odu Kôsoi mi anna hunã ha du čûuŋu, ôrdi-ĩ hi wô ternduru šaria Talatîn su tigirtu Allah čenu bozo.

Mura tûgohu lôko, anna ndurã ha bokundã, wô tigirtu Hîsen su yuhatu : « Kômo ada F.A.P. su ternduru torkar ; kôi a gunna bôli čundu » yuhado.

Odu Hîsen lerdo. Šaria Talatîn lau a du du, ôro Sêiseban tedĩ, tiri to guyunu, karahaa čû dogudu wô hosčindã, anna-ã čudurti. Môsoud yuhadi : « Karahaa ada yugurkoo, turndu » či.

Yugurkã, anna-ã karahaa šaabîe ndû wuturi čundu, yûhutu karahaa-ã ôro yuguruwo. Ôro yugurkî, kôi anna ndurã čîkã tûgiĩ kuhugo kor tohã, Hîsen layinã, wasalu-ã anna hunaã

gunnó kordu hanayinã, kubo hunã yiga yoduru yuhadi : « Kallia-ã wosa ni » či.

Čêne-ã kôi wosa čundã, karaha-ã mui guyi. Kômma ha Anur kôsoi mi hanayi : « A Hîsen čunu čû kora du yuha. »

Odu to koo di Hîsen kôi to hi Allah čenu čuruu čaa ted. Sûgoi sohi karaha to gudi-ĩ liî čîidi anna sohi čîkã, su artaša yudoku, anna čû kora čado ; turo-ã ni čaa ted. To koo di Allah tiyendu numi-ĩ lau to di makar. Anna mundu ŋuida yugondú. Ŋuida čîkã ha sura kohuduru yum to dûski ndurã to koo di torkar.

Gali bûnnu arbataš-ã (14.5 mm) ka ôguzuu čûo : Turo-ã arbataš (14.5 mm) ko turonno, turo-ã ni ka čû do, turo ni ka tuzoo do.

Arbataš ko turonni-ĩ ŋgo ôskoro Čadiana-ã karaha Land-Rover su činaku yidao.

Ŋgo Lîbia tunda ha mannu tiyeo. Čîidi arbataš ka čûdi-ĩ Rûsia ŋgo yibeyinã, čôhure čubapîe du yibeyi. Yibeyindî muro, guru ni sa tuzoo yida ; guru ni sa čû yida. Kôi turo ho činaku, ôro eskenu-ã ha čôhure čubabi. Zaga gudi čoŋgu tûrrie yugonnó yiŋgaldu.

Sa tuzoo yidĩ gûrčundu čoŋgu tugandi. Yibeyindî to koo di yibeyundudo. Zaga gudi di čoŋgu tûrrie yugó. Lîbia mannu

ŋgo budi yidĩ, kôi turo ho tûkudu činaku, ôro eskenu-ã čubabĩ gunnoó yunu gudi hanayundú. Ka tuzooda-ã ŋgo dubabada ha čûdutu yidadã gunnoó, wô bîe bozu čî durturdo yugó. Wô bîe čĩĩ, mannu karahaa dunoda yidadu gûrčindi. Ŋgo aũ hôkorčunu karaha ha su činaado yugó.

Yum 3 *mars* 1980, arbataš ka čûdi-ĩ, to koo di tani hôkornuru karaha ha su naar. Karaha ha su nakurdo di bu tunda ha mannu budi njirka tiyeo. To di bu Mahuma Gulai muro arbataš-ã yihidi. Ôbudu Soĩ hi ni duna ndenno hunu. Mahuma Adiliĩ mi suag čusčini. Arbataš to taduru, ôro lau a Gûyi yê Digel yê gunna gorsu a kohidirî, tani mannu bui hundu sa mada du tuduzu tîyi. Dugusa hoo dîšee tîšido di bu, tuda ada Gûroo-ã mannu, Allahuza Kêbir su bui hundu. Ŋgo Hayaa sopuru, ma Gûro anna hunã ha huzaa tedã, anna hunã yida gûbkurči.

Anna F.A.N. ga ôro bûro hundu turo yidao. Tunda yê Allahuza anna hunã yê četu hoktudundu, mura ha kôi hundã du boŋguru hitaar. Ôro Digel tedã gunna kôi dûudee-ã ŋgirigĩ kubo tundaa togus.

To koo di tîyikiidi, kunu, kunu du ôrdi-ĩ hi ternduru torkirî, yum 8 *avril* togusã, sûgoi halaŋguru gali di bapiriadu tîyikiidi, wô ŋa čačabtudunu ôro tirîe tohã, aũ nahar *(Espagnol conseiller membre Frolinat)* turo tuyuhadi :

« Zogo ôro ndedîe tohoo, četu lukuri, ôro ŋa hotoa yoburîe daaru » či.

To koo di yum 8 *avril*, ôro tidedîe tohã, nahar-ã ha mannu karaha arbataš-ã su naaru, tugurkurã, kôi nani čaki hotoa čoobi. Šaria Hamsîn tigirtã, tani muro hi hadar : « Aya sobus hotoa na yoob. Tani bu taa tigiri anna nurã ha lanuru tiri » nar.

Bu tuguurã, anna nurã tuyuhati : « Ôwonni ôrdi-ĩ kômo guru du čî su bûnno tiyihiti » čuo.

Odu kôi taa arbataš-ã taduru du boboŋguru hitaar. Čusnduru wô kendirî šaria Talatîn nerko tigiro. Šaria Talatîn tûgi-ĩ kuhugo kor tohã, Sîdi Čôgoi mi na, Sîdi Bugar na yoo, Ollobodu Šahai Hoken na tada gunna četu čûo. Mura ha wasagaa yerî tîyiidi, tani hi so-ĩ tuyubabo. So-ĩ tuyubapã, Sîdi Čogoi mi na Šahai na mura karaha-ã su tuyunaku, arbataš ndurã taduru wô numi-ĩ zabtudo.

To di bu, tani gorsu budi kohurdo yugó. Odu kôi a nahara-ã čîkã tûyukudã, nahar bui ŋgo labtan čî hananiri. Muro amêliada yohi, surča yûdii, muro tuyuhadi : « Nuro mannu ŋuide ni » či.

Taa so-ĩ sura tuyohu ôburi kor tobuzã, ôwonni suru yidanú. Sûgoi so-ĩ halaki yoguru, dûli di yibeyi. Kôi to su bûgudi-ĩ Ôbu Daku Mahuma Burahimii, muro su čî ; tani yê Êrzei

Banjarai yê burãŋgara ha su tîyo. Dohu yê dûski yê gunna hooduda. Tunda kôi di aũ yugó.

Ôbure ôguzuu kora kôi to di četu tobuzo. Kunu wozurã, so-ĩ ôwonni galigo di čoŋudo yugó. Bu Kûsuri tidedu taa anna guru yigannu yibeyundu tiyeo. To mannu suru yidanú. Zogo so-ĩ gînidu tohu bos. To di bu gorsu-ã du luar. Kôi gorsu čîde haki tigirido yugó.

Yum 6 *octobre* tohã, ôrdi-ĩ labar tadurdó di pamŋgurčunu yuguruu, numi-ĩ dî Amsînene ŋgirigĩ tuyoŋo. Tunda villa Lamy čindĩ matar-ã doogi-ĩ du tîyo. Ôrdi-ĩ mannu kôi tunda tîyikã kûuk kor lido, Allah yohîe Sugiĩ Êisala na arbataš-ã yidadu lidu, su totokundu, bokuo.

Tani kôi yiga kurrã, karaha Tošiĩ Salaa yaabi-ĩ kûli ôronnu tuzu čî. Maaru kûli wônnu naar. Odu anna nekindî čîkã gunna ha čedaar. Kôi yiga tuguurã, aũ gunna čaî čî. Gûkuni anna-ã ha bereyinîe barayini ma yê dî yê hûroti-ĩ du tuganî čî.

Tani tidedî tigiri hadiriadu : « Nuro yina ada kohũú, du ndûusú, anna ada čarku tûrri čîkã, nuro haki werenuũ zabtundú nuru » hadar.

Gûkuni tuyuhadi : « Kumanu kôi artasa-ã čîkã šigiri artasa yoob. Anna-ã ha tigii ye » či.

Taa tidedu artasa sôndugo tuzoo kora ka yihitu tiyendu, yoburu anna gorsu-ã du čîkã ha tigiiduru gorru yerî, sûgoi ma kurru matar-ã lau wônnu ma tûruzi di tidedî, araã ndura guru durru, artasa gorru yer. Kôi turo a Mûsa Êli Kôso, Mahuma Êli Kôso ndirĩ, tuganî čî haŋuru hoktudo.

Sûgoi Sukia Anur ndirĩ, Sukia Kôši to hi mannu haŋaar. Odu Sukia Anur karaha-ã ôro dahu-ã ha nakaar. Tudugandî, artasa ndurã gorkuru yendirî, kôi a Dûguli-ĩ mii hi ma tûruzi di tûduuso. Ma du araã ndura guru čûku, artasa yendar. Allahuza Kiči ndirĩ, Kêllei Abdala dîhi hunu, anna F.A.N. ga čû daŋaida kubaa čooba yida tigiro.

Odu muro tuyuhati : « Anna ada ha yoopu zabsundu » či.

Muro hi artasa huna yenduru, anna daŋaida-ã ha yopuru zabtudo. Lukurî, kôi a mbo anna ndurã ha artasa yendurã tigirtã, anna tusu čûo durturi. Tunda anna tundaa ndiri hananḍurú. Su tigirĩ, amma tani lau ataga čû koraa čî. « Sus, sus » tiyi.

Tani amma ndû tuyuhadi nuru, su lanurã, anna F.A.N. ga, turo wasalu hunã yê wasalu ndurã yê šiša. Odu tani karaha-ã mui dunar. Mura tûruzi di su artasa tuyudowo. Tani hi so nur anigi-ĩ tuyuguro. So nur bori-ĩ ni ŋgo togurkudo su artasa ôguzuu bozo. Yunu gudi kohurdo yugó. Karaha-ã ôyu-ã kuba čû du yaŋuru maarã, dî tûruzi di lukurî, tiri a matar-ã kopuru kandaar. Lukurî villa Lamy

nerko tigirtã, guri-ĩ budi hidenno duna nurã tus. Lau nurã lûduyunu Mouscou či.

Aã nurã, muro tuyuhadiadu : « Tani ŋuide » či.

Tani hadiriadu : « Čaŋu yusu » nar.

Muro zabči tuyuha : « Nuro čaŋu ni ? » či.

Tani hadiriadu : « Nuro čaŋu yusu » nar.

Karaha-ã su landurã, anna čû F.A.N. ga MB daŋaida tadurã yê aũ tundaã yê su yugondú. Odu Mûsa Êli Kôso ho « yusu » nar.

Tani turonnu karaha-ã du sa lau du bu tobus. Kunu čĩĩ anna tundaa, Ahuma Hûloti ndirĩ yê lau huna čû yê tugandî leo. Odu tûrri lidu layindã, tani lau turo ho geledudunu tĩši tîyi.

Mura yuhati : « Hêi du aũ čî » čuo.

Odu to koo di tuyoŋgu villa Burkina tûyuko. Taa Gûkuni mannu anna yida du tuganî čî tuyudurã yuhadi : « Mouscou ôwonni ŋuidunu ni ? » či.

Tani « aã » nar. Odu kôi taa tuyoŋgu dî Farša labtan-ã tûri. Farša a layindã ŋuia ada tusa čundu, bu Kousserie tuyoŋgu tûri. Kôi to di sura tuyohidî, landurã sura hundã suru yidadú. Wañammii lukar. Wañammi kasčunu tuyunã,

mannu suru yidanú. To koo yohî so-ĩ muro du yalčunu, layindã suru yidanú Lîbia kediyuo. Lîbia labtan 2 *mars* du šibtiyinu, du ôbure ôguzuu tobuzu amêlie yohudu, so-ĩ du asuba čûuŋo. Mbo šahar *novembre* labtan-ã du tigirido. Odu šahar avril Adum Tôgoi mannu *Allemagne* du lido (1981) četu Njamina tiro.

To di bu šahar *juin* tohudo, armeé intégrée yibeyundudo. Anna buya F.A.P. du čîkã munduga-ã gunna kôi to di čûuŋgudo.

Tahar Khartoum ndirĩ F.A.P gu bui di čî. Tani hi lûduyunu tuyuhadi : « Nuro aũ karandudo yîri duna ndenno nur du sobus » či.

To koo di duna ndenno F.A.P gu du tobus. Du tûyuku, yina ada gunna yibendirî, Hasan Merdege *(président F.A.P par intérim)* du čî. Tunda ni kôi a ôskoroo-ã buya du tîyo. Lôko 7 *juin* lukurĩ korã gunna kôi to di tîyo. Kôi to du tîyikã, aũ wasaga hunu wuduo ni landiri. Allači Yîrei ni gûrsoo-ã bui.

Ŋgo kôwuro FROLINAT du aũ ôrozi hunu tubudo koo mannu arbinduru buya-ã ha yendiri. Yina ada ŋgo giba kanjindã borsu landirî ôburi *juin* togus. Ôburi *juin* tohĩ gubudi, yogodi-ĩ ŋgo du čîĩ čuruk. Sûgoi Hîsen ma du duna guyunu, numo numo di čubabî dî liî, Salal li. Tani yernuru anna numi-ĩ du dikundu čîkã ha lûnuru, čammuru hadar :

« Anna munduga-ã gunna yiga tûrroo mannu, tunda kôi turo ho tobusu numi-ĩ orrondar nuru hadar. »

Gûkuni lau yina guru baranuru tiye.

To koo di numi-ĩ taduru tîyuku, ôwonni numi-ĩ du ôskoro yara Nîyeriaa-ã du čûo. Ôskoro yara Nîyeriaa-ã mura memerda, Hîsen lau čûo. Mura mannu četu mêde tuyoobo. Odu ôrdi-ĩ F.A.N. tedî Massaguet lido, numi-ĩ gunna anna-ã čarkî čûo. Yum 6 dogusu aũ gunna tedî čî. Tošiĩ na anna guru hu arbataša yenduru, dî pont šigirtu turndu, Gûkuni togo tûgohu tugurii, to gunnoó sôyo-ã kûdukude čindi ndar. Aũ gunna čaa tedo. Gûkuni ni anna-ã numi-ĩ du čûkudo koo di čuduri.

Tani tigiri Gûkuni hinar : « Ndû koo kohĩĩ njî ? » nar.

Gûkuni yuhadi : « Aya *Pont Bélilé* lidoo mannu sûgoi zabhitiri » čini.

Sûgoi ôwonni dogusu zabtudunu kôi Gûkuni čĩĩ tigiri hadar : « Nû aũ gunna čaa tedo. nuro ni aya mozu njĩĩ, anna-ã čûkudo ŋadu duriĩ yee ndu koo di durĩĩ njî nuru » hinar.

Ôwonni hadiriadu : « Dahu ŋgirennoó lukuru numi-ĩ du yunu tohî čĩĩ lanu » nar.

Odu tani yê Sugĩ Anur yê, tunda tuzoo, Gûkuni hi makuru numi-ĩ kûrinduru layinã, mugoi amma gunna tedî čîde kordu hanayi. Dogusu tohã tunda mannu yaabi Gûkunii-ĩ tigirtu tîšo. Tani yê Mûsa Sugĩ yê tîšo. Anna huna bûnno buya-ã yidadã borsu čûo ; aũ gudi čîde yugó.

Saa sabaa nerkayunno, Dûguli-ĩ mi dî di čî yuguruwo tedî liĩ yuhadi : « Nura nû aya mosu njîkã, dî êredie Čad kaa aram gunna čabtu čî. Anna-ã ni gunna čarkî čûo. Mura ni gokî yugondú. Asubu gunna guyundu yidadu čabtundu čîkã, nura yunu durtîĩ njîkã ndû ? Mura ni yunu orro di yidadã ndû ? » či.

Tani halaŋuru Gûkuni hi hinar : « Anna-ã gunna sa mada du tusu čîkã, nuro kuriĩ garčindî čûo » nar.

Gûkuni tuyuhadiadu : « Ŋga šigiri Allahîi hi lanu » či.

Tani yê Wordugu Šide yê Alhai Usman Sugi yê lukurî Allahîi-ĩ tigirtu lahandurã : « Alhai Usma wol Šarda nuro njî ni ? » či.

Tani hadar : « Nuro anna-ã gunna tûrroo, luumãá ndû garriĩ » nar.

Allahîi yuhadiadu : « Tani nogor tidedi ? » či.

Tani hadiriadu : « Lau anna-ã tûrrĩ yusu » nar.

Odu kayuã hunã čumosîe yerči. Muro gunna muskor borsu ; šendaa čû gunna muskora hûči yida. To yê to yê kôidi bûnno šiša du sauyuo. Suag-ã ha haturu šigiri karaha-ã wallanu ndar.

Odu Allahîi kayuã hunã čumohudo kor tohã, tunda yiga kurukar. Yaabi-ĩ ko-ĩ yiga kurukuru kînniĩ lukurã, karaha Range-Rover-ã Sîdi Kodonu čusčini ma du čî muide du yuguruu dî kanji. Sûgoi karahaa guda čû kanjuo. Nduzoo-ĩ Hasan Merdege, tani kubo kidektugunuru nûgoi nurã, muro kubo di tani hi zabsu či. To koo di Allah tiyendu Farša ha dî lukar.

LÔKO KÛSSIRI TARAƊGURÃ

Farša tigirtu, Gûkuni karaha hunã markaba-ã ha su činaa, četu lukurîe taŋaã su naarã, ôskoro yara-ã čedo. Odu karaha nurã ternduru wô lopar. Karaha Gûkunii-ĩ čaktorkuru, tani karaha Wordugu Šidee-ã taru Alhai Usman četu sohi tugurkar.

Karaha Range-Rover-ã kômo kûrtu, kûrto-ã wûdur yidanú, tûyuhutu kanji. Tunda labar tadurdó di lukurî Mara tigirtã, mura hosčundú. Mbo kôi yerturã Gûkuni Usman su yuhadiadu : « Kumanu bu *Cameroun* šigiri, ôskoro *Cameroun* čîkã ha labarru » či.

Usman to hi bu hôdi-ĩ tarakunu *Cameroun* tûruzi di ted. Odu tani yê Wordugu Šide yê lau ndura tiyetã yê dî Farša Mêlezi lau lukar.

Anna-ã ha hadiriadu : « Aya gartundu, ma lukuru Gûkuni yunu yohã waha torkuru, lau tedã hananduroo, taa tunda yunu tohĩ kohudar » nar.

Odu ma lukurî, dogu du yuzo yerčinî čî durtaar. Su tigirtã, Gûkuni na karaha-ã wûni čendu, mura bu hôdi-ĩ tarakundudo.

Odu tani Wordugu Šide hadiriadu : « Nuro dî tûruzi di yusu anna Bongor lau tûrrã yunu aya tohã duru yidadú. Gûkuni ŋgullaha du čuruk nu labarru » nar.

Sûgoi tani dî zabtudunu tigiri, anna taa čîkã ha hadar : « Gûkuni karaha hunã wûni čenu ŋgullaha du bu *Cameroun* taraki » nar.

Tani bu *Cameroun* tigiri, anna *camerounais* haduru : « Tunda aya tîyo bu taraŋgirĩ hadiri » nar.

Camerounais kôi čîkã tigiri gûrso hunda mîndie yerã, mbo yina guru yuhatî čîkã mannu dikuo ; ko hunã du dĩĩ loburu to koo di anna guda čîkã gunna yuguruwo. Karahaa ndura tadurã munduga-ã arbataša, mbi ndur tadurã ni bui gunú. Karahaa su asuba yidadunnãá ôro Tû tûrria kugã, asuba yenduru, zaga ôro Tû ndûrrĩ sugandu ndar. Tunda gabtiyindã ni bu taraŋgiri, mbo mannu tunda gunna haki lukurdó tohi ndar.

Kôi taa karahaa čû čačamburu ôro Tû dahu čeo. Tunda gabtiyindã karahaa arbataša tadurã, wûni yenduru bu Kousserie taraŋgaar. Allaharčunno, bîde ma dahu yenduru lukurî tîyikiidi Kêllei Abdalla karahado *camourenais* četu Gûkuni hi barayindî čûku hoktudo.

Hoktudundã hidiyuo : « Gûkuni ndû yohu ? » čuo.

Tunda hatiriadu : « Gûkuni a di tarakirči » ndar.

Mura hidiyuo : « Lau tarakunã hanandiĩ ni ? » čuo.

Tani hadiriadu : « Tûruzi-ĩ hananiri » nar.

« Mura tûruzi nogor lau ? » čuo.

Tani hadar : « Kôi a tûgi čuu čĩĩ, lau dî di taraki » nar.

Odu mura numi-ĩ hanayindi. Lukurî, kôi turo wô čaktugundurã Gûkuni bozu čî tigiro.

Taa čoŋgu kôi préfet čĩĩ tûko. Tunda numi-ĩ du tîyikiidi, muro hi gubudi čoŋgu Maroua tûri. Tunda ni sohi tigiro. Maroua du subua ôguzuu kor tîšo. To di bu tani yê Šahai Šêmi yê lûduyundu, nura Lîbia ndûrru, anna taa čîkã ha zaga numi-ĩ sopurã hatiĩ čuo. Yoo nduru to koo di tîyikiidi, sûgoi Gûkuni muro *Algerie* tedîe togus.

Odu Gûkuni muro tuyuhado : « Halas ndûrrú. Tani Algerie tidedî tîyi. Nura mannu četu lukuru, taa bu Tripoli yûsurru » či.

Odu garndirî yum tedîe tohã četu lukar.

SAGAHUNU ALGERIE TIGIRTÃ : 1982

Algerie tigirtu subua čû kor tîšã, tani yê Alhai Šahai Šêmi yê Tripoli lukar. Tripoli tigirtã hûndug turo du čaktiyihido. Subua kor tîšã, Adum Tôgoi li. « Gartu » či. To di bu subua čû guda tîšo. Ôwonni Oki Dagaš mannu Lîbia li.

Taa Adum Tôgoi tani hi tuyuhadi : « Nuro tûgi êriskii dînee-ã kôi gunna ndedĩ tam, Algerie šigiri Gûkuni hi hadurdo yina guru njeni kii » či.

Taa tani dî Algerie zabtudu. Algerie tigirĩ Gûkuni na numo turo čer hunã Telgilef čindi, numi-ĩ di yiga orraa ôguzuu koraa kôi taa čûo. Tigiri gûrso-ã tiyenu subua kor tîšã, Gûkuni hi yuhati « Čabu O.U.A. Tripoli a tohiadu čî. Nuro hi Gidehi baranjini ma Tripoli ndedi » čuo.

Odu Gûkuni tuyuhadi : « Tani Tripoli tidediadu tîyi. Garru četu lukuri » či.

Sûgoi subua kor tîšã, tuyoopu Algerie numi-ĩ tigiro. Tigirtã muro koo di tiyendu šahi mannu yadurdo yugó. Tuyoopu matar-ã tûrru čôhuri-ĩ hi kônduru Tripoli čaŋgar. Tripoli matar-ã čaŋgurã, tuyoopu numeĩ turo Hadbatul čindĩ, yaabi kôi êlinu du čîde, yaabi durda ada ŋgo gibaa-ã turo du tigiitu tûyududo. Tani yê Gûkuni yê Mahuma Fakĩĩ yê Adum Kûgu yê Abakar Allahuza yê, kôi to di tîyo. Subua tobusoo, tiyihiti ndiri, aũ ni četu hoktuyundú.

To koo di anna-ã četu tôlhuno du nûŋguri, sûgoi yogoda-ã tôlhun-ã mannu tuyugobo. Odu zaga yugopã hanandaar. Anna mundu četu nûŋgurdoó mannu anna mîndie četu nûŋguri. To koo kohidirî čabu O.U.A. nerkayinã, yogodo turo Alî Tîreki čindĩ li.

Odu Adum Kûgu yuhadi : « Tunda ha kôi a di daŋaĩ tûuŋguũ tûhutuũ, tôlhun-ã ni kopuũ, anna ndurã ni baradiyindi ; haki hoktudundú ; a ŋga koo čunu četu čûlloyuo. »

Alî Tîreki, yogoda muda-ã ha hiyi : « Tôlhun-ã wuna yugobu ? » či.

Mura yuhati : « Tôlhun-ã wô du zondudo » čuo.

Alî Tîreki yuhadi : « Kumandu yibendu ! » či.

Mbo mannu du du kôi soduruu-ã su yodirkidĩ gunnoó, yunu gudi zondu yidanú. Odu yibeyundu, subua tîšã, čabu O.U.A. nerkayinã, tunda ha êski di yigannu tiridudo yohudu, ôro tiri mataruu-ã lau tuyoopu tûrru. Sûgoi wô numi-ĩ dahu čendu zabtundu hûndug turo du tûyududo. Odu čabu O.U.A. Gûkuni ni du tigiri, Njamina du ni anna leo. To koo yohidî, čabu-ã taritari duyuo. Odu kôi to hi Adum Tôgoi na Okiĩ Dagaš na Gûkuni hi čudurtu hoktuo. Ôwonni anna guda Gûkuni Ged na, anna Frolinat šiša du lida čîkã gunna četu hoktuo.

Gûkuni tuyuha : « Gûrso môliyuno tûdušu, Okiĩ Dagaš su ye » čunu. Okiĩ hi yer. Gûrso-ã gunna ŋgo môliyuno murdom sã hoo, aũ guru hu môliyun ye čini. Anna-ã ha gorru yerî, wenege du yunu kînniĩ môliyun kor gabči. To balak kubo nur du bos.

Gûkuni tuyuhadi : « Tani Algerie tidedu tiri. Nuro dî Sebehe yusu, anna-ã ha čačamu yina guru yuha » či.

Taa Gûkuni, Algerie tedu sûgoi Sebehe li.

Odu Sebehe a četu tûyuku, Yûgo ni li yunu gunna yibeyindîe togus. Odu Yûgo ho ôskoro-ã bui yoho. Taa Yûgo tani hi bûro njûnjuu-ĩ wur ndenno hunu tuyogus.

Komboĩ Sebehe du čĩĩ hôwuluu tani lannaar. Anna ndura aŋgalda Malumma Adum na ha haduru, nura du ŋgiridu mosunnoó, anna kuna-ã kombommi tigirtenú nuru hadar.

Mura ha yoburu tigiiduru kombommi du yûdaar.

Odu anna kuna-ã ha hadiriadu : « Anna buya-ã mannu kombommi di čûo. Sûgoi sôura gudi četiri nuru » hadar.

To koo di anna guru guru kora leo ; guru kora dunadu čoobo.

To di bu Mûsa Sûgi na anna hunda yidadu lidã gunna ha kombommi du čûuŋo. Odu to koo yohidî *groupement nr.3* yibeyuo.

GORSU GÛROO-Ã : 1

Gûro 1 ndiri gorsu togus. Tani yê Yûgo yê ma Gûro tigiro. F.A.N. čillaa tigirĩ bokuo. Aũ Bûduma Lac gu turo daŋaide di čoŋo. Ôrdi-ĩ ni čaa ted. Anna Gûroa-ã ni šimasu bui yidadú. Čaba guda wô du tani tugonnoó di yoho. Yina durru tammãá zaga haki hadîe yugó. Tani, Yûgo wur ndenno hunu kôi tedĩ gunna četu lukuri. Bu Ôgi mannu četu lukuru zabtudo. Ôwonni Gûro 2 ndiri gorsu togus. Ôskoro F.A.N. ga sûgoi tigirtu gorsu yeido.

Tunda Sebeha a tûyuku tubasã, čačabtudundu yernduru turo tîšã Gûro tigiro. Tigirtĩ gubudi *groupement nr.3* dazaa-ã to ni ma tigiri Gûroa-ã četu hoktundu F.A.N. su gali di zûbčuo.

F.A.N. anna huna mundu čado. Asuba huna mundu hiye ted. Anna daŋaida ni kubaa čoobo. Odu to koo di tani Yûgo četu tigirtu dugusa čû kora tîšo. Tîšã, Yûgo anna buya-ã ha čabči. Kôi to di *groupement nr.1* yê *groupement nr.3* yê Okiĩ Dagaš su bui hundu, Yûgo čabčunu, yuhadi : « Gorsu a kohuduũ kanahartuma budi gali čunu gagalči. Ôwonni nura yunu a tohã gunna arbindu tendu, tani Gûkuni hi kenuru yeri » či.

Okiĩ Dagaš yuhadiadu : « Nuro sokoša buya gunuũ čôhuri hi čakurũwo, yunu tohã baraniĩ, zaga to koo di haktunú »

či. Dagaš mbozoo muro hi *(état major)* du bui yohidîe kugiĩ, wenege du yohududo yugonnãá, to noor yida.

Yunu to yuhadã Yûgo kunu oorči ; hûruũ mannu čenno yugó.

Yûgo yoo činã yerči bu kôi turo tigiri boyo hunu čumosu yîs. Subua kor gunna yunu yohudo yugó yîsu čî.

Dugusa dîšee tîšido, allahar kor, Allahuza Kêbir tedî li lahadiyinã tuyuhadiadu : « Êrbedige Yûgoo tar » či.

Tani hadiriadu : « Êrbedige-ã te ! » nuru, maaru karanaar.

Karanurã su yuhadi : « Ôskoro F.A.N. ga Wañaŋa čîkã numi-ĩ yusopu čarku tûri. Ôskoro nduã haki lidîe kumayundu haki lidoo gali čundu arbiyundudo. »

Taa Yûgo mbo yîsi čĩĩ čeduru hadar. « Allahuza êrbedige nuũ yûgurtudo » nar.

Yûgo yuhadiadu : « Ŋga karanu » či.

Su yunu čĩĩ karanuru hadar. Odu muro hi lahayunu yuhadiadu : « Karahaa nuã mbia yudou nani, ôskoro nuã čačamu, tûgohu saa talata tohoo yerru Wañaŋa gezenu či. Saa site tohoo, *groupement nr.3* yerčindi či. Saa tumania tohoo tunda yerndiri » či.

Allahuza yuhadiadu : « Mbi-ĩ garndirî tîyikã ôwonni lido yugó » či.

Yûgo yuhadi : « Yoo garru nani mbi-ĩ liwo, nuro karahaa nuã yudok nani yerru či. Nuro hi sohi guda-ã yerčindi. To hi sohi tunda yerndiri » či.

Allahuza tuguruwo, enou bozunnó di karahaa mbia-ã leo.

Odu Allahuza aũ kegurčunu yuhadi : « Karahaa mbia-ã leo ; tunda karahaa ndurã tokurî tîyo » či.

Yûgo yuhadi : « Mbia nduã yudoku yûsurru tunda sohi tugurkuri » či.

Mura mbia hundã yudoku tûri. Tunda mannu saa tumania yerndurã, saa wahid kor Wañaŋa gûmbar. Odu Wañaŋa du dugusa ôguzuu kora tîšã, tani yê Îsa Lûti mi yê sakan gunduru yerndaar.

Yiganu tîyikiidi, yaabi Yûgo čĩĩ ko-ĩ anna budi kûriyindi zîi di durtaar. Karaha turo mannu tigiri ted. Tunda ndû yunu čĩĩ, karaha mannu tigiri tedã nduru lukurî tigiro.

Tigirtã anna čîkã yuhati : « Anna guru aya lidu Yûgo ho čoŋgu tûri » čuo.

Odu tunda karaha Jeep Yûgoo-ã makuru sohi tugurkar. Barandirî, Okiĩ Dagaš yê mura *(groupement)* buya-ã yê

bosu čûku tigiro. Odu lahanduru : « Nûgoi ŋgullaha ni ? » ndar.

Groupement buya-ã yuhati : « Dagaš yê Yûgo yê kunu kiša čûo samahahitirîe, to koo di Yûgo ho makuru kûrtudar » čuo.

« Yoo budi gali » nduru « tunda ni četu tobuzo. »

Yûgo yê Dagaš yê kiša du čîkã samahayihitu bozo. Dugusa subua kor tîšã tunda sûgoi Sebehe zabtudo.

Lôko gorsu Wañaŋaa-ã tuzuã bu Haya gezendaar. Sebehe tigirtu anja hunda barayundu artasa yê mbia yê čačabčundã. *Groupement nr.2* sêryeã Allahîi bui hundu, Wordugu Šide yê Mahuma Palastîn yê kuba ndenna huna, Mîski kiši hunã dî tedĩ du, *groupement nr.4* Îdiris Šêlliĩ, Îdiris Adil ndirĩ to muro bui hundu, taa čûo.

To koo di ôburi dîšee-ĩ du groupement čû tada asuba hunda yê mbia hunda yê čačambar. Ôzuũ yum hirčinã, Yûgo anna ma čîkã, Okiĩ Dagaš na ha tôlhun čenu hiyi : « Nura galnduda ni ? » či.

Mura yuhati : « Tunda galtududa » čuo.

Ôzuũ yum hirčinã, tûgohu, čačabtudundu, anna mîndie Ôgi a hûturã, tunda ôzumnduda Ôgi a yernduru, odoor kor Wadi Maru tigiro. Kôi taa Turkiĩ Yeskuã na Wordugu Šide

na Ôli Mahuma Kandî na četu ôzuũ korkuru yerndaar. Dogusu yasaanduru Rond-Point de Gaulle tigiro. Kôi to hi tîyikiidi anna *groupement nr.4* Mîskia-ã lidã, četu yernduru Suri tigirtu kohunu yibenduru tîšo. Tûgohu lukurîe tohã, tani karaha Worduguu-ã tigiri, suag-ã ha ôro dahu-ã ha naaru, tani čusti di tobus.

Lukurî Yin tigirtã, bî-ĩ kunu owonno, Kîrdimmi tigirtu kohunu yibenduru tobuzo. Kunu čîĩ anna numia-ã lidu yuhati : « Ôskoro F.A.N. arakudûski aya čûku tûri » čuo.

Odu anna sohi čîkã garnduru lidã, tûrizi di ma lukar. Mbo Sôo Gôruã lukuri nduru Yûgo ho labarndurdo.

Yûgo yuhadi : « Gubudi yûsurru sohi tigirti » či.

Tunda Sôo Gôruã tigirtu kohunu yibenduru tîyikiidi Yûgo na leo. Kôi to hi dugusa čû tîšo. Anna ndura ma čîkã ha hindar : « Tunda Sôo Gôruã tîyo, nura lau ŋga lau njûku » ndar.

Mura tuyuhati : « Ôwonni Wadi Dôm tîyo, mbi-ĩ haŋgurú » čuo.

Tunda mura ha zamburu hindar : « Ŋgo galtududa ndũwo, sûgoi ŋga koo di mbi tadumãá » ndar.

Odu lanurã, kôi a gali gunú. « Bu lukuru Mani Wariĩ kôi to gali yunu ligîe dogu du duriĩ, ême hunã ni durusa, kôi a soba borsu-ã koo gunú, ma lukuroo gali » nar.

Taa lukuru Mani Wariĩ tigirtu tobuzo. Kôi taa dugusa ôguzuu kora tîšã, aũ turo bu Fai tedîe durtaar.

Yûgo yuhadiadu : « Êrbedige yibenuru yeroo gali gunuũ ? » či

Tani hadiriadu : « Aya tiridu tîyikã basîe yiŋgaldu, yibenu » nar.

Odu Yûgo amma ha êrbedige yibeyi če.

Êrbedige-ã su yunu gunna labarndaar. Anna ma čîkã ha tôlhun yendiri, ndu koo kohuduũ ndiri ?

Mura mbi-ĩ lido yugó čindi.

To koo kohidirî dugusa dîšee kora tobuzo.

Sûgoi anna ma čîkã labartiyuo : « Êski di mbi-ĩ haŋgaar, tûgohu yerndiri » čuo.

Yum to tîšo, togi-ĩ ôwonni lidú, hindar.

Mura yuhati : « Dogu tugondú » čuo.

Odu tunda ôskoro ndurã ha čačamburu, karahaa-ã su galnduda du sobusu ndar. Mura ko ma du tigirtoo, tunda aya du tigirti ndar.

Odu *groupement nr.4* Îdiris Adiluu-ã yê Bîrehim Bešeruu-ã yê ma Allayîde lau kendar. Lau gudi-ĩ Ômul tiri a bui du ndûuski-ĩ sêryeã Allahîi yida čî. Barka Čôčoriĩ *(commandant compagnie)* hunu, to koo di du tûusie. Wordugu Šide yê tani yê lau ônu du tûduusie. Mahuma Palastîn yê *commandant compagnie* mulezum Yosko yê nura yiganu šîgitu, hôsči anna du tûusã turo kudur tulloo, huza yendu ndar. Yûgo muro ni tani sohi tobuzi či.

Odu to koo di du sûktudo. Tunda lau ônu tîyikã, aũ morčinã Wordugu Šidea-ã lukurî, Ômul tûgi-ĩ kuhugo kor tohã, anna F.A.N. ga ma du čarku yugurkuda labar yidadunnó di bosu čûku su tigiro. Su tigirtã, Kôku Anur na karaha-ã dahu-ã ha čîkã yuhati : « Yertu ! Anna lau nduã ma tûrroo, nura aya mosu njîkã nûgoi » čuo.

Labar tadurdó di aũ turo ôduwurdu, su artasa tuyudowo. Wordugu Šide yê ada guda čû kora yê kômma su čado ; guda čû kora ŋuiduo. Yina tada tohidĩ Alî Sugĩ tiyedo.

Odu anna ada čatã ha tigiituru karahaa tîbimmaa ha yenduru, tunda wô kurukurã, anna-ã suri-ĩ du mortuda lau tûrrĩ hanayundú. Anna munduga-ã gunna lau čûkã hanayundunnó togus. Arbataš tadurã ko turonno. To

mannu ôze-ã tugopudu, yunu kohidirĩ gunna hanandurdó togus.

Odu anna wô du čîkã ha hananduru. Tunda karahaa taduru ma yê dî yê kêrbindiri tîyikiidi, ême saana guru čûo. Du kohunu yibenduru, anna ndura wô du čîkã yugurkĩ waha hitaar ndar. Ôwonni ôrdi-ĩ wônnu kûriyinie mannu durturi nduru to koo di kohunu yibenduru du tobuzo.

Bûnno tadurã, bûnno kuna gunnoó, bûnnu bui tadurú. Kôi to di tîyikiidi ôskoro F.A.N. gaa-ã arbataš hundu turo yê *canon 106* hundu turo yê yidadu wônnu lidu tuyudurtu su tiyihido. Tunda ni su hitiri, to ko kohidirî tunda *(mortier)* taduru koŋgar. Kunu čĩĩ, Ôli Mahuma Kandî mi na dogu du zîi di tuyudurtu leo. Sûgoi Yûgo ni li, sêryeã Allahîi mannu li, hiyi « Ndû koo ? » či.

« Anna ndurã kohuna yibeyundu yidadu čûo, ôrdi-ĩ ni hosčunú to koo di tîyo » čuo.

Yûgo yuhadi : « Čačabsundu kunu, kunu du ma gubudi lukar » či.

Odu to koo kohidirî sôlli maarsuu-ã tohã, bûni Ômuluu-ã ko-ĩ su tigirtu tobuzo.

Ôrdi-ĩ kôi hunã nerko budi dogu gunú. Wûne hundã dogusu ma yê dî yê čarkĩ durturi. Tunda odu kohunu

yibeyundu, tunda ha su sûktundi nduru, tunda mannu kohuna yibenduru tîšo.

Tûgohu tohã, Îdiris Têgil muro mbozoo, anna ada *groupement nr.4* du čî, tedî li, labara wuturã, muro yuhadi : « Lau ndurã galigo di tîyo, miškile tadurú » či.

Tunda hindar : « Aũ nohudo čîn ndurã ? »

Muro yuhadi : « Aũ nohudo yugó. Ôrdi-ĩ ni kômo-ã yûhudu čaa ted. Nû kômo-ã anna nurã yidadu čûo » či.

Kunu tobusã, lau to ma du anna čîkã yugurkã yuhati : « Îdiris yê obudo hunã mi-ĩ yê morčuo. Ôrdi-ĩ ni kômma yusobu čaa ted » čuo.

Odu anna sohi čûku mašaa yidadã ha labarnduru lidã, kunu, kunu du ma lukurî ma Yîdi tigiro. Saa atunašur tohã, Allah tiyendu numi-ĩ tûduuso. Ôrdi-ĩ anna huna mundu yûhudu čaa tedo.

Anna ndurã turo, turo du dî suri-ĩ du čûku mokindi, guru ni anna araŋgada, yuhati : « Abba ana gaid hîni » čini (bêrberi) nooši turo čubaba tia-ã gunna hûduda. To koo di kubaa čoopu ma numi-ĩ yigiido.

Okiĩ Dagaš na mura ôŋgohi di ma numi-ĩ tûusa. Mura numi-ĩ tûusĩ, tunda tigirtu dugusa tûdušu tobusã, ôrdi a ma čĩĩ gunna tunda dî tîyikã basu, gunna dî yugurku lidu Ômul

nerkaa bosu čûo. Lôko čarku čurukĩ mannu lau to Mardagaĩ yê Yîdi dî koriĩ yê gunna kôi to hi yiga čarku čuruwo. Odu to koo di tunda ma numi-ĩ tigirtu du tobuzo. Yunu a tohã gunna Yûgo labara-ã če. Taa Okiĩ Dagaš na četu hoktundu, yunu tohã gunna labartuo.

Zogo anna guru mêde guda mannu yuhado, čîidi tunda yina tohudã, dûli di yire-ã hatirĩ gunnoó, du mêdi ŋînei walla yoo yina guru ŋgandamai walla yunu to tûrtu tadurdo yugó. Kômo guru anna yina yuhatiã du, tunda ma numi-ĩ tigirtã, anna *force neutre* yara-ã êski di leo mannu čundu tuyuhatu sadiyuo. Čîidi mura anna lau ma du zotã aũ hundu nohã turonnu. Bîrehim Čêniĩ, kôi a bûrdu wô numi-ĩ čakundu zotĩ *(accident)* yohu kôi to hi aũ a Allah arrahamnji morči. Gudi hunã Yugudu hu mannu su kôčuo čîidi, wenege du aũ hundu ŋuidunno mannu yugó. Ôrdi gudi čudurtu četu gokudo yugó. Haya ni ndoŋusi ndurã to tûrtu du Allah tiyendu makar. Haya makuru ôburi tobusã, Yûgo čuruu Lîbia ted.

Ŋgo tani ŋuidudunu labtana tuyoŋgu tûrrudo di bu, anna ma du četu tiridã du aũ ŋgullaha yidado yugó. Anna ma du četu tiridã munduga-ã čado. Anna čatã du Bîrehim Mahuma Kandî, Galmai Kamakama, anna šišaa mundu čado. Ŋuida-ã to di bil, tada du Ôli Mahuma Kandî, Tošiĩ Sala, tani turonnu ŋuide nuru labtan-ã tigirĩ, Êrzei Banjarai

na Anur Kôsoi mi na tani di gubudi ŋuidundudo labtan-ã du čûo.

Sala Barkai mi hi Lîbia du čôhuri *(hélicoptère)* kegurčundu čoŋgu Lîbia tûkudu, asuba yê anna yê čendu muro mannu sohi gûbkurči. Muro mannu li. Gorsu-ã du kubo duyi. Goî muro ŋuidu. Sûgoi wô Lîbia du anna kegurčuo. Ôwonni gorsu-ã duna guyi. Tunda ni asuba budi tadurú. Gûkuni lôko ôro Tû liĩ, asubu a čĩĩ gunna Hîsen muro guyi. To koo di tunda ni asuba tadurú, mura ni asuba yidao.

Odu Gûkuni wô Lîbia lau, asuba buya barayi. Šahar site-ã *(juin)* tohã, anna tuda Lîbia du čîkã ha asuba čendu kegurčuo. Anna lidã du Mahuma Ali Atuman, šurtaa-ã du aũ ôzide, muro hi bui hundu. Asuba buya-ã du aũ turo Ali Dôuki čindĩ, aũ to hi du kegurčuo. Lôko tuda-ã wônnu lidã, Sala Barkai mi hi têskide di čendu, gorsu-ã du čûuŋo. Du tûusã, mura numi-ĩ hanayundú. Ma dahu čendu tûrri, mura du turonnu mannu yuguruudo yugó, gunna čado.

Sûgoi Ali Dôuki muro asuba ada (20. 21 yê Rajîmada yê) ma du kûnnu kuhu čenî totokinî, to koo di kôwuro turo tobuzo. Mura lôko lidĩ, asuba hunda yidadã gunna dî Dûgia čôhuri-ĩ hi yuduhaku, aya karahaa ha gûrčundu yigiido. Guru ni Lîbia a gûrčindi Njamina yigiido. Ôskoro Lîbia du yigiitã gunna tuda.

Tunda arbataš ndurã karaha ha su čî čudurtã, aũ a Dôuki de yunu abagadi, mine yogusu hidiyuo : « Yunu a muro ŋga koi di yibenduũ, wuna ni yibeyundu njendu ? » či.

Odu anna-ã yuhati : « Tunda tûmoore aya yibendar čundu » yuhado.

Odu Dôuki karaha hunu yê arbataš yê yigiidu yuhadi : « Zaga yibenduma koo di turo yibendu tendu » či.

Odu wô kôi a SETUBA čindĩ wasaga yenduru tûku, karaha-ã su činaku čendu, taa dî Dûgia tûkudu čôhuri-ĩ hi činaku wô Lîbia čoŋgu tûri. Lîbia tûkudã, subua ôguzuu kor tobusã, karahaa Toyotaa ŋgo dikundu wô du čîkã gunna su arbataša yê Rayimada yê su čûdutu, karahaa murta tuzoo kora aya Njamina yigiido. Arbataš a aya karaha ha su bozã, Lîbia mannu ŋgiri hunã a koo di tigiri. Lîbia aũ čoŋu tûkã Alî Dôuki.

Odu asuba tada gunna yidadu wô kuha čendi. Gorsu-ã ka ôguzuu du tohî čî. Digel lau yê wô MB lau yê Beguinage lau yê. Ôrdi-ĩ kôe yuguriã tada mura. Digel lau ŋgo tani bui di tîyi. Tani tudogurkã aũ gudi bui di činawo.

Béguinage lau Mûsa Sûgi čî, Gendarmerie lau ni Bokoriĩ anna huna yida čî. Gudi-ĩ lau Printénia CNPS kôi to hi magaza Béguinage gu čî. Camp martyrs lau anna gôrde êreisuu-ã čûo. Anna ko turo-ã MB lau čûo. Ôrdi-ĩ yê mura

yê kôidi tûgi-ĩ kuhugo tohú ; mura ni ma du čûo ; ada ni dî di čûo. Kôi tûgi-ĩ kuhugo korã, mura kôi di tiri borsu čî. Ôbure yîsii gorsu togus.

Yum 10 juin, tunda ni dî di tîyo labar tadurú, F.A.N. yunu hunu gunna čabčunu, gorsu čuro di čubabîe yunu to koo yibeyi.

Tûgohu turo dî pamŋgurčunu tedî Amsînene kôi Lîbiana-ã čîkã tigirĩ, anna dî di čîkã zabyoduro. Zabyihitudo di bu layindã gorsu-ã duna guyunno, tunda yê yogoda čîkã yê hoktudundoo mannu arraŋgurdó togus.

Gûkuni layinã suru yidanú. Wô Lîbia tigiri yogoda-ã ha yuha : « Dubabada yê asuba dûli di tendummoó, gorsu a kunu, kunu-ã suru yidanú » či.

Odu Abdelkêbir asuba dunada yê dubabada yê čenu Gûkuni zabtu Njamina li. Lôko to ma Haya na kômo munduga-ã Hîsen čoobudo. Odu to koo di gorsu čuro di dunodo yogodi-ĩ du tûus. Lôko du liĩ, enou bozunnó di yunu gunna yohî, Allah čenu 15 *décembre* tohã gorsu-ã tus. Duna a yogodii-ĩ gali di liĩ, yiŋgaldu numi-ĩ toŋus. Gorsu-ã lanũwo, anna mîndie yohidî čûo. Čuro di gorsu-ã anna mundu tadurú. Wô MB lau anna gokî čîkã anna tuda.

Ŋgo gubudi Mahuma Sôtoi du čî. Muro lôko ŋuidunã, Kêbir Bôlu mi du čî. Lôko Kêbir ŋuidunã, Ramadan Toke

Salai mi kôi to di muro bui di bos, Béguinage lau Mûsa Sûgi anna huna yida du čî. *2 chateaux* lau mannu tuda mîndie čûo. Gorsu-ã anna yohidî čîkã munduga-ã tuda ; anna guda yugondú. Gorsu-ã anna guruu tohudo yiŋgaldu, dûli di tohî yugó.

Gorsu-ã zaga ôbure yîsii tedã, wenege du toi yiŋgaldu.

GORSU HAYAA-Ã

Haya numi-ĩ makurdo di bu Yûgo četu tîyikiidi muro yuhadiadu : « Gali numi-ĩ du šîgitu, tani wô Lîbia tidedu môgodaa-ã gunna yoburu tiri » či.

Tani ni hi tuyuhadi : « Nuro bui labaraa-ã du njîde di bu dî kômo ada Kîrdimmi na šigiri genegaa yoob. Yunu tohî čĩĩ gunna waha yodur » či.

Yûgo čuruu wô Lîbia ted. Odu subua kor tohã, tani anna nura Hasan Wahali yê Sûleman Abakar su ni suag nur. Karaha Land-Rover taru dî Kîrdiĩ yê Yin yê gunna tigiri dugusa čû tîšã, sûgoi zabtudu. Gurma tigiri dugusa čû tîšu, sûgoi Kîrdiĩ anna taa čîkã četu daha hoŋguru čû kora tîšã, halaŋuru dî Yin tided. Yin ga mannu dugusa čû kora tîšu, sûgoi zabtudundu kurukurã, Gurma tigirtu tûdugutu, tûyuku dohu sôlli lašaa-ã gunna neŋgurdo yugó. Tia ndura yûturi, saa talata bôligii-ĩ tohudo. Tani tîšú tidedi nuru, luuru ma dahu yer.

Tûgohu bôligo tuguuru ma kannaar. Tunda labar tadurú, tugukurã, Sûndoi a ôskoro Hîsenuu-ã Haya čubapîe yîsu čûku, tunda ma kandirĩ, durturi. Mura ni tuyudurti, nûkundu tiyendú. Tunda lukurî Ômul tigirtã, Marda Abbasala muro bui di čî êrbedige hunu yeru ma kannaar. Ômul du kanurã, ma du Doctor Abakar yê Gûkuni Madô

yê karaha hundu yidadu ma du yugurkuda, Mardagaĩ yê Yîdi yê kôi di hoktudundã, tunda ma kandaar.

Numi-ĩ tigirĩ, tani dohu neŋurdo yugonnãá yiŋgaldu lobtududo ; yaabi-ĩ tigiri tîš. Kunu enou tîšido yugonnó di odo dîgiši nur turo Ahmadai li, dîhi či. Uũ nurã wûne sauyindi či. Tani hinar : « Ŋga lau sauyindi nar ? »

Odi-ĩ yuhadiadu « Lau sauyindĩ munurú, čîidi wûne sauyindi » či.

Odu tani yê Sûleman yê Hasan Wahali yê yiga tugurkuru, karaha ndur kônduru ôro Balaine tigirtu su kônduru šiĩ nakiri nduru tigirtã, Hasan Merdege wô čakirčinî čî. Muro hidiyuo : « Ndû yunu čĩĩ, wûne sauyindi, ôro su kônurã mannu yunu durrudo yugonnãá » či.

Tani hadiriadu : « Tunda dugusa ada gunna numi-ĩ du tugondú. Ndû numi-ĩ du êski togusu » nar.

Muro yuhadiadu : « Anna guru Ôu čîkã yê anna Bîrigada-ã guru yê miškile yidao. Mura tada gunnoó, yunu gudi êski tohudo yugó » či.

Odu sûgoi zabtudundu tigirtu tîšo. Kunu tîšã odi-ĩ ôwonni tedî li, yuhadi : « Dîhi wûne-ã nerkaa sauyindi » či.

Sûgoi karaha ndurã kônduru ôro lukurî matar-ã tigiro. Matar-ã du Mûsa Sûgi yê aũ yogoda-ã bui yê čûku hoktudo.

Tani mura ha hinar : « Wûne sauyindi čindĩ, ndû yunu čĩĩ, čôhuri-ĩ yerči bî layunno yugonnũú ? » nar.

« Ŋgo tûgohu gunna čôhuri-ĩ yerčunu kûriyunu bî layini. Mbo tûgohu mannu čôhuri-ĩ yerčunu kûriyi li čîidi, yunu čudurudo yugó » čuo.

Tani hadiriadu : « Tani mannu mbo bôligo Kîrdiĩ lau tiri čîidi, tiri-ĩ hi yunu durrudo yugó » nar.

Odu tia ndura tada yûturi tîyikiidi, Gûkuni li yuhadi : « Kumandu kôi a di karahaa čîkã yihitu, ôrdi-ĩ numi-ĩ du tûusudo » či.

Sûleman ni karaha Land-Rover-ã yida čuruk. Tani ni karahaa kolokolonuru, guru ni su batêrie čî, guru ni nekele-ã su čî, batêrie yidanú. To koo di karaha Toyota turo makuru bu tugurkuru, kôi čôhuri-ĩ čĩĩ kaa artasa-ã čûo. Sôndugo murdom kora su yûturi tîyikiidi,

Hasan Wahali yuhadi : « Dîhi lanu, wûne ma kegirčindî čûo, 23 mm tunda ha kuhu tiyendî čî » či.

Tani hadiriadu : « Anna tundaa gunnũú » nar.

Hasan Wahali yuhadi : « Dî dahu čenu yihidî yugó ; ma tûruzi di kegirčinî čî » či.

Odu tunda artasa gundirî tîyikã mannu hûturu, tûruzi di ma Taimaŋa dahu yenduru lukar.

Mbo Yûgo Lîbia tedu yina yoburu tiri činĩ gubudi, yunu gunna alamnjunu, kômo ada guru ŋgo anna čatã du anna čûuŋ. Kôi a Wordugu Šide morčinã, *groupement nr.2* du Allači Yîrei hi bui di činak. *Groupement nr.4* kôi Îdiris Adil morčinã Marda Abbasala ha bui di činak. Kômo tada gunna nozomnji čûdu. To di bu tunda kôi Taimaŋa ma lukurã, kunu tuduzo ; taa dubaba-ã matar-ã du ma yuguruu asuba kuhu tiyo.

Anna-ã du Gûkuni mannu du teido. Tunda ôwonni kuba zôde, aũ asubu yidado yugó. Ma lukuru togi-ĩ Gûro tigiro. Wenege du anna guru dohu Gûro tigiro. Kôi ma lukurĩ tôlhun-ã tadar ; Gûkuni, yogoda-ã četu nûki. Yogoda-ã kôi Gûkuni ŋgullahado hanayundã, yogodi-ĩ čôhure yeidu wô Haya gunna kûnnu asuba hiye. Allači Yîrei na anna Wûri čîkã, dubabada-ã ma numi-ĩ tûusĩ čuduro. Taa Allači wô to di čaktugunu, êĩ a Maô tûruzi-ĩ hi anna ada Hîsenuu-ã ha, mura duru yidadunnó di kôi di yugopu četu gokî saa arbaa dûnogii-ĩ togus.

Anur Kôsoi mi na čarku yugurka tôlhuno yidadu, yohidî Allahîĩ na ha hakuo. Yuhatiadu : « Tunda numi-ĩ du lukurdo aũ čîde yugó, nura mannu yûsurru » čuo.

Odu Allači na ma zabtundu komboĩ hundã tigirtu yunu hundu yusopudo yugó. Karaha tennãá mannu gûrčundu čoŋgu ma Wañaŋa dahu čeo. Ma tugurkã togi-ĩ anna ma čîkã četu hoktuo.

Ôskoro F.A.N. ga numi-ĩ tûusã ha yogodi-ĩ haraga čennó yugó. Dohu yê dûski yê gunna čôhure du wô zûbčini. To koo di lau ma du ôskoro bîe kedugu, ôwonni čôhuri bui Yûšin yida dubabada tûdušu kora anna huna du čîkã ha wô yuduhaa če.

Odu anna ndurã Haya du yiga čuruku tigirtu bozo. Kôi to hi čûku, dugusa murdom yîšã, ôskoro yogodi-ĩ kedugunã yê anna ndurã yê čačabtundu wô ŋôdurtuguo. Wô čaktugundã, gorsu bui mannu yohududo yugonnó di F.A.N. su bokundu numi-ĩ du yoduro. Tani hi ma Gûro a tuyunaku, garru nani Lîbia du anja-ã lidoo dî kegurru tuyuo.

Odu Haya toburrã, dî tigiri. Anna ko turo-ã Ebeše tigirtu, sûgoi zabyihidu, Bîltin tigirtu, ôwonni zabyihidu, anna ndurã ha bokindî sûgoi Kalai tigiro. Tunda maši ndur tubasã, Okiĩ Dagaš yugó ; laya-ã tohudo, anna hunã ha čabčunu wura čenu galayunu yuhadiadu : « Dogu ndûrrú.

Čirri a Arada lau ndûrrú bî landũwo zabsundu, dogu ndûrrú. Numi-ĩ du njûku tani Gûro tidedu tiri čunu, to koo di Okiĩ Dagaš čuruu Gûro tedo. »

Odu kôi to di anna ada guda čîkã, maši hundu nû tunda tubasã, bu Arada tigirtu kôi to di čîkiidi, Bîltin du aũ tigiri mura ha yuha : « Ôskoro F.A.N. ga Bîltin numi-ĩ yusopu čarku tûri » čî.

Odu anna ndurã Bîltin numi-ĩ bûgi tigirtu du bozo. Du dugusa yîšã, sûgoi Ebeše čîkã mannu čaro čundu yuhado. Sûgoi anna ndurã Ebeše tigirtu du bozo. Odu bui hundã Okiĩ Dagaš ni yugó ; kôi to čaba yohidî, labar yidadunnó di ôskoro F.A.N. ga tigirtu čubabo.

Odu anna ndurã ha tar-yihitu, čarku Bîltin tigiro. Bîltin ga mannu gokî, sûgoi ma Kalai leo. Anna ndurã mbia yê artasa yê mannu yidadú. Toi yiŋgaldu čidaka du haki gorsu yohududo yugó. To koo di Ebeše na Bîltin na haki tudadunnó togus. Ôwonni ko bui hundã kinnú tûrrã yiŋgaldu yunu gunna zonji.

Odu anna Haya čîkã mannu Yûgo tedî li. Ebeše ni toburdo. Anna munduga-ã čatudo. Haya du anna čîkã mannu gunna yiga lukuru Šiša tigirtu tobuzo. Šiša du ôbure guru kora tîšã sûgoi numi-ĩ tigirtu du tobuzo.

SAGAHUNU YOGODI-Ĩ HAYA ZODUÃ

Numi-ĩ du sûgoi kunu, kunu du yogodi-ĩ ŋgo Haya wô gûu du zoduã koo di tiri a Zuaruu-ã lau mannu li du tûus. Numi-ĩ tunda dakurdo yê dakurdó yê gunna yogodi-ĩ numi-ĩ gûu du zod. Tôuhi hi ni su ôskoro čûdu, Haya du ni ôskoro bozo. To koo di yogodi-ĩ numi-ĩ duna du bos.

Sagahunu 1984 tohudo, tani hi anna buya ada ôskoroo-ã turo tuyoho. Odu Haya du tîyo, kôi lukurîe yugó. Sûgoi wô Lîbia lukar. Lîbia lukuri, tiridi, kôi gorsu tohudo yugonnó di 1985-1986 tada tohidĩ, wô Lîbia lau tîyi. Sôura-ã mannu lanũwo, ŋgo gibi-ĩ koo gunú, sûgoi yida.

Aŋgaldu numi-ĩ gunna yogodi-ĩ yida. Haya du ŋgiri, walla yiga luîe gunna turkanu ndurã tosu togus. Odu tani wô Lîbia tigiri tobus. 1985 čoŋu 1986 ŋgirigĩ, Lîbia du tîyi ; kôi yiga luurdo yugó. Bu Hada du miškile togus. Gûkuni odu layinã, yogodi-ĩ yunu gudi yidado kor du hanayi. Mêde huna guru *Radio France* du yuha. Aũ guru wenege du bazudo togusi.

Gûkuni êredie-ã du yuhadi : « Anna nura sôura-ã du njîkã, yunu kohudumma gunna Hîsen četu yibesundu » či.

Gûkuni yuhadiadu : « To hadurã yiŋgaldu yogodi-ĩ, tôlhun nurã mannu yugopi yandu yidadu » či.

Yuhadĩ muro koo di tôlhun hunã yugobo. Odu tôlhun Gûkunii-ĩ yugopã, zaga četu nûŋgurie yugonnãá, tani yuso ma Tripoli tigiri gali yê zondu yê yunu yohî čĩĩ waha torar, haki Lîbia du čurui walla čuruunú, yina tada gunna dahu taŋu du tuduŋosu yuso tigiri waha torar nuru to koo di Sebehe a yernuru ma Tripoli tided.

Ma kîši-ĩ mannu tosu. Sîdi Sunoriĩ, Sîdi Ahumad, muro karaha bui anja gudii yida. Subua du čû du ma Tripoli tedu zabtini. Odu muro hi haduru : « Ma ndedîe tohoo, toŋu yusu » nar.

Sîdi yuhadiadu : « Gali » či.

Yum turo tuyuhadi : « Togo tidediadu tîyi, tûgohu du tiri noŋuru lukuri » či.

Odu togi-ĩ Sîdi Sunoriĩ li četu ma dahu yendar. Ma tugurkuru lukurî Burak Šoti di ma tugurkurã, Sîdi yuhadi : « Nû dugusa čû kora du Šuha ha mannu aya kûrturu sobar ; ôro Tû tediadu čûwo ni munurú, nuro labar taũ ni ? » tiyi

Tani hadiriadu : « Labar tarú » nar.

Odu tiri-ĩ hi tîšu tûgohu Tripoli tigiro. Taa tani tûruzi di yaabi Gûkunii-ĩ tidedî tigirĩ čî lahanaar.

Muro hidiyi : « Ŋgadi yerruũ ? » či

Tani hadiriadu : « Dî Sebehe du tiri » nar.

Gûkuni yuhadi : « Šuha ha aya wašinuru, dî ŋgiroo, anna buya čîkã gunna yoob yusu nuru hadurã, muro yê hokndundudo yugonnũú » či.

Tani hadiriadu : « Šuha dî čîde kor du mannu nû ma kurrudo di bu Sîdi Sunoriĩ tuyuha nar. Muro hi mannu Sîdi Sunoriĩ dî čoŋu tedo, nû ma tiridĩ, Sîdi tuyuha » nar.

Gûkuni yuhadi : « Haŋîe koo ŋga četu nûŋgu, nura anna buya-ã četu ôro ndûrroo gali » či.

Odu dî Alî Šegeĩ na ha baranirî, haŋurdo yugó. Taa kôi to Ahumadiĩ Hîsenuu-ã du mannu baranirî haŋurú. To koo kohirî dugusa čû tîš. Odu yum turo yuso tigiri Gûkuni hi čûsudu nar nirîe tigirĩ, dûski saa wahid ille ruba, yaabi-ĩ ko-ĩ tigirĩ Gûkuni na yiga yugurka hoktudo. Karahaa anna kabtia-ã tusu čûo.

Sôdik Fodul su hinuru : « Ŋga di ndûrri njûku ? » nar.

Mura yuhati : « Gidehi, aũ kegirči Gûkuni hi čudurîe barayunno, nû lukurî tîyo » čuo.

Odu Gûkuni to koo di karaha kôči čuruk. Yaabi-ĩ du anna murta tuzoo kora čûo ; tigiri anna-ã du tobus.

GORSU WAÑAƝAA-Ã 1983

Lôko ôskoro F.A.N. ga Wañaŋa du čîkiidi čarku Haya tûrrã, Njamina du ôskoro dûbo čû kora čačabčuo. Lôko to Îdiris Dêbi ôskoro-ã bui hundu, ma Wañaŋa ndubabia keyuo. Kôi to di anna buya hunda čîkã du aũ bozudo yugó ; gunna ma gorsu-ã keyuo.

Wañaŋa du gorsu bui yoho. Lôko Wañaŋa nerkayindã toorkudu ka čû toho. Ko turo-ã Wañaŋa lau ônu du tigiro ; ko turo-ã ni kombommi tûruzi di tigiro ; duna hundu bui-ĩ gunna Wañaŋa tûruzi di tigiri. Lau to di yawo mannu hôdi-ĩ du ndoburîe gunnoó tiri gudi yugó. Yunu to hanayindi, toi yiŋgaldu lau a di tigiro.

Ôskoro lau a di tigirtã Ahuma Doŋgolo, ndiri Ahuma Abdurosul to hi bui hundu. Kôi to hi gorsu tûgohu yohudã, yohidî allahar kor tohã, mura ha kûriyundu čoobo. Anna ada wô ônu lau čîkã, *groupement nr.3* gali di kôi to di gowo. Mura du *groupement nr.1* Wañaŋaa-ã, anna hundã labar yidadunnó di mbo gorsu-ã tohĩ gubudi Gûro tûrra, tigirtĩ korã, anna *groupement nr.3* ada gokî čîkiidi kûriyundu yuhudi čoopu, du artasa-ã zugoyindã, mbo koo gunú kunu hôšiyuo.

Odu kôi to hi gokî, buya hundã munduga-ã čado. Buya hunda ŋgullahada-ã mundu gunú. Bui hundã Îdiris Dêbi tigirĩ, kômma waltudo kordu hanayinã, wenege du sûgoi

zabtu, čuruu čaa ted. To koo di anna ndurã numi-ĩ gunna bôli yohudu dugusa čû yîsido, togi-ĩ tunda tigiro.

Tigirtã, daŋaida yê asuba hunda čoopã yê gunna čabčundu yidadu tigiro. Tani *Responsable bureau 2* anna daŋaida-ã yogutu nuru yogutã, asab hundã anna dûbu yê murta hoo yê du su čûo. Anna-ã ndurã guru, anna čarku tûrrã ha huzayundu guru kora ha čoopu yigiido, čîidi sogodda-ã asamburdo yugonnó di gubudda-ã mura dûbu yê murta hoo yê yina guru yê tohudo.

To koo di anna ndurã goku, F.A.N. su wôzor yoduro. To di bu tunda Sebehe lukuru, gorsu a Hayaa-ã du tûduuso. (Kôi a mbo tihinedu haki hadurdo yugó.)

SAGAHUNU GÛKUNI HI TRIPOLI A ƉUYINDÃ : 1986

Lôko Gûkuni na karaha-ã su kôčindi čûku tigirĩ, saa lanurã wahid ille ruba tohudo. Mura ni čuruwo, tani ni yaabi-ĩ du tûduus. Kôi to hi Sôdik Fodul durru hinurã yuhadiadu : « Gûkuni yê Gidehi četu asaga yidao ; to koo lukurî tîyo » či.

Odu tani du tigiri anna čîkã ha lahanuru tobus. Kunu čĩĩ, anna guru yiga čurukîe tohã, ôskoro yogoda ko-ĩ hi čîkã yuhati : « Gûkuni yê Gidehi četu čabu yidao ; tedu ligĩ korã aũ yiga čurũú » čuo.

Odu kunu tobusã, anna yigannu čûku du lidiã ha mannu du ndûusi čuado. Gûkuni yugó du ndûusú čindi. To koo di tîyo, aũ yiga čîde ni čendu du lenú, du čîde ni čendu yiga čurũú. To koo di tîyuku, Gûkuni dohu saa ašura ligi ndiri, lennó di saa ahadašir tohã, tunda neŋgar. Saa atunašur dohuu-ã tohã, Yîbirin Nûbar ndirĩ, anna tundaã turo tedî liĩ yuhadiadu : « Nura ha ôskoro-ã kûrinjundu njidao. Numi-ĩ du yunu yuhatî čîkã, Gûkuni, anna guru hu bûnno čenu, numi-ĩ du miškile yibeyindiadu čûo čundu yuhatudo. Tunda ni aũ bûnnu yidado yugó nduru haturdo » či.

Mura yuhati : « Anna-ã yopuru lukuru yigannu kôi turoa yûturi čundu yuhatudo. To koo di mura yigannu čûo » či.

Nû nura yaabi-ĩ sopîe barayindi. Ôwonni yogoda-ã yuhati : « Čurukunnoó yaabi-ĩ mortier du bapiri yunu to koo čindî čûo » či.

Tunda du ni aũ asubu yidado yugó. Gorsu ni aũ orro di yidado yugó. Odu tunda gunna yiga tugurkar. Môtobuso čû yigiita tusu čûo. Tugurkurĩ layindi asubu tammoó yunu hiyindîe yugó. Kôi yiga lukurĩ, Mahuma Gulai mbo êredie kînniĩ šiĩ činaîe čîde hos hunã du yida. To koo di yiga lukar.

Tuyoopu ôro Bûsilim, komboĩ 28 *août* čindĩ du tûyuuŋo. Kôi du tûyuuŋgã, kôi ŋgo anna čitîe ni munurú, kôbuso na anna salkada na du čûo. Odu ka-ã lanjindi du tûyuuŋgi, ka hoo lanjindã, êski di kollo turo du tertiyundu tûyuuŋo. Yaabi turo ko hunã lanjundu, tunda anna murdom kora du tûyuuŋo. Dogusu boyaa ndura yigiitu tiyendu šîšu čuo.

Odu tani kûdi njorru turo čî su boyo nurã hornuru tîš. Bî-ĩ dumosu hôwuluu šahar wahadašir-ã tohudo. Tîšu tûgohu tohã, kûdi nurã su tîšu tîyiidi, čirri-ĩ hi lûli čî duraar. Lûli-ĩ du lanurã, lau to bu du Yûsuf Šuha yaabi tunda tîyikã ndabči čĩĩ du čî duraar. Mbo Yûsuf muro yê Sûnusi Foki yê Yîdi Salai yê Mahuma Lôni yê tada Gûkuni četu tûrra, mura mannu daŋammi lau to di čûo.

Odu tani Kêllei hi hadariadu : « Yûsuf Šuha ma kôi a di čî » nar.

Kêllei yuhadi : « Ndu koo nuũ ? » či

Tani hadiriadu : « Yûsuf Šuha ma kôi a di čî » nar.

Kêllei tedî li, lûlimmi du labara Gûkunia-ã hiyinã, Yûsuf yuhadi : « Tunda yê Gûkuni yê saa arbaa tiyigineso, sûgoi labara huna tadurú » či.

Odu nura wunana njûku nduru hindurã, mura tuzoo čûku čera hundã tuyuhado.

Tunda hatiriadu : « Tunda ha mannu dogusu aya tiyiigido, zaga tiyiigitã hanandurú » ndar.

Kôi to daŋai dunodo, ŋgo du anna šiešaa-ã du čûuŋgu čiti, kôi to koo. Yum to kohidirĩ êluã, du tîšu sûbud-ã saa wahid ille ruba tohudo ; êredie ndur kînnimmi landuru tadiriidî, Gûkuni ŋuide, anna četu tûrrã ni aũ turo nohudo, to koo di tubazo. Labtan Gûkuni du čĩĩ ni tubazo.

Tûgohu tohoo, yogoda-ã yuũ lîtiruu-ã tiyendi. Yuũ ndurã yaduroo, kôrtun-ã harnduru, hornduru njorčunoo, êrbedige kohuduru su arbinduru, yunu čĩĩ gunna lûli-ĩ du anna ma čîkã ha yenduru karayindi. Mura karayindoo, lau gudi-ĩ yaaba šiša tuzoo anna ndura du čûo. Anna tada mura annagayundu yina tohuda-ã du yuhati.

Daŋammi du tîyo čîidi, anna to di čîkã yê a di čîkã yê êrbedige-ã kenduru karayundu, taa mura turo annagayunu

anna lau to di čîkã ha yuhadi. Tada mannu lau to di êrbedige arbiyundu anna guda čîkã ha turo, turo du yunu gunna yuhati.

To koo kohidirî dugusa murta tuzoo soũ turo kor tobusã, to di bu yum turo dûnogi sôlli maarsuu-ã kanjinno, ŋgo didi kôi du tîyikã ko hunã lanjundudo yugó. Maša-ã mannu lûliĩ kînniĩ čî, lûliĩ to di du tiyendi. Odu maarsu sôllinduru tia ndura yûtiri tîyikiidi, ko-ĩ landu. Ko-ĩ landunã, tunda anna hoo čera ndurã lûdiyuo. Gubudi muro čer taŋã lûyi.

« Ramadan Barkai ndoo ? » či.

« Aya tîyi » nar.

« Kuruk » či. Sûgoi Sûnusi Fok yê Yîdi Salai yê Yûsuf Šuha yê Êyi Ardigi yê lûyi.

Lôko lûdiyindã : « Yalla ômurugu » či.

« Tunda ŋga di lukuri ? » ndurã, yogoda-ã yuhati : « Atlau barra, atlau barra » čuo.

Yaabi Yîdi na čîkã muro hanayunú, tunda tigirtu wasaga yendar. Odu tunda ha toyoopu tûrru, bûro hundã tigirtã, Mahuma Kulliĩ čî četu hoktudo.

Mahuma Kulliĩ tuyuhadi : « Gûkuni baranjundudo, muro ni wosu labtan-ã du čî. Nû kôi hunã noopuru lukuri » či.

Tunda « Yoo budi gali » ndar.

Mahuma Kulliĩ yuhadi : « Gûkuni ayî hunã morčinã, bazudo yugó, ŋgiridoo, kubo turndu nani yuhatu yendu » či.

Odu tuyoopu labtan-ã tûri.

Labtan-ã tigirtu Gûkuni hi lahanduru, daŋammi du zaga tîyikã gunna haturu yendar.

Gûkuni muro yogoda-ã ha yuhadu : « Anna nura murta tuzoo sã hoo daha hosčundú. Kôi čûku labar hundu tarú. Yitũwo mannu hananurdãá maša nduã tendũú čunu, maša wayunno. »

To koo di čî tunda tigirtã haturu yendar. Anna tunda četu tuyoopã gunna ŋgullahada, dûli di dahu torkuru yendar. Ayî hunã morčinã ni haturu yendar.

Gûkuni tuyuhado : « Dî hûndug-ã yûsurru, dugusa ôguzuu kora wowu yida, sûgoi lûnunduru kôi kenindiri. Odu tuyoopu tûrru hûndug Lîbia du tûyududo. »

Hûndug-ã du dugusa čû kora tîšã, Ašek Îbni Umar, ŋgo muro su *Président Union* GUNT gu čundu činakudo. Tunda ha tôlhun tiyendu nudurtirîe daaru či. Taa tunda kôi čĩĩ tigirtu hoktudundã, mêde huna mundu tuyuhado.

Ašek Îbni Umar yuhadi : « Tani *Président Union* GUNT gu baranurdo yugó či. Yunu a Lîbiana-ã môore yohudã gunnoó, tani baranurdo yugó ; nura mannu dahu makũwo gali či, yogoda-ã yunu hundu tuŋosudu yohudã mura hanayindi » či.

Mêde hunã tuyuhatu tuzuã, tunda ma hûndug ndurã zabtudo. Dugusa hoo kora tîšã, Gûkuni baradiyundu tigiro.

Gûkuni yuhadi : « Lûnundurã, kôi kenindirîe du lûnundar. Kôi kenindirĩ, Wûr lau, yogoda ôskoro kômãdo, karahaa hundã, anna-ã čoopa ; nû nura ôro šigirtu ! Nani yuhatu : Tunda yê yogoda-ã yê enou du hooduda, anna-ã ha yûhutoo gali. Gudi hunã, yogodi-ĩ duna du yoburi čunoo arrakundú. To kugiĩ, anna hoo yiŋgaldu numi-ĩ du miškile tohîe suru yidanú. Anna hunã ha yûhutu čeo. Gudi hunã numi-ĩ du sugandu Zaga yunu a tohã gunna anna-ã ha yuhatu dahu yoŋgu yendu či. Yogodi-ĩ, tobuzú anna-ã ha yidiri čunno tûrtu tohoo, anna-ã yunu yohidĩ môore hanayindi. Tani yunu taru hadirîe yugó či. Čîidi anna hunã ha hakundu čendîe koo čendoo gali. Yunu a yiŋgaldu kenindirî tîyi » či.

Odu Gûkuni mêde hunã tuyuhatu četu nendar.

Tunda lukuri nduru haturã, Gûkuni yuhadi : « Agude tohoo, ôwonni nudurturi ; Môsoud mannu njudurti ; mêde huna yidaã njuhati ; to di bu ndûrri » či.

Dugusa čû kora tîšã, Môsoud bûro hundu labaraa-ã du lûduyundu tigiro : « Nura kôi ndûrri njûo. Gûkuni kôi kenjudoo mannu, wûdur Gidehii di ndûrri njûo » či.

Ŋgo gibi di Gidehi FROLINAT ha zaga duna čenî čĩĩ yê, zaga Njamina Gûkuni hi čoŋu čenã yê, sûgoi Hurãs tigiri, yogoda-ã ha boki yihidã, yunu to gunna yuha.

Môsoud yuhadi : « Gûkuni hi tunda turkundirî tîyo, čîidi Gûkuni tunda ha a koo tuyoho či. Nû, tani ni gunú, Gûkuni ni gunú, Gidehi kôi kenjindî čûo. Daŋammi di njûkã mannu Gidehi baranjundu njihitu. Tû wûdur ga kenjindî či. Nû Tû ŋgiridoo, anna tuda-ã ha mêdi a Gidehi yuhado ndu yuhatu » či.

«Tû muro busau Lîbiaa guru, tani sagahunu 1973 Tû hu busau nur maarîe bôdinuru kohirî nû togus » či. « Gorsu ni budi togus, anna nura ni budi čado ; asar bui duraar. Tani Tû gunna baranirî tîyi, Oozu turonnu ma kolloĩ a di čĩĩ wûdur tarú » či. « Tû gunna baranirî tîyi. Tuda-ã ha yuhatu, aũ mbo mannu busamma Lîbiaa tobuzi čunoo, bûnnu hunã yida bos » či. « Aũ bozunnó tûrtu tohoo, bûnnu hunã čoŋu kôi Hîsen čĩĩ ted » či.

« Tada gunna gunú, tani hi go neri čunoo, a di bu tani yunu sûgoi naarîe yugó. Asubu nur tarã gunna gunuru yerniri ; Tû gunna ha dĩĩ kohuru soburi ; sûgoi yunu kizanirîe yugó. A di bu ôskorie du gunnoó yunu gudi yibe walla kiñari

walla tardo yugó. Ôskorie du borsu maari či. Wûdur ndûrri njîkã ni a muro » či.

« Mêdi-ĩ anna-ã basudo tûrtu tohoo, aũ gorsu-ã suru yidanú, tobuzi čunoo, to muro » či. « Aũ tobuzú toi gorsu kohiri čunoo to muro. Aũ dî Hîsenuu-ã tidedi čunoo ni Hîsen hunaã ted. A tûrtu, busau Tûu-ã ôskorie du makiri » či. Mêde huna tada gunna tuyuhado.

Tani Môsoud su hûruũ kînniĩ yeru hadiriadu : « Yire du Tû a di gubudi šimasa budi čuduru. Sagahunu 1700, na 1800 na 1600 na Tû gorsu du čuruudo yugó. Yuburda ni četu gowo, yogoda ni četu gowo, nahara ni četu gowo, ôskoro Čadiana-ã četu gowo, ôskoro Hîsenuu-ã ni četu gowo. Ada gunna kôwuro hundã dûli di dahu du tarú čîidi, tuda-ã yum turonnu mannu yusopu aũ gudi hi čendu du bozudo yugó » nar.

« Nû tunda mbo hanandurú, yibe čî ôro lukuru anna ndua tudasuda yûhutie, anna-ã ha gorsu du waturu, ŋgo gibi-ĩ koo di bosîe yunu to koo orro di tadurã gunnoó, yunu turo ya yammoó ndoori, ôskorie du yibenîe yunu to koo tammo tûrtu tohoo, adibi guru hu êrbedige-ã yenduru ôro tûku tuda-ã ha ye nduroo, to mannu gunna turonnu » nar. « Čîidi mêdi numa gunna tubazo » nar.

Môsoud muro yuhadi : « Mêdi a hatirî tîyikã, tuda-ã mugayindîe yê mugayundunnó yê tani mannu dahu nurã

du yunu čĩĩ hananiri. A mêdi Gidehii, muro yuhadã gunnoó, tani Môsoud hadurdo gunú. Gidehi muro yuhado. Yunu yida čĩĩ a muro, nura ôro Tû šigirtu mêdi hunã yuhatu » či.

« Tunda halas budi gali » ndar.

To koo di Môsoud četu nendar. Gûkuni ni, hanayunú, wûdur hunu du lukurîe ŋadu čudurî čî.

Kôi lukurĩ, aũ morčinã Ôyi Ardigi yuhadi : « Kayuã nurã, yaabi a Gûkunii-ĩ du čûo ; aũ tendu tidedu yoburu zabtidini » či.

Taa aũ čendu četu yaabi a Gûkunii-ĩ tigiro. Gûkuni tubapudo di baddu, adimmi kôi Gûkuni čĩĩ tigirĩ gunnoó, aũ yigannu tigiri četu hoktundu, mêdi yuhado yugó.

Odu Ôyi Ardigi tigiri yina ada Môsoud tuyuhatã, adimmi hi yuhadu : « Ngiroo Gûkuni hi yuha » či. « Tunda ha wûdur a tûrtu Môsoud kediyindî čûo. Yina nuro hadũwã mêdi čindî yugondú. Yunu a tûrtu njundu yuhatî čûo » či.

Odu aũ morčinã kayuã hunã čoobu, adimmi hi galayunu Gûkuni hi yuha či.

Gûkuni hôkor hunu du, yina muro yuhadã yohidîe to koo di čuduri. Čîidi yogodi-ĩ yunu gudi dahu du yidado kordu adimmi yuhado di bu Gûkuni dahu hunã mêde če.

Taa tunda ha čôhuri hi tûyudutu Sebehe kediyuo. Sebehe du mannu dugusa tuzoo kora tîšo. Tunda kôi Sebehe tigirtĩ, yogodi-ĩ ôskoro huna keyunno, Zuar lau du tûusudo. Bordo lau ni gokî čûo čindi ; gorsu hundã du yunu gudi labar tadurú, čîidi Bordo lau gokî čûo. Zuar ni du tûusudo yunu to koo čindî čûo.

Tunda ha tuyuhatu : « Matar-ã noopuru lukuru Taanuã čaknihitiri, Oozu ŋgiridu taa karahaa ha Bordo kenjindi » čuo.

Sebehe a matar-ã ha Mahuma Kulliĩ četu tobusu tîyikiidi, Bîrahim Nêyib ndirĩ li.

Ôyi Ardigi yuhadi : « Ada yina ndua ôskoria tani haŋuru tidedú ; nura anna kuna-ã yûsurru » či.

Tunda hatiriadu : « Budi gali, nuro aũ aŋgaldi-ĩ sobus ; tunda anna kuna-ã lukuroo ni kal nduru, muro hi sopar. »

Tobusu tîyikiidi, tôlhun ču, Bîrahim Nêyib tôlhun-ã kab čoŋã, « Ma sîmit tubazudo yugó » či.

To činã yerči. Mêdi to yuhadu, yerčinã, tani kunu oor nurã wayi. Yunu tubazudo yugó čîidi, kunu dahu tigirenú. Odu Mahuma Kulliĩ hi hinar : « Obudo numa mi-ĩ yunu bazuã ndû ? » nar.

Mahuma Kulliĩ yuhadiadu : « Munurú » či.

Kunu tobusã, Mahuma Kulliĩ muro mannu yiga čuruu, dîgige murdom kora bozuã, sûgoi zabtu li tuyuhadi : « Yunu mbo Bîrahim ma sîmit činĩ, Zuar toburrã mazun čunu, aũ turo muro hi tôlhun če. Muro yunu tubazudo yugó činĩ to muro » či.

Anna guda lau nurã Yîdi Salai na Sûnusi Fok na mannu basú. Odu dîgig kor tobusã, halas čôhuri-ĩ wati čuo. Čôhuri Yûušen du tedã gunna hudura borsu. Taanuã a yuduhaku, čôhure guda ha bûroyindu, guru ni Ôgi čoobu tûrrie, guru ni Wadi Dôm čoobu tûrrie, guru ni Haya čoobu tûrrie.

Taanuã kôi čaŋgurã Rîfi tedî li tuyoopu bûro hunã tiyiigido. Lau dî Ôgi na Haya na Tû kômo yogoda-ã čîkã gunna muro bui.

Muro tuyuhati : « Dugusa guru tuda-ã yê tunda yê šiša du gorsu kohudar. Zuar ni nû makar kubo nduruu togus. Bordo lau ni môrtia yida kuha tiyendi, tunda ni kuha yendirî tîyo čîidi, wenege du kôi to nerko ho Bordo mannu toburrîe toguso » či. « Bordo ni toburri, Zuar ni makurdo miškile ndûi mannu yugó, čîidi Oozu šigirtu nani taa kôi ndûrrĩ kombu landu » či.

Odu čôhuri Êliko tiyendu Oozu čaŋgar.

> *(Oozu muro numo diziba nurã du tobusuda, čîidi sagahunu 1967 du bu tigirido yugó. 1967 Bordo a karaha Allemand tedî čî durru su kônuru Oozu tided hananiri. Taa Oozu a bûgudi abba nurã mannu čî ; ba nura guda mannu čûo. Oozu du dugusa čû kora tîšo.)*

Odu čûkŋguru landurã Bordo ni toburdo kor du hanandiri.

Yogoda-ã yuhati : « Ma Yibi lau ndûrru, anna taa čîkã ha durtũwo gali » čuo.

Yogoda-ã kediyindĩ mannu, tunda tigirtu anna-ã ha haturu, numi-ĩ muro busau Lîbia a, Tû gunna ni busau Lîbia a, nû nura kûdikude mûkũú, sobusu ndirîe barayindi. To koo di

kediyindî čûo. Tunda kûši-ĩ ler ndur mannu gunú, čîidi, yuso tigirtu yina ada tohidî čîkã yê Lîbia du tohudã yê anna-ã ha haturu yendar nduru, to koo di karahaa čû tiyendu ma Yibi dahu yendar.

SAGAHUNU OOZU YARA DU TIGIRTU YIBI LUKURÃ : 1986

Taa hadirĩ koo di Taanuã a Êliko tiyendu Oozu tigiro. Oozu numo nur dizibaa, kogodee, 1967 nahar Allemand turo četu tigiro, to di bu Oozu tigirido yugó. Wenege du sagahuna dîgidem tohi. Oozu a bûgudi abba nurã ni čî ; dizibi nuraã duga huna mannu mundu čûo ; ba nura tada ha mannu kômo čîkã tigiri lahanaar.

Sagahunu 1975 Gidehi ada karayindiã ha čabčunã hiyi : « Lôko huturol ndurã tuzoo, kôi togo yidado tunda ha orrodiyindĩ nogor čunu, ada-ã ha hiyinã, ada-ã hanayundú. »

Gidehi yuhadi : « Tû a gunna tunda makuroo, togo ndur ni tuduhuki » či.

Tani yunu a Gidehi ŋgo sagahunu 1975 yuhadã, yunu to tohî čîde gunnuũ nuru tuduŋos. Odu karahaa čû tiyendu yuhati : « Kômo guda-ã du gorsu čî, nû ma Yibi yûsurru » tuyuo.

Taa tunda tuzoo, Mahuma Kulliĩ četu hoo, ma Yibi lukar. Karaha turo-ã tani tar Šêrhedine Orou mi hi suag nur. Ma lukurî Ômuši tigirtã, yogoda-ã buya hundã taa čûo. Bî lada hundã ni ma gubudi čûo.

Yogoda-ã yuhati : « Anna ada ha yihitu yûhutu zabsundu » čuo.

Sûnusi Fok yuhadiadu : « Tani tobuzi ; nura anna ada četu yûsurru » či.

Taa tani yê Yûsuf Šuha yê Yîdi Sali yê ma lukar.

Yogodi-ĩ gubudi čî ; tunda sohi tîyo. Tugurkurã yogodi-ĩ tiri bui-ĩ yusobu čirri hi čuruk. Šêrehedin kunu metur kor gubudi tewo, tani sus nuru tus.

« Šêrehedin nûgoi ? » či

Tani hadiriadu : « Ma gubugo a di mîne čûo » nar.

Šêrehedin yuhadiadu : « Ndû hananuũ ? » či.

Tani hadiriadu : « Mîne čûo, sûgoi zabsu » nar.

Odu Šêrehedin čîidi zabtunã, yogodi-ĩ ŋîsčunu karaha-ã du čakunu čaî li yuhadiadu : « Mbo sôgodi nurã ha šîgitu nurduũ, nogor a hi ndedî njî » či.

Tunda kôi to hi čaŋguru, sûgoi sôgodi numa ha lukurú ndar. Toonu kôi wô čakunã, tunda ôguzuu bîde lukar. Ma lukurî kunu allaharčunno, Yibi Somma tigiro. Kôi taa ôskoro-ã čûku zaga tiridã haturu yendar. Taa karaha

haŋguru ma Yibi tuyoopu ted. Yibi tigirtu tîšu tûgohu tohã, zaga tudugandã anna-ã ha hatar.

Ôwonni wô Lîbia du Gûkuni zaga ŋuidunã yê anna guda-ã zaga daŋammi du čîkã yê, yogodi-ĩ čirri to hi čubabu Zuar čoŋã yê Bordo ndûuski-ĩ hi čĩĩ yê yina tada gunna anna-ã ha haturu yendar.

Anna ada Yibi čîkã yina ada tohudã gunna labar yidadú.

Mura yuhati : « Allači Yîrei mi mbo tûgohu tôlhun-ã du haŋgurã, yuhadi : Dûnogi saa arbaa tohoo, nûŋguru nendiri čunu tuyuhatã gunnoó, de Zuar ni toburdo. Bordo ni gorsu du čûkudo kordu labar tadurú » čuo.

Tunda mura hatiri : « Nû nura yê yala nduã yê gunna numi-ĩ du mosu njûo ; ôrdi-ĩ ni dî Toonu a ma liî čî. Muro yunu yida čĩĩ tunda ha kegirtiyundu, anna-ã ha yuhatu, bûnno hundã čokuo, či. Čokundunnoó, tani ôskorie du tigiri čunno, yunu to yida liî čî nura ni yala nduã taduũ numi-ĩ du mosu njîkã a ŋga koo tohi » ndar.

Kôi taa anna Gûroa yê anna šiša ômure murta dîšee kora čûo.

Mura yuhati : « Tunda yunu a gunna labar tadurú ; yunu a tûrtu tohudoo, tunda nozom gundiri » čuo.

Tunda hatiriadu : « Tunda yunu kohudurã gunna yogoda-ã ha arrai ndur du dugusa subua kor turturu anna-ã yuhado ndiri. Nû anna buya ndurã yugondú čundu tuyuhatudo. Nuro ni kunu garru nduru hatiri » ndar.

« Nura anna numi-ĩ du njîkã, yala nduã yê yunu nduũ tadumma gunna zaga numi-ĩ du yiga torkiĩ sugandu » ndar. « To gunnoó, yogodi-ĩ ôskorie du numi-ĩ lido tohoo, yunu bibiyinĩ budi bui ; yunu to nura hôkorndu » ndar.

Anna-ã yuhati : « Budi gali » čuo.

« Odu yunu gunna haturu yendar. Tani allahar tohoo, bu kôi tôlhun-ã čĩĩ tigiri Allači hi waha torri » nar.

Allahar ma Čêni dahu tigiri. Tôlhun-ã kohirî, Allači hi haŋurdo yugó. Šilman Kalia ha haŋaar.

Šilman tuyuhadi : « Zuar numi-ĩ tobur. Yogoda-ã môore du balatûgi činakî čûkã gunnoó, aũ numi-ĩ du čîde yugó. Tunda yarkuru ôro ême-ã su tîyo. Nû mannu êmmi dahu-ã su tîyi tôlhun nendirî tîyi » či.

Tani hadiriadu : « Allači mbo anna-ã ha wačunu tôlhun nendiri čunno, nû tani kôi tôlhun-ã čĩĩ tirĩ muro hi haŋurdo yugó. Odu anna aya čîkã četu yunu čĩĩ haturu zabtidindi » nar. « Ôwonni wô Lîbia du yina tohudã Gûkuni zaga ŋuidunã, nû ni ŋui hunã kunu wosuã yê ayî hunã morčinã

na, yina ada gunna basú haduru yer. Ôwonni anna murta tuzoo sã hoo kora gunna daŋammi di čîkã, tada ni gunna ŋgullahada, labara ada gunna haduru yer. »

Tîšu togi-ĩ tûgohu, saa hoo êredie Hurãs šiĩ nakirî tîyikiidi, yuhadi : « Ôskoro Hîsenuu-ã kiši Mîskii-ĩ du tûusu ma tigirtî čûo » yunu to koo di yuha.

Sûgoi saa dîšee yê lau šiĩ nakurã, yunu yuhado yugó. Saa sabaa na tumania na gunna yunu yuhado yugó.

Tani anna-ã ha hadiriadu : « Gunnadooni, ôskoro Hîsenuu-ã dî di ma yugurkudo, lidî čûo êredie-ã diki yuhadú. Ôskoro Hîsenuu-ã kiši Mîskii-ĩ du ma tigirtî čûo čunu yuhadĩ, yunu turo bazudo yuhadî čî » nar.

« To kugĩ, nura čačabndundu yala nduã čirri hi hituũ, anna ada dî di lidî čîkã tada četu hokndundu yunu tohĩ gunna kohudũwo gali. Tunda dî tigirtu yogoda-ã ha hatiri. Subua tohĩ korã yala nduã zaga hitiĩ sugandu. Yunu kohudumma gunna yala nduã yihitu » ndar.

Odu tunda tûdugutu allahar kor dî Yibi Somma dahu yenduru lukar.

Yibi Somma ha tugurkuru, kunu, kunu du lukurî dohu budi yesčunno dî tigiro. Enou du bîde tudugandudo yugonnãá yiŋgaldu, kunu sa tuyubo. Aũ guru ni tûuni haki čidaado di

tedú. Anna guru ni zia hundã numia, zaga dakurã ŋadu lukurú. Bî-ĩ ni dumosu kîri hunã turkona ha njubi. Lau to Mîski na Yibi na budi kîride. Odu yesčunno Yibi Somma tigirtu tîšo.

Tûgohu yuzogo yernduru, Ômuši tigirtu lau ndurã yê hoktudo. Mahuma Kulliĩ yê Sûnusi Fok yê tada gartiyindî čûku, četu zabtudo. Taa lukurî dohu yesčunno dî Wideŋgur čindĩ, Oozu a ma du čî tigirtu tîšo. Tîšĩ gubudi šaha ndura yadirî, êredie Čad su nakuru tadiriidî, labar čûsu čî šiĩ yinaku čini.

Tunda êredie Čad yunu yidĩ ndû ndiri šiĩ nakirî, neŋgurdo yugonnó di saa wahadašur ille kor tohudo yuhadi : « Ôskoro Čadua-ã yê yogoda-ã yê četu Wadi Momor ga gorsu yohudu, anna a kora ni yitar ; a kora ni kubaa yopaar čundu yuhado » či.

« Odu tunda hatiriadu Mîski lau tûrri čûo čundã, a di lidã durtuũ » ndar.

Tîšu togo dûskeyunno saa wahadašur Oozu tigiro. Tigirtã, yogoda taa čîkã ha lahandurã, mura numi-ĩ du čûkã gunnoó, labar ndûi mannu yidadú. Numo toburroo, gorsu gokî čûkoo, anna čatoo, labar ndûi mannu yidadú.

Odu čôhuri Êlikobter barayundu, li tuyoopu Taanuã tiyiigido. Taa Rîfi čî êrbedige yibenduru yenduru, mêde

šišaa murdom kora su hatiri : « Tunda yê yogoda-ã yê nogoũ gibi ŋila koduroo tadar. Nû mannu tunda yê mura yê kôidi gorsu tadurú. Anna buya ndurã yugondú ; Zûmuri tûrrudo. Kôi dugusa tuzoo tohĩ korã lidi. Lidoo, to di bu tunda yê nura yê yunu yibee čûwo, kôi to hi kohidiri. Tunda nura lau gorsu tadurú nduru, yina to koa êrbedige-ã su yibendurdo. »

Mêde tada layindã, yunu mura budi barayindĩ su yugonnó togus. Mura yunu barayindĩ : « Tunda bûnno ndurã čoŋgurdo, Yibi busau Lîbiaa, tunda hanandurdo to koo yogoda-ã barayindi. Čîidi, êrbedige-ã karayundu su layindã yunu to koo yugó. »

Gubudi muro êrbedige to sowurčundu wô Lîbia keyuo.

Odu allahar kor tohudo tunda ha čôhuri hi tûyudutu Sebehe čaŋgar. Sebehe du dugusa tuzoo kora tîšã, ma Yuhura baranjindi čuo. Odu yernduru ma Yuhura tigiro. Taa ôskor kôpten turo yê hoktudundu yina kohudurã gunna haturu yendar.

« Anna-ã kuba hundã yuakundu yidawo ; gorsu yidadú. Nû mannu anna buya hundã ha garčindî čûo. Tunda mannu sûgoi zabtidindi to koo di tirida nduru haturu yendar. Sûgoi zabtudundu tigirtu anna ada ma čîkã mosko hundã zaga četu tugurtaĩ yunu to gurtadiri nduru to koo di tunda tiridudo » ndar.

Ôskor kôpten-ã yuhadi : « Yoo budi gali » či.

Mêdi-ĩ du yunu dûli yugonnãá wenege du mura mannu dahu čoŋgi niri. Odu karaha tiyendu ma Tripoli Gûkunii-ĩ yûsurru čuo. Tunda tuzoo ma Tripoli kôi Gûkunii-ĩ tigirtu, Gûkuni hi yina kohudurã gunna haturu yendar. Mura a koo di kediyuo, tunda tigirtã a koo kohudar nduru Gûkuni hi hatar.

Numi-ĩ du yunu tohî čĩĩ, Gûkuni mannu labar yidanú. Yina tada gunna haturu yendar. To di bu zabtudundu Sebehe tiridu aũ nani tigo hunã ted. Dugusa tada du ôskoro Hîsenuu-ã Hada mannu čubapu čoŋo.

SAGAGUNU HADA TOBURRÃ : 1987

Hada toburrudo di bu, tunda Sebehe a tîyikiidi, Gûkuni tôlhun tiyendu, tunda anna buya guru čera ndurã dî kegurčunu yuhadi : « Bu Algerie čabu tadar ; ma yîridu Algerie lukuri » či.

Sûgoi tunda anna baradiyindã čačabtudundu ma Tripoli tigirtu Algerie lukar. Algerie tigirtã hûndug Rasî čindĩ gunna du gubia čĩĩ to di čaktiyihido.

Kûši ndurã bugi-ĩ gunna Adum Tôgoi yuhado : « Gûkuni lennoó, tani čaŋiri čunu, yina to koa » yuhado.

Odu yogodi-ĩ Gûkuni hi šigiri Adum Tôgoi četu hoksundu čunu to koo di Algerie tigirtu Adum četu hoktudo. Dugusa mundu hakumma yunu yohoo dûli-ĩ, yunu to hi su gurtadar. Sûgoi Njamina du anna kegurčuo. Îbirahim Îtno na Ahuma Lamîn na, anna gubia čîka dazagada koa gunna kegirčundu, Gûkuni četu hoktuo.

Kôi to hi muro mêde hundã yuhatî, hûndug-ã su ôburi kor yîšu, mêdi yibee čûwo gunna yuhado. Sûgoi yogodi-ĩ čillaa Hada ted čundu tubazo. Aya gowo, taa gowo, bîr korã gowo čindî, sûgoi Wadî Dôm du gowo čundu tubazo.

SAGAHUNU HÎSEN WADÎ DÔM ČOŊÃ : 1987

Sûgoi Wadî Dôm makar čuo. Êredie dîne-ã ha čĩĩ gunna yuhadi : « Ôskoro Čadiana-ã karahaa yidadîidi čôhure četu gokĩ, dubabada četu gokĩ, Lîbia asubu a kor yidĩ, sam 10 yidĩ. Êredie dîne-ã ha lanumma gunna Čad gunnoó yunu gudi yuhadîe yugó. »

Odu yogoda-ã gunna abusčundu, Lîbia du anna šaaba Čadiana čîkã gunna ha, Sebehe yê Yîdebi yê Tripoli yê Bãŋgazi yê Kuhura yê kôi a Čadiana čûo čundã gunna čoopu daŋai čûuŋo.

Odu Gûkuni, Môsoud su lûyunu yuhadi : « Ôskoro Hîsenuu-ã četu nookoo, anna šaaba sagahuna du tani hi sohi lidã ha yopuũ daŋai mûkiĩ ; mura ndû lamar hundu, yopuũ daŋai mûkiĩ njûkã ? » či.

Môsoud yuhadiadu : « Tani duru tarú » či.

Gûkuni zabči Môsoud su yuha : « Duru tammoó, nû šigiri mêdi hundã waha yodur » či.

Kôi to Rahîs Manani yê Mahuma Makai yê Mahuma Bêšir Okor mi yê, tada ôguzuu yê Môsoud yê hokunu, Tripoli keyi. Dohu saa ašura tohã, tôlhun tiyendu, anna šaaba čîkã gunna daŋammi di yihido čuo.

Odu tîyuku subua kor tohã, Môsoud, sûgoi zabtu li. Êredie Hurãs yina yuhadiã, haki aũ kinenuũ mozîe koo gunú. Anna tuda-ã tira muguna, yogoda-ã kôi tugurkĩ gunna tira turčundu yogoda-ã ha čitĩ, asuba yogodaa-ã čoopu du čitĩ, čunu, êredie-ã mêdi budi yuhadi.

Môsoud liĩ yuhadiadu : « Kumandu ôro anna kendu, tigirtu, anna ndura čarku čurikî čîkã ha tiri yusopu, čendu čuruwo či. Anna ndura čarku čurikî čîkã ha yuso čitú, tiri yusopu čeo » či.

Gûkuni yuhadiadu : « A miškile gunú. Nû muro anna keniri » či.

Allahar tohã, Adum Tôgoi tani hi tôlhun tiyenu tuyuhadi : « Nuro galndudo ni ? » či.

Tani hadiriadu : « Galti ndûi ? » nar.

Adum zabči tuyuha : « Gûkuni yunu njuhado yugonnũú ? » či.

Tani hadiriadu : « Yunu tuyuhado yugó » nar.

« Yoo gali » či.

Kunu dîgige dîgidem kora tobuzã, Gûkuni muro tôlhun tiyenu tuyuhadi « Dî (kûlop dî peĩ) yîri » či.

Odu dî tidedî tigirĩ, Gûkuni yuhadiadu : « Ôro Tû wûdur ga ndedi » či.

Tani hadiriadu : « Wûdur ndûi nar ? »

Gûkuni yuhadiadu : « Ôro Tû ŋgiri anna-ã ha haduũ, yogodi-ĩ čaa čurîi čĩĩ hi tiri yusopu čeo. To koo di ôro ŋgiri hadiĩ » či.

Tani hadiriadu : « Nuro yê Adum yê aya hûndug-ã su nîšu, tani hi ôro šigiri anna-ã ha yuha ndiĩ, anna-ã mura Hîsen yê hoktuda ; yogodi-ĩ čôhure yê dubaba yê yunu a yidĩ gunna du gorsu čenî čî mura weredindî čîkã, nura aya njîkã ha hananjindiin ? Nura hûndugo ho nîšu njîkã, mêde nduã anna ada šiĩ činakiin ? » nar.

Gûkuni yuhadiadu : « Čidakoo ni šiĩ činawo, čidakoo ni šiĩ činakú, tunda anna kendar nduru Môsoud na ha hatiri. To gunnoó anna ndura Lîbia du čîkã ha ši yugubasidi, toi yiŋgaldu nuro ôro ŋgiri anna-ã ha wasaga yeĩ, tiri yusopu, yendu, yûhutu, čuruwo nuũ hadiĩ, čidakoo yûhutu čuruwo, to gunnoó yunu yohidĩ mura hanayindi » či.

Tani hadiriadu : « To kugoo, Hîsen su mannu labarru, anna a kua ôro kenirî tîyi nu yuha » nar.

Gûkuni yuhadiadu : « Yoo gali » či.

Tûgohu tohã karaha yûgurtudu matar-ã tuyoŋu ted.

Taa čôhuri Môsoud hunã ha, tani turonnu hu Algeri a su kônuru Sebehe čaŋar. Sebehe a Mahuma Kulliĩ li yunu gunna četu gurtakuru, tani wô numi-ĩ tided.

Mahuma Kulliĩ hi hadiriadu : « Tani turonnu haki ôro tidedú ; aya numi-ĩ du anna baranuru četu ôro lukuri nuru » hadar.

Odu anna baranirî dugusa ôguzuu tîšã, Alî Šegeĩ yê Bîrahim Barka yê Kôki Mûsa yê mura tada ha yoburu lukuru Bordo tigiro.

SAGAHUNU BORDO YARI DI TIGIRĨ : 1987

Bordo tigirtã, yogoda-ã mura matar-ã lidu tuyoopu wô numi-ĩ tigiro.Yogoda-ã tuyuhati : « Landu ôro ême ada ha su gunna aũ borsu. Tiyendu taba mannu wûni nakurú. Dohu aũ taba wûni činawo, artas kuhu čendi. Tiyendu ma lukurú. Numi-ĩ gunna kûriyundu yidao. Tiyendu nukurú. Odu nura yunu kohudumma gunna mêdi a yibendu » tiyuo.

Tunda hatiriadu : « Nû ma Zûi tigirtu anna čîkã četu gurtakuru, tiridi to di bu ma Zûmuri čîkã ha tigirtu durturi » ndar.

Mahuma Kulliĩ hi Bordo a sopuru, tunda guda-ã ma lukurî Zûi tigirtã Ahuma Čîrri yê Sala Ôrboliĩ yê lau hunda guru yê četu tînne hunda čoopîe numi-ĩ du čûku hoktudo. Aũ gudi numi-ĩ du čîde yugó, čîidi yogodi-ĩ anna koduro kora čûkudo koo di abusčunu čî.

Odu anna tada ha hatiriadu : « Nura ni ndugandî niriduda, tunda ni sûbob a taduru tirida nduru » hatar.

Mura yuhati : « Nura yê tunda yê gunna turonnu. Yogodi-ĩ čuruu tedîe koo ndû wuturi anna yitirĩ, čidakoo nû mannu čuruku tûri. Aũ mura ha su bûnnu yodirîe yugó » čuo.

« Odu tunda Bordo tigirtu yogoda-ã ha haturu ma Zûmuri lukuru, anna čîkã četu gurtakuri » ndar.

Taa sokoša ndurã gunduru ma Zûmuri lukar. Tugurkuru tîšu togi-ĩ Zûmuri numi-ĩ tigiro. Mahuma Môlimai na Sûnisi Kôso na Mahumai Kêllei na mura anna dîgidem kora čûku tigiro. Odu mura ha ni zaga tudugandã haturu yendar.

Mura yuhati : « Budi gali, čîidi bui ndurã Sala Barkai aya yiga kôi turo wûdur yida tedo. Gartu liwo, mêdi turo tadũwo muro hi ni yuhatu, to di bu yunu tohĩ gunna četu kohidiri. Nura yê tunda yê gunna turonnu » čuo.

To koo di dugusa murdom kora tîšã, dohu turo Sala ni li. Yogoda-ã ni Allah čenu dî tiri hakundu čuruwo. Yogoda-ã tûgohu kôi yizi-ĩ hûlčunã asuba hunda kuhuyindî, čuruku tûri.

To koo di yogoda Zûmuri du čîkã čuruwo. Yogodi-ĩ čuriĩ gubudi numo a tedã gunna mîne čûuŋ. Mîne ôze darabčunu aski hi čûduda, mîne tada Mahuma Šegu mi hidiri činî, muro hi su yerčunu čîdo. Sûgoi tunda dugusa dîgidem kora tîsã, Muduruã tigirtu, karaha makuru kûrunduru, bu Dubohur tigirtu, halaŋguru Ôgi tigiro. Anna taa čîkã ha lahanduru Zuar tigiro. Zuar ga dugusa ôguzuu kora tîšã, dî Njamina lukar.

LÔKO NJAMINA TIGIRI

Njamina tigirtã, Hîsen četu hoktunduo. Yina ada zaga tohudã gunna tuyuhado.

Tani yê Alî Šegeĩ yê numi-ĩ lukuru zabtudundu tigirtã, anna lau ndurã ha čoopu kôi Hîsen čĩĩ tûrra, tunda tigirtã karaha turo tuzu gartiyindî čî tuyoopu ted. Tigirtã Hîsen yunu hunu gunna yuhadu šiĩ nakaar.

Hîsen muro yuhadi : « Gûkuni yunu a ŋgo yidĩ ôwonni yusobo yugó či. Nû mannu yogoda-ã četu yohî čî. Yum turo mannu yusobudo yugó. Muro hi ŋuiyundã, mannu hôkorčunno yugó. Yerčunu yina guda du tûusi čî. Yunu a nura gunna hôkorndu » či. Mêde budi yuha.

Mbo gubudi yuhado, sûgoi halaki su yuha.

Tani Gûkuni hi numogodo yeru hadar : « Yiga lukurdo di bu Gûkuni yogoda-ã četu hoktunu, aũ turo ho gorsu čenîe orro di mannu yidanú nuru hadar. Anna ada nû kôi a hi čîkã du tani sohi tiri čîidi, Gûkuni yunu to koo yida čî tani hananirîe yugó » nuru yina mundu gunna haduru yer.

Hîsen muro yuhadiadu : « Nuro labara tammoó, tunda labara huna tadar » či.

Njamina numi-ĩ du dugusa čû kora tîšã, Ôli Mahuma Kandî yuhadiadu : « Numi-ĩ du diŋguru tîyikã suru yidanú.

Ôro Tû Agun lau karaha nur turo čî četu lukuru makuru zabtudo » či.

Odu mbia ndura yopuru, Ôli yê Kîniã bûgudi a Muduruã yê tada četu ôro Agun lukar. Tiri tûrizi di dahu du Korodoŋa Čuŋia ŋa ha tugurkuru, Haya tigirtudo yugonnó di Dubohur čaŋguru mbia ndurã dî Bataa hûturu Yibi tigiro. Yibi a subua kor tîsã, ôskoro taa Yûsum Gihinni na anna buya čîkã ha tigirtu lahandaar.

Mura tunda ha kunu bursadiyundú. Bursa-ã mannu tuda-ã kôi čûku ŋgirĩ gunna, anna ada anna Gûkunia čindi. Yina guru yuhati. Tani hi ni tîyiĩ gunna aũ Gûkunii čindi, didi bursadiyundú.

Kôi taa dugusa dîšee kora tîsã, Ôli yuhadi : « Kîhilã ha tigirtu lahanduru, togo lukuroo gali » či.

Odu tûgohu, karaha-ã batêrie yidanú ternduru četirîe yerčunnó togus.

Ôli yuhadi : « Karaha-ã terndîĩ nugondú. Toi di yerčinî yugó » či.

Tani hadiriadu : « Yerčunnoó, a di gudi haki terndurú » nar.

Tidedu tobus. Mura terčindî čîkiidi karaha-ã yerči. Yerčinã, yîri lukar čuo.

Tani hadiriadu : « Tidedú nar, mbo karaha-ã tertĩĩ nugondú činã, maidiyunu êrbedige nur turo karanirî tobus. »

Mura tûri. Kunu dîgige murdom sã hoo kor ndurã mîn sauyi. Tani luuru bîdi wô kombommi tigiri.

Ôskoro-ã tuyuhati : « Karaha ndur čuruudo yugó ; karaha nduũ čuruudo čîn ? » čuo.

Tani hadiriadu : « Suguĩ Azai mi hi Ôli dîhi hunu dî wonnoko to di hayi čî lahayinîe ted » nar.

Mura yuhati : « To karaha nduma su mîn yerčunno, ôskoro-ã waha yodurkîe tûri » čuo.

Ôskoro-ã tigirtã Ôli na ha su mîn yerčunno, Bokoriĩ so-ĩ togurkudo ; Wordugu Sugiĩ mi ši bazudo. Guyundu yigiido. Ôli ni ŋgullahado.

Tunda hatirîadu « Karaha ndur a ni nohudo. Ndû kohuduroo gali » ndar.

Odu chef da P.A. karahado yuhadi : « Dî Agun kôi karaha nduma čĩĩ nigiitiri. Karaha nduũ taa čĩĩ makuũ niridu ada ha yopuũ ndûrie koo tani dî nigiitiri » či.

Odu kôi karaha-ã čĩĩ tigirtu, karaha-ã ha wallanuru, ma Bataha tirĩ, Yûsum Gihinni na anna bîrigada čîkã yugurkã tuyuhati : « Ôli na čôhuri-ĩ su tûri. Nuro hi mbi taa čĩĩ čoŋu

Haya li. Tunda Hayaa garndiri čuo čundu yuhado. Nû tunda četu Haya lukuri » čuo.

Čîidi mêdi-ĩ Ôli na yuhatudo yugó. Mura môore yibeyundu yuhatudo. Tani kugiĩ aya čûwo Lîbia Gûkunii-ĩ čaa tedi čundu, mêdi a yibeyundu yuhatudo. Odu mura četu Haya lukar. Haya tigirtã, ada Njamina čûo. Lôko to tôlhuno mannu yugondú ; numi-ĩ du dugusa tîšido. Karaha Ôlii-ĩ yibenduru gali tohã, sûgoi Ôli muro ma Haya tigiri čunu wašigirči.

Tani hadiriadu: « Halas yîri » nar. Garnirî Ôli muro li. Tani ni aya Hayaa karaha nur zondudo čî yibenar. »

Tani Ôli hi hadiriadu : « Ŋgo nuro Yûsum na ha wašinuũ, mbi taa čĩĩ čoŋu kumayi Haya li nuũ haduũ » nar.

Ôli yuhadiadu : « Tani yunu to koo hadurdo yugó. Čôhuri-ĩ liĩ tuyoopu matar-ã tûrrã gunnoó, yunu to koo aũ hu wašinurdo yugó » či.

Tani hadiriadu : « To yunu aba kazu čendu mura yuhatudo. To koo di tani mannu mura četu Haya tiri » nar.

Sûgoi kôi taa tîyikiidi, Ôli odo hunã ma Tirenu a, karahaa guru čûku asuba-ã yopuri čindî, mîne aski hi čûku gibi tûusuda, mura ha su yerčunu Ôli odo hunã morči.

Odu Ôli sudaga yibeyunu, Haliki Tîdei mbi tiyendu, dî Njamina lukar. Njamina lukurĩ, karahaa tuzoo tadar. Darkoro ho tugurkuru, Kîrdiĩ tigirtu, kuyo kuyo di lukurî, tani yê Hasan Kalîbu yê Mahuma Šêgi yê Ôli muro yê lukurî tiri-ĩ hi karaha Ôlii-ĩ zonji. Tunda guda-ã lukurî Daguna tigiro. Daguna tigirtã Abdalla Nasur ŋgo aũ lau ndur.

Ôli adibi hunã ba hunu, muro yuhadiadu : « Dî ndûrrú. Dugusa čû kora kôi a di tîšu, kartaa ndura bapuru kuyodi yûsurru čunu orrodiyuo. »

Dugusa čû kora tîšã, yernduru Njamina lukar. Njamina saa wahadašir kor tigirtu yaabi Ôlii-ĩ čaŋgar. Bokoriĩ ŋgo mîn su yerčunu so-ĩ togurkã, so hunã kunu kayunno, bosu čûku tigirtã, bûre hundã budi wuda.

Tani mura ha hinar : « Numi-ĩ ŋgullaha ni, nura wosa ni » nar.

Mura yuhati : « Tunda ŋgullahada » čuo.

Tani zamuru hinar : « Numi-ĩ ndû zondu tohu » nar.

Mura yuhati : « Tuda čîkã gunna ha čoopu daŋai čûuŋo » čuo.

Tunda hindar : « Numa ? » ndar.

Mura yuhati : « Arakûduski » čuo.

Tunda tiridĩ dugusa čû du gubudi tudo čĩĩ gunna ha čoŋgu daŋai čûuŋga ; tudo gudi orro do čîde yugó.

To di bu numi-ĩ du tîyikiidi, Mahumai Kêllei tedî li. Lahadiyindã hidiyundu : « Numa niridudo » či.

Tani hadiriadu : « Dugusa tuzoo kora du tiro » nar.

Sûgoi zabči tuyuha : « Numo a di mozú » tiyi.

« Tani tigiri Hîsen su durru haduru, anna ada daŋai mûkuã, munduga-ã yunu Gûkunii yidadudo yugó. Dikindu daŋai čûuŋgã gunnoó, yunu miškile yidadudo yugó nuru » hadarã, Hîsen yuhadiadu : « Tani anna diŋuru daŋai mûurie nûgoi Ramadan Mouscou hu daŋai dunurdã » či.

Nuro hi soũ dunji njida « To kugiĩ yanuũ tawo gali » tiyi.

Tani hôkorniri lobtiyinã, Njamina tirĩ aũ četu hoktudundudo yugó. Yunu zondu kohuru hananirîe yugó. Tuduyinîe koo, anna guda-ã koo yuso tuduyi nuru diŋuru numi-ĩ du tobus.

Numi-ĩ du subua kor tobuzã, yum turo Hasan Kalibû, muro suag Gihinii, wô tigiri Gihini hi lahayinã, Gihini yuhadi : « Ŋga di kuruũ ? » či.

Hasan Kalîbu yuhadi : « Haya du tiri » či.

Gihini zabči hiyi : « Wunana četu niri ? »

Hasan Kalîbu yuhadi : « Ramadan Mouscou mannu četu tiro » či.

Sûgoi Gihini yuhadi : « Ramadan Mouscou hu yuha, togo tûgohu li durrîe daaru » či.

Hasan Kalîbu li tuyuhadã, tani yaabi hunã hananurú ; togi-ĩ Hasan muro li tuyoŋu wô ted.

Tigirtã Gihini yuhadi : « Wô bûro nurã lukar » či.

Odu četu wô bûro hunã tigiro. Tigirtã anna tuda-ã zaga daŋai tûusã gunna tuyuha.

Gihini yuhadiadu : « Anna-ã Gûkuni četu nûkundi, yina guru yohidî čûo. Tunda mura ha enou du soũ hûi di landirî tîyo. Yina yohidiã gunna landirî tîyo. To koo di mura ha yopuru daŋaĩ mûkurdo. Diŋgiru aũ hu daŋai dundurdo yugó. Nuro bu Haya lau njĩĩ, aũ nuro lau miškile yidado yugó. Tahaũ mannu yidado yugó. Nuro ni ndû mannu dahu du dunũú. Anna guda-ã zaga čîkã ŋadu numi-ĩ du sobus. Nôuši walla ndû mannu kusar numa du dunũú » či.

Tani hadiriadu : « Hadiĩ koo di tani ma Haya du tîyi, Ôli karaha hunu turo ndoŋia lukar. Tunda ni yunu gudi orro di tadurdo yugó » nar.

Gihini yuhadiadu : « Yoo budi gali » či.

Yina tada četu gurtadirî Hîsen tôlhun čenu yîri či.

Odu yerčunu wô Hîsenuu-ã ted. Wenege du wô Hîsenuu-ã tigirĩ yuhado toguso ; tani kugiĩ Haya du lido ; aya četu tîyo čunno. Sûgoi dugusa tîsã, ôwonni Gihini lûdiyunu, kôi ayî hunã na dadaa hunã na ŋgo numi-ĩ du zaga četu tîyikã gunna yuhadu tiye. Ôwonni tuyuhadi : « Sûgoi mannu yunu guru wûdur nuũ walla, yunu guru dahu njubaboo, yîri ten » či.

Odu tani luuru tided. Sûgoi Gihini yê hoktudundudo yugonnó di dugusa tîsã, tani yê Ôli yê karahaduda, Ôli karaha-ã čusčini. Lukurî tîyikiidi, karaha Gihinii-ĩ orokum hunã hananiri durũwo, Ôli hi hadar : « Bu karaha a Gihinii-ĩ » nar.

Ôli hidiyi : « Ŋga koo di hananuũ ? » či.

Tani hadiriadu : « Orokum hunã hananiri » nar.

To koo di sohi kuyo, kuyo di lukurî, Gihini sohi tîyikã gaza-ã du hanadiyuo. Tunda lukurî *ministère défense, palais gouvernement* lôko to gunna kôi turonnu hu čûo.

Odu kôi to du tûduusu, bu *ministère défense* lukurîadu tîyikiidi, Gihini kôi di kabkurčunu, tedî li. Liĩ, Ôli mbo hûni duyi yida. Hûni-ĩ yodurã, Gihini hanayunu yigazu, « Anna ada mbo sohi čîkã anna ndu koa nuru, tani mannu kuyoŋa du tidedî tîyi » či. Sûgoi tani hi tuyuha : « Dûnogi tohoo wô bûro-ã yîri nudurîe daaru » či.

Ôli yuhadi : « Tani mannu wûdur nur zogo četu tigirti » či. Dûnogi saa arbaa kor tohã, tunda ôguzuu, tani yê Adumai yê Ôli yê tigiro.

Tigirtã Gihini yuhadi : « Yunu turo hinindiri či. Anna ada Lîbia du lidã, anna ndu kua, ndû baradia lidudo. Mura ni wunana, ndu koo di lidudo » či.

Tani hadiriadu : « Anna ŋgo migiza, Lîbia du čûo. Miškile ndûi mannu yidadú. Enou du Lîbia du čurukîe čidaku, to koo di hakumma kegurčunno, lidî čûo ; Malumma Adum na aŋgalda ŋgo sôura-ã du čûo. Anna sôura-ã hûi činakã turo, nû duna yina tadaa yidadú. Zaga Čad lidĩ barayindî čîkã gunnoó, yunu miškile ndûi mannu yidadú nuru » hadar.

Ôli mannu to muro koo di su yuha.

Gihini yuhadiadu : « Tani mbo anna sôura yohidia nirĩ gunnoó, mbozoo, turo, turo du numi-ĩ du tar hitiriadu tîyo, čîidi a koo tûrtuo miškile gunú či. Yunu to hi Hîsen, Sala

Barkai hi mannu lûyunu hiyi. Anna ada lidã, anna ndu kua, Gûkuni bûnno čenu kegurčunu sôura yohidi čunu kegirčina ada anna ndu kua ? » či.

Sala Barkai yuhadi : « Anna ada du aũ sôura yohîe ŋgaa čî či. Aũ aŋgaldo hundã ni Malum Adum, muro ŋgo tiyetuã hananumũú, aũ malum gibi aŋgaldo. Ada du aũ duna yida, yunu to koo orro di yidado yugó. Anna ada ha yoob. Aŋgalda-ã ha ni yûhu. Kuna-ã ha ni ôskoro du yûuŋ. Nuro lau mannu amba. Anna ada du aũ nuro lau nôrdi yidado yugó » či.

Odu to koo di, yunu to hi su tani ni Gihini hi hadar, Sala ni Hîsen su yuhadã, mura kuba čû du čoŋgu, anna kuna čîkã ha čoopu ôskoro du čûuŋo.

Lôko tunda tuda-ã Njamina tiridã, Hîsen yuhadi : « Anna tuda buya lidã ha horkusa yendu, busaba yendu » čini. « Hîsen anna-ã ha kôi čihinedo yugó » čini. « Tani mannu Hayaa tîyiidi, dî Njamina yîri horkusu njendi, Yûsum Sêid gu (D.A.F) duna ndenno hunu njohidiadu čûo, kumanu yîri » tiyindi.

Tani hadiriadu : « Êrbedige turo yodurku tiyinakudo koo dî tigiri. To gunnoó, anna guru yîri horkusu njendi čindĩ tigirenú » nar. « Mbo tani tiroo, kôi a ômure guda-ã du tûusã du, tani mannu du tîyi » niri.

Umar Tahar kôi B.E.T. ndudomii-ĩ bui-ĩ hi lûyunu hiyi : « B.E.T. du P.A.M kôi mašaa nakiriadu tîyo. Aũ gali barandu tendu » či.

Umar yuhadiadu : « Aũ gali barandîe Ramadan Mouscou hu yoŋgu » či.

Hîsen zabči yuha : « Ramadan Mouscou hu tani hananurú » či.

Umar yuhadiadu : « »Hananummoó Gihini hi hadũwo lûyi njeni » či.

Yum turo yaabii-ĩ tîšu tîyiidi Toke Lûi li Gihini baranjini čunu četu wô tigiro. Tigirtã Umar Tahar mannu bozu čî yuhati : Hîsen yuhadiadu : « Kubu P.A.M. gu ma B.E.T. yohudu čunno, nû nohidirî tîyo » či.

Odu anna ada P.A.M. buya-ã četu hoktudundu. P.A.M. ma B.E.T. bui tuyoho. To koo di Hîsen toburrĩ korã gunna kôi to taru tîyi.

Odu Hîsen toburudo di bu, tunda tuda-ã gorsu a gunna kohuduru ŋgullaha kûrtudurã, Lôko nani anna-ã du tunda sûgoi tîyikã, kalaka ndurã haŋgurdãá nûgoi nduru yunu to hi su tunda anna šišaa gurtakar. Tunda sôura a kor yibendurã, diri-ĩ anna gudaa kubo di tûusu, tunda a koo tudohudã nduru budi gurtakar.

Sagahunu 1992, ôburi nôguzuu-ĩ du êrbedige 232 su anna hôwuluu ôze čendã du tani tîyi, ôzi *Lieutenant colonel* tiyeo. Tunda anna ôze tundurã, anna 36 kora. Allahuza Kôli na Oki Dagaš na tada mannu du čûo.

SAGAHUNU ÊĨ KÔNURÃ : DECEMBRE 1993

Sagahunu 1993 ôburi murdom sã čû-ĩ, tani yê Adiliĩ Êyi yê Darkala Tahar yê Adum Adiliĩ yê karaha taŋaã taduru ôro Tû tigirtu yunu čĩĩ gunna ôroŋa waha torkar nduru sôortudo.

Odu horkusu a P.A.M. du tarã soburu ôro Tû lukar. Ôro du tîyuku, anna ndura četu nogoũ nakirî, čûŋguru landurã yunu a kohidirî tîyikã, yunu su gûmburi tîyikudo yugonnãá, yunu bibide guru kohuduroo gali nduru, yum turo dohu Bordo tigirtu bapar.

Bordo bapurã, Adum Adiliĩ mi morči. Tunda guda-ã ŋgullahada lukar. Lukuru dî Ôhudui yê Hugosu yê kôgoi to di tigirtu tobuzo. Kôi to di tîyikiidi Adiliĩ Êyi hi Lîbia yusu zia yê tandaa yê anna yê kibindar.

Tunda guda-ã kôi to di tobuzo. To koo kohudurã, anna ndura bûgude Bordo čîkã gunna čabtundu Bînige lidu bozo.

« Ka galagurčundu, gorsu a kohidĩĩ njîkã tunda dakurú. Dahu tigirtenú. Numo ndurã ŋgo ši bazudo. Nû ni ši bazi. Yunu a gunduũ tadumma yusopu » čuo.

Odu anna kegirčindi, de tunda mêdi mannu ndurú ; yohidî ôburi di bu Bînige du bozo.

Odu Adiliĩ Êyi ŋgo wô Lîbia kendurã li. Adiliĩ liĩ tunda sôortudundu hatiri : « Anna-ã ni a koo čindî čûo, nuro ni Lîbia ndewo yunu haŋummo yugó, ndu koo kohidiri » ndar.

Mahuma Nûriĩ na Okiĩ Dagaš na mura tada yaradu Bînige lida čûo. Tunda landurã yunu ndurã gubia tedî yugó. Mura četu gurtakuru nogoũ nakaar.

1995 Njamina tiro. Njamina tiridĩ gubudi tani hi G.N.N.T gîmie-ã bui-ĩ kubo duna ndenno hunu du tiyinawo.

Lôko šera dînee-ã busau Oozuu-ã Čad su čendĩ, Dêbi muro Bordo li, tani yê hoktudundu yina mundu gurtakar.

Dêbi yuhadi : « Nû tani yê nuro yê ôzi ndurã tîrize. Nuro aya niri mozu njĩĩ tohú. Njamina yîri horkusu gunu, tani nuro hi ôzi a kor neru, nuro aya mozĩ tohú » či.

Tani hadiriadu : « Ôzi-ĩ nû nuro hos-toruũ temma gunnoó, ŋgo enou du tar. Nû tani nuro hi budi šukurniri » nar. To hadirĩ, tani mannu yusona nurã kôi tuhukidiadu čûkudo kordu hananirĩ yiŋgaldu Dêbi hi mannu mêdi dunodo kuhu yer.

Adiliĩ mannu Dêbi četu mêde dunada kuha čao. Adiliĩ tûuni kordu Dêbi hanayunú yuhadiadu : « Nûgoi ôskor koo di mozunnãá » či.

Adiliĩ yuhadi : « Tani ôskor gunú » či.

Dêbi yuhadi : « Tani ôskoro baraniri, nuro ôskor gunnoó yerru yuruk ! » či.

Adiliĩ yerči čuruu ted.

Odu tani yê Dêbi mêde ndura gurtakuru, muro ni čuruu Njamina ted. Tani zogo sohi dî Njamina tigirĩ G.N.N.T. du horkusu nurã tiyeo. Horkusu to di tîyiidi, Mahuma Salê Birahim četu mêde ndurã su tûrrú, tani hi tuyoduro. Sûgoi *coordinateur adjoint ministère intérieur* kediyuo.

Kôi to di tani yê Ahuma Makai yê četu tîyikã, tunda čûu na ôze *Lieutenant colonel* tadar. Yum turo Ahuma Makai tuganî čîidi, aũ hunu hanayinîe turo yê hoktundã, amma Ahuma ha hiyi : « Ôzi numa ndû činã ? »

Ahuma yuhadi : « *Lieutenant colonel* » či.

Amma zabči hiyi : « Nûgoi *lieutenant colonel* ôzi a ŋgo enou du tammuũ ? » či.

Ahuma yuhadi : « Enou du tar čîidi, aũ ôzi nurã ôro kideki tiyenîe yugó » či.

Amma yuhadi : « Čer numa yê orokun nuũ matîrikul-ã yê te » či.

Ahuma čer hunã yê orokum hunã yê yuhadu če.

Kôi taa Ahuma amma ha yuha : « Ramadan Mouscou mannu enou du *lieutenant colonel* aũ ôzi hunã ôro kideki čenîe yugó. Muro hi mannu kohuũ yewo gali » či.

Amma yuha : « Čer hunã yê orokum hunã yê te » či.

Odu Ahuma tigiidu če. Dugusa murdom tohunnó di ôze ndurã *colonel* du yuguruwo.

Mahuma Salê Birahim yuhadi : « Nura *coordinateur* du njĩkã tani kinnú ôze haŋgumma, kôi a di nûhuturu mosú » či.

Mahuma Salê tigiri *ministre intérieur* ha yuhadidu : « Anna Kinnú ôze *colonel* hakuo. Kôi a di yihidu te. Anna nura mûuri » či.

Odu kôi to di bokundu tiyihido. Sûgoi *ministére armée* du *directeur de l'administration* čindĩ kôi to di tûyududo.

Kôi to di sagahuna čû kora tobus. To di bu *direction* to sarčundu yugonnó yoho. Tani hi halakundu wur ndenno *état major* gu tiyinawo. Kôi to di du tîyi, lanurã kara nurã budi bui gunú. Ŋgo *diplome B.T. S comptabilité finance* yibenurdo ôwonni *management* čindĩ, su yibenurdo. To kugiĩ *ministère finance* tidedu taa tobuzoo, yala nurã taru kunu tobuzunnũú nuru, bu *ministère finance* êrbedige

yibenuru yer. Lôko to Mahuma Nûriĩ čî guduyundu bu du tobus.

Kôi to di tîyikiidi, bokundu *rétraite* kediyuo. To di bu Mariam Mahamat Nûr yuhadi : « Diŋuũ njĩĩ suru yidanú dî H.C.N.D. du kôi anjaa-ã du šigiri sobus či »

Odu kôi to di du duduyuo. To di bu horkusu hakummaa gudi turnurdo yugó.

Odu horkusa dahu nurua ereda nura yibenuru du kohirî tîyi. Nû *rétraite* nur ni tar. Kînjige nura ni kohirî tîyi.

Décoré par le Ministre de la Défense Nationale le 20.09.2024

Recevant l'attestation des mains du Ministre de la Défense Nationale

Photo de famille le jour de la décoration

L'histoire et les étapes de l'invention d'une arme lourde.

avant le 03. avril 1980

après le 03. avril 1980